

BÁTORI SCHULCZ BÓDOG

EMLÉKIRATAI

1848/9-KI SZABADSÁGHARCZBÓL.

KIADTA ÉS SAJTÓ ALÁ RENDEZTE

EGERVÁRI ÖDÖN.

1848/9-ki honvéd-huszár hadnagy.

Második kiadás.

PEST, 1870.

NYOMATOTT VODIÁNER F.-NÉL.

Bátori Schulcz Bódog.

T A R T A L O M .

	Lap
1. Bátori Se hül ez Bódog életrajza	1
2. A szikszói csata 1848. december 28-án	10
3. A kassai ütközet 1849. január 4-én	15
4. A bodrogkoresztúri harc 1849. január 22- és 23-án.....	20
5. A Schüick osztr. tábornok elleni további hadműködés.....	40
6. Verpelét 1849. febr. 28 án, Mezőkövesd márczius 1-jén	46
7. A szolnoki csata márczius 5-én.....	49
8. A tapióbicskei ütközet april 4-én	52
9. Az isaszegi csata april 6-án	57
10. A nagysallói „ „ 19-én.....	61
11. Budavár vívása és megrohanása 1849. május 21-én.....	68
12. A Vág melletti hadműködés május és június havában.....	74
13. Az I. hadtest harcza Sempténél június 25-én.....	79
14. A komáromi csata július 11-én.....	82
15. A komáromi őrsereg kitörése Hctény, Kurtakeszi és Ó-Gyalla mellett fekvő osztrák táborok ellen a Vág oldalán, július 30-án.....	86
16. A herkályi erődített osztrák tábor megrobanása, a Duna oldalon, augusztus 3-án	90
17. Klapkának Győrig való győzelmes előnyomulása.	97
18. Komárom átadása. — Csákvár. — Gräfenberg.	103
19. Bátorinak két ízben ártatlanul szenvedett fogsága.	109
20. Klapka György és Görgey Arthur jellemzése.	119
21. Z á r s ó	125

Bátori Schulcz Bódog 1848—49-ki honv. dandárnok életrajza.

E jeles hazafi s nagy hős 1804-ik évben Bars megyében, Körmöczbányán született, jó módú müveit szüleitől, kik gondos nevelésben részesíték őt. — Atyja nagy magyar, a mellett tekintélyes s általánosan tisztelt, tudományosan kiképzett s Körmöczbánya kir. városban bíróságot viselt férfiú volt; hazafias érzelmét a folytonos nemzeti viselet, u. m. magyar dolmány, sújtásos nadrág s hosszúszerű, sarkantyús kordován csizma jellemzé, s gyermekeit is magyarokul s jó hazafiakul nevelni törekedék.

Anyja Benko Jozéfa fiumei származású, áldott jó lélek, a mellett művelt úrhölgy volt; saját öt gyermekén kívül még több más szegény árva gyermeket is fölnevelt.

A Schulcz név századok óta létezik Magyarországon, ősi fészke Körmöczbánya, a hol consularis családnak mondható, minthogy e névből a város sok bírót, polgármestert és országgyűlési követet választott. E név sarjadedkai közül többen kitüntették magokat a válságos időben, különösen a harctéren, ugyanitt a XVII-ik században viselt török-, a XVIII-ikban 7 éves porosz, s a XVIII. s XIX-ik században a francia háborúban.

Bódog 12 éves koráig szülei házában Körmöczbányán élt, s neveltetése elemeiben ott helyben részesült; már gyermekkorában igazságszeretete által kitűnt játszótársai

fölött, s minden adandó vita alkalmával pajtásai őt választották bírónak; legkedveltebb játszóhelye, hol szabad idejét tölté, az ódon körmöczi vár volt.

Szülei 12 éves korában az akkor oly jeles kassai prémontreiek növeldéjébe (convictusba) adták. E boldog gyermekévekre még most is édesen visszaemlékszik Bátori; a convictusban szoba laktársa a most is élő s európai hírnévre emelkedett jeles tudósunk, Toldy Ferencz volt, kinek költeményeit már akkor is, miként Bátori mondja, többi társai bámulták, a tanárok pedig dicsérettel halmozták el. Továbbá azon korból gr. Klobusiczky János, báró Barkóczy Zsigmond, Török Bálint, gróf Fáy István, gróf Andrássy Ferencz, Haader Rezső, Kray Pál és Kossuth N. kedves gyermekkori barátaira kegyelettel emlékszik vissza.

A bölcséletet és a jogot a kassai akadémiában végezte, azonfelül a franczia s olasz nyelvben nyert oktatást, szünnapok alatt pedig táncz-, vívás- s lovaglásban gyakoroltattott; szóval minél teljesebb kiképeztetésben részesült.

Midőn a jogot elvégzé, egyik pap tanára, Glotzig, magához hivatá őt s kérdé: milyen pályát óhajt választani? Bátori azt válaszolá, hogy hadi pályára akar lépni. A tanár reá akará beszélni, hogy a jog-vizsgát tegye le s a bécsi udvari kancelláriához menjen, ahol anélkül is nagybátyja Schulcz János udvari ügynök. Azonban egy másik nagybátyja Bukoczky, valamint gróf Starzinszky őrnagy ellenkező nézetben voltak, az ifjút hajlamát követni buzditák, s első feltételében megszilárdíták. Bódog rajongó ifjú lelületét édes ábrándok ringaták, képzeletében tábornokká lőn, a mi idővel teljesült is, mert már a Bodrogkeresztúrnál kivívott csata is valóban azzá tévé őt, a nélkül, hogy azért a debreczeni kormánynál pártfogásért kellett volna könyörögnie, vagy pedig hivatalos kinevezését a „Közlöny“ tudatta volna.

Bátori tehát 1824. évi január havában katonává lön. E hó igen nevezetes reá nézve.

Bátori január hóban született, ugyanakkor hadapróddá lön, tiszti állást nyert, dicsérő okmányt kapott a bécsi udvari hadi tanácstól, és a budai főhadparancsuokságtól, dandárkari segéddé neveztetett, Kassánál 50 chevauxlégérs üldöbe vette s megsebesült, Bodrogkeresztúrnál győzött, a gendarmoktól elfogatott, a hontmegyei honvédegylettől ajándékkal megtiszteltetett. Mindezek január hóban történtek vele.

Mint hadapród a Bakonyi nevét viselő ezredbe állott Besztercebányán, innen Komáromba tétetett át, hol az első örállószolgálatot tévé, majd Milanóba vezényeltetett; ottani századosa Gollenhoffer Ignác lévén, ki később mint tábornok Bécsben halt meg 86 éves korában.

Mindannyiszor vizsgát kellett tennie, valahányszor egy fokkal előléptették; de már mint kezelő őrmester kitűnő hadgyakorlatmesterré lön. A tanulás-vágy nem liagyá őt nyugodni; minden hadtani könyvekben szorgalmasan búvárkodott, azonfelül a nyelvekben, a hivatalos irányban s rajzolatban gyakorolta magát. A zászlóalj parancsnoka Hess alezredes (jelenleg táborszernagy) sok munkával terhelé őt.

Azonban ez időben az előmenetelre semmi kilátás sem lévén, a hadapródok kétségbe voltak esve. Ép akkor érkezett Milanóba herczeg Eszterházy testőr kapitány, ki nek Bátorít báró Korbey ezredes bemutatta. A herczeg Bécsbe rendelte őt, mint leendő testőrt. E kilátását azonban az akkori testőr hadsegéd cselszövénye megghiúsítá, s ő még azon évben saját ezredéhez hadnagygyá neveztetett.

Bátort még ma is édesen emlékszik vissza egykori ezredbeli bajtársai s jó felebvalóira. Legkedvesebb barátja

voltb. Neustaedter József, aki magyarul is igen jól beszélt s különös előszeretettel viseltetett nemzetünk iránt, mindamellert később Jellacsics táborában mint altábornagy ellenünk harczolt, s 1867-ben Bécsben halt el. Továbbá FreisaufiNeudeggEugen, később mint alezredes 1848-ban Mantuánál elesett. Kuncze Károly, kitől á la vue rajzolni tanult. Schwarzburg-Rudolfstadti herczeg, Vogel, Bordolo., herczeg Colorado. Később mindnyájan tábornokok, altábornagyok, hadvezérek, s mint ilyenek, nemzeti szabadságunk ellenségei ellenünk harczoltak.

Milanóban töltött napjai örökké emlékezetesek maradnak előtte, a hol több előkelő házzal megismerkedett, úgymint Don Carlo marquese Vilié, herczeg Visconti Rosnoti Pallavicini, Vitaiba stb. családokkal. Megjegyzendő, hogy a milánói úri házakból az osztrák tisztok ki voltak zárva, kivételt csak Schulcz Bódog, Kvassay és Jeszenszky képeztek, ezekkel különösen rokonszenveztek az olaszok, s Bátorit rendesen e szavakkal fogadták:Nostronobilissimo ungarese, Don Felice amico un nobilissimo cavaliére ungarese.

1831-ben Hess ezredes oldala mellett, Körber hadnagygal (a későbbi tábornokkal) együtt, hadi utasítások, kijavításán működött.

1836-ban dandárnoki hadsegéddé lön kinevezve, báró de Fiette tábornok oldala mellé.

1839-ben a gránátos zászlóaljhoz tétetett át, ahol akkor a később halhatlan nevet kivívott s szabadságharcunk egyik legnagyobb hőse Damjanics főhadnagy volt; e két kitűnő hős: Damjanics és Bátori közötti szorosabb baráti viszony e perctől veszi kezdetét; századosa, a később szintén egyik tábornokunk, Lahner volt.

1841. évi ujonczozáskor Magyarországra küldetett; a hol Budán mint raktárparancsnok maradt, mely alkalommal báró HammersteiD s báró Lederer altábornagyok ke-

gyét nagyban megnyeré, s a bécsi udvari haditanácstól dicsérő oklevéllel tiszteltetek meg, ez volt t. i. a legmagasb jutalom béke idején. Gyakran volt ő b. Lederer asztalvendége, a hol Schwarzburg-Rudolfstadt Adolf uralkodó herczeggel s akkori osztrák ezredessel találkozáván, a ki őt mint régi, Milánóból való ismerősét megszólítá, hogy emlékeflzik-e még reá?

„Hogy ne — válaszolá Bátori — fenséged oly gyakran kölcsönzé nekem frakját a tán ez vigalomra.“ A herczeg kedélyesen mosolygott, s kezét megszorítá.

1844- ben az ezred Milánóból Zara és Ragusa dalmát Tárosokba tétetett át, s Bátori mint önálló parancsnok 160 emberrel Pago szigetére vezényeltetek, az ottani sóagnak őrzésére, a hol b. Turszky altábornagy kormányzótól s lierczegThurn-Taxisezredesétöldicséretetnyert, s századparancsnokává tétetett. Ekkor kezdődött fülbaja.

1845- ben Lévára tétetett hadfogadó parancsnokul, a honnan 16 hónapi működése után visszament Zara városába, az új ezredtulajdonos gr. Gyulay Ferencz rendelete folytán.

1847-ben Dalmátországból olaszföldre rendeltetett az ezred, Udine, Brescia és Pavia városokba, Udinén Benedek ezredes magához hívatá Bátorit, mondván: „habár ön volna az első az előléptetésben, mindamellet gr. Gyulai ő exja kijelenté, hogy míg fülbaja sikeresen gyógyítva nem leend, mindaddig hadképtelen marad ön.“ Hasztalan ajánlotta ő fel további szolgálatát, s annak daczára, hogy tisztársai kérni mentek érette az ezredtulajdonoshoz: Bátori szolgálatra képtelennek nyilvánított.

A magyar nemzet valóban nagy köszönettel tartozik e szigorú osztrák katonai eljárásnak, mert ezáltal szabadságunk egyik legnagyobb hősét visszaadták a hazának.

Bátori fényesen bebizonyítja, hogy nehéz hallása daczára is babérokat tud aratni a csatatéren, míg ellenben gr. Gyulay és Benedek tudjuk, hogy mit vívtak ki a vezérletükre bízott óriási seregekkel.

1848-ik évi márczius 18-ikán kiütött a forradalom Milanóban. Az egész osztrák hadsereg Mincio vonala felé húzódott vissza. A Paviából való hirtelen kivonulás folytán minden tiszt podgyásza odaveszett. Midőn a sereg Mantuába érkezett, a piemontiak előcsapata már akkor Marcariában, két mérföldre volt. Mantuából az olaszok ellen egy kitörés elhatározottatott.

Habár Bátori, mint szolgálatra képtelennek nyilvánított egyén, haza bocsáttatott, s az elutazási engedély zsebében volt, mindamellet mint önkéntes ismét századába lépett, tisztársainak bebizonyítandó, hogy fülbaja daczára is képes hivatása s feladatának megfelelni.

E támadó dandár parancsnoka Benedek ezredes Bátorit az előcsapat vezényletével bízta meg, ki csakhamar a csata sorsát eldönté: az osztrák gyalogság csatárlánca mindössze egy pár perczig tüzelhetett, mert Bátori legeiül álló kisdéd csapatát rögtön, minden habozás nélkül szuronyrohamva vezeté, s példáját a többi csapatok követvén: az ellenséget állásából kiverték s futásra kényszeríték.

Ezekután egy tyroli vadász jelenté Bátorinak, hogy a Marcariához közel levő mezei lakban lónyertés hallatszik, mire Bátori ácsokat vevén maga mellé, a lak kapuját bezúzatta s szakaszával az udvarba rohant, ahol 11 genuai dragonyost s 13 lovat fogott el.

E csata után másnap búcsút vett az ezredtől és Veronán, Innsbruckon, Salzburgon és Bécsen át haza jött testvéröcscse János-, esztergom-szentgyörgymezei plébánoshoz; ezen nemeskeblű férfiú, a testvéri szeretet ritka példánya, bátyját, Bátorit pénzsegélybe részesítvén, Drezdába küldé a nagyhírű Schmalz orvostudor gyógykezelése

alá. A gyógyítás sikeresen haladt, s Bátori jobban kezdé érezni magát, hallása nagyban javult, s tán teljesen ki is gyógyult volna, ha honfiúi érzete, a haza iránti szent kötelessége el nem szólítja.

A külföldön hallott hírek hazatérésre hatázzák őt.

Ezutáni pályája, melyet szabadságharcunkban oly dicsőén átküzdött, sokkal nagyobb horderejű, mintsem azt rövid keretbe foglalni lehetne, s e helyt csupán annyit említek meg, hogy Bátori Schulcz Bódog 1848-dik évi decz, 20-án Szikszónál, 1849. január 4-dikén Kassánál, jan. 22. és 23-án Bodrogheresztúrnál, febr. 8-án Kápolnánál, márczius 1-én Mező-Kövesdnél, 6-án Szolnoknál, ápril 4-kén Tápió-Bicskénél, 6-án Issaszegnél, 11-én Vácznál, 19-én Nagy-Sarlónál, 23-án Komáromnál vívott csatákban május hóban Buda ostrománál, Vágmelléki hadműködésben, jul. 11-ki komáromi véres harcban s végre a Klapka György tbk. által vezérlett, a szabadságharcunk egyik fénypontját képező július v. égen s augusztus elején történt Komárom várából való kitörés- s győzelemben résztvett, jelesen pedig mint herkályi megerősített ellenséges táboron diadalt kivívott, önálló hadtest-parancsnok működött.

A fennevezett csaták mindegyikében mint dandár-parancsnok nemcsak személyes bátorsága, vakmerő elszánt-sága, s buzdító szavaival tudott hatni az őt szerető honvédekre, hanem egyszersmind kitűnő vezér-tehetséget is tanúsított, melyet oly sok fényesen kivívott győzelmei hirdetnek.

És mégis szabadságharcunk ezen kitűnő vezérét és hőst, e tiszta s hajthatlan jellemű férfiút az 1849-ki kormányunk mellőzte, tábornokságra emelni elmulasztá, hű és nagy szolgálatait méltóan nem jutalmazá. E méltatlanság s vesztesége azonban dúsan lőn kárpótolva, nem kincs vagy fekvő birtok, de hős honvédéi s a nemzet általános elismerése által. Egy előnevet (praedicatumot) nyert ő;

igaz, hogy nem az uralkodó adománya ez, mely egyszerűs mind birtokadományozással volna összekötve, ez előnévvel hű gyermekei, az 1848—49-diki dicső honvédek ajándékozták meg, Bátorinak nevezvén el őt, s a kereszt-ségi nagyszerű ünnepély a csaták vad viharában hajtattott régre.

S vajjon adhatni-e szebb hangzású nevet egy hősnek?! E dicső név az ő egyedüli jutalma, melyet magával viend sírjába, s melyet a történelem meg fog óvni számára. Megjegyzendő, hogy a most még élő 9 tábornokaink s 500-on felül levő törzstiszteink között egyedül Bátorinak az, kinek keblén az első osztályú (egy másodrendű mellett) érdemjel díszel. E nagy hős, ki szabadságharcunk számos diadalainak eldöntő irányadója volt, két évtized óta minden nélkülözésnek, nyomornak ki lenne téve, ha az isteni gondviselés egy nemeskeblű testvért nem adott volna neki, ki őt szükségét szenvedni miben sem enged. Ez áldott lélek garan-kövesdi esperes-plébános Schulcz János, kinek házában Bátorinak a 21-ik évet tölti.

Azonban, fájdalom, a véres csaták viharának csillapul-tával itt sem találta ő fel nyugalomát, a rémuralom ijesztő szörnyei, a minden csendes, békés lakot felkutató csend-örök túlbuzgósága az ő életét is megkeseríté, s annak daczára, hogy Bátorinak személyének, a komáromi szerződés pontjai szerint sértetlennek kellett volna maradni: három ízben fogták őt el, vizsgálat alá helyezték s hónapokon át sanyarú fogsággal kínozták hazánk s szabadságunk elfogult ellenei; természetes, hogy utóvégre is, mint ártatlan, szabadon bocsátották: azonban boszújokat, a mikor s miként csak szerét tehették, kitöltötték rajta.

Említetlenül nem hagyhatom még, hogy a hont-megyei honvédegyelet, melynek elnöke Bátorinak, 1869-ik évi

január hó 6-dikán utánzásra méltó nemes hazafias elismerést tanúsított iránta, midőn őt 1022 osztr. ért. forinttal megajándékozta.

Bátori jelenleg is egészséges, kedélyes férfiú, tele életkedvvel, s a hazának nagy szolgálatokat tehetne még.

Egervári Ödön.

II.

A szikszói csata 1848. decemb. 28-án.

A ki az 1848—9-ki szabadságharcunk eseményeiben részt vett, azokat figyelemmel kísérte, vagy pedig több tanulmányozta, bizonynyal ismerni fogja Bátor y Schulcz Bódog, ezen nagy szabadsághősünk nevét, a ki B á t o r i előnévvel a vérengző csaták vad zajában saját honvédéi által kereszteltetett meg, rettenthetlen bátorságáért.

E kitűnő férfiú az 1848—9-ki általa túlélt s részt vett harci események jegyzékével engem megajándékozni szíveskedett, melyeket történelmi fontosságuk, élethű s szakértő minőségük tekintetéből sajtó útján közzé tenni honfíúi köteletségemnek tartom.

Bátori Schulz Bódog 1848-ig a rendes hadseregnél gyalogsági főhadnagy lévén, Mészáros Lázár magyar hadügyér által a 17-ik (barsi) zászlóalj szervezésével bízattván meg, századossá neveztetett.

A zászlóaljat Komáromban alakítá s már okt. 13-án az épen akkor kiosztott fegyverekkel megkezdé a gyakorlatokat, s november végéig annyira haladt, hogy midőn a felügyelő tábornok gr. Lázár a zászlóalj hadgyakorlatait szemlélte, a honvédelmi minisztériumnak e feletti teljes megelégedését jelenté.

December 16-án a barsi zászlóalj gőzhajón Pestre, onnan pedig előfogatokon Miskolczra szállítattott, az északi hadtesthez, mely Mészáros Lázár személyes vezérlete alatt állott. Ugyanakkor őrnagygyá neveztetett ki Bátori,

a ki Miskolczra érkezte után rögtön jelenté magát a miniszternél. Mészáros e szavakkal fogadá őt: „örvendek, hogy a sors ismét összevezérelt bennünket, mi tehát ismét együtt leszünk, mint egykor Milanóban és Mantuában, — de most egészen más körülmények között.“ Ezekután zászlóalját a P u l s z k y ezredes parancsa alatt álló előcsapatot képező dandárhoz rendelé, mely Szikszón állott, a hová másnap elindult.

Tudva volt, hogy az ellenség hadereje gr. Schlick lovassági tábornok vezérlete alatt Kassáról megindult, s decz. 28-án reggel Forróig, Szikszóhoz a legközelebbi álmóságig, meg fog érkezni.

Az ellenség ereje két dandárból állott.

Deczember 28-án Pulszky dandára reggeli $\frac{1}{2}$ 10-kor elköltvén fött ebédjét, Szikszóról kivonult s a Forró felé vezető országúton állást foglalt. Az előőrsök azon utasítást kapták, hogy mindaddig helyükön maradjanak, míg csak az ellenség nem közeledik.

Az ellenség nem késett sokáig, előcsapata közeledők, a magyar előőrsök visszavonultak, és Pulszky ezredes Szikszó mögött a miskolczy országúton foglalt állást.

A 17-ik zászlóalj, Bátori parancsnoksága alatt, helyéről mindaddig meg nem mozdult, míg minden ellenséges előőrsök s csatárok az ő csatárlánczáhozlótávlatnyiranem közeledtek.

Ezen állását egy órahosszáig megtartá. S midőn már csatárai hátrálni kezdtek, akkor hagyá el helyét, s Szikszó alatt oldalt, a miskolczy országútra, a szőlőhegyek felé vonult, zászlóalját arczaggal állítá fel s egy századot rögtön előre csatárlánczba vezényelt.

Ezalatt Pulszky ezredes dandárát a miskolczy országút magaslatán állítá fel, s e helyt maradt a csata folyama alatt.

Itten Bátori megjegyzi, hogy Mészáros L. hadügyér

megállapított terve volt: védőleg visszavonulni, minthogy az ifjú honvédekkel támadólag fellépni nem mert. — S ezt környezete is helyeslé, hogy tudni illik a Sajónál védő állásban maradjon.

Bátori a fennebb érintett állásában egy ideig megmaradt, ezután zászlóalját osztályonként a szőlők felé indítá, a hol oly állást foglalt, hogy egy osztályt arczaggal a szőlőhegy szélén felállítá, a másikat annak közepén, míg nem a harmadikat (két századot) csatárlánczban a szőlők aljában helyezé el. Egy 3 fontos üteg a szőlő magaslatáról tevékenyen működött.

Alig hogy ezen intézkedést megtevé, midőn az ellenség egy hadcsapatát csatározókkal s félüteg röppentyűvel a szőlőhegy felé indítá; egyszersmind annak könnyű lovas-sága (chevauxlégérs) is mutatkozott, kik ellen a lengyel légió csaírozói, balról foglalván állást, előretörték. Azzal egyidejűleg az osztrák sereg zöme a lapályt előzőnlé, s Szikszó előtt foglalt állást, dél után egy órakor.

Az ellenség gyalogsága arczaggal volt felállítva, a tüzéség a zászlóaljak közé beékelve, s a lovasság (vértések és chevaulégérs-ek) a szárnyakon elhelyezve.

A miskolczi országot szabadon volt hagyva.

A szőlők felé, hol egy helyen a lengyel légió állott, egy ellenséges hadcsapat s egy félüteg röppentyű húzódott, könnyű lovasság kíséretében, miként főnebb említettett.

A magyar hadügyér állása az ellenség állásához hasonló volt, miként ezt Bátori a szőlők magaslatáról tisztán kivehette.

Ezen rövid vázlatban előadott állásban a harcz következőleg fejlődött ki:

Az ágyúütegek mindkét részről megkezdték a tüzelet, súlyos ürgolyókkal.

Egy osztály Lehel huszár, Bobory őrnagy vezérlete alatt, egy rövid rohamot intézett az ellenséges baloldali

lovasság ellen; azonban néhány gránát lövés által az ujoncz huszárok zavarba jövén, visszavonulásra kényszerítették, miáltal nemcsak ők magok zavarba jöttek, mint-hogy visszavonulás alkalmával egypár gyenge lovas nyergéből kifordult, hanem az egész hadosztályt lehangolták futásukkal.

A szőlőhegyen már korábban kezdődött a csatározók és a röppentyűk tüzelése, s mindinkább hevesebbé lőn.

Két órai kölcsönös ágyúzás után Mészáros Lázár hát* ravonulást parancsolt, de az ellenség nem nyomult előre, mivel jobb szárnya a szőlőhegy felől Bátori által fenyegetve volt; minek folytán rendes állásában megmaradt.

A 17-ik zászlóalj csatározása mindinkább élénkebbé lőn; végre egy röppentyű rúdja az arczagban felállított osztályba lecsapván, s a Szél János vezénylete alatt álló 4-dik századból 3 embert lesújtott, — kik azonban később-a miskolci kórházban teljesen felgyógyultak.

Már késő este 5 óra lehetett, midőn Bátori csatáiraival vissza kezdett vonulni.

Ezen hátrálás rendszeresen, fokozatosan történt. Bátori minden 100 lépésre megállította a csatárlánczot; mi-alatt az előrehaladt csatározók ismét a mögöttük szintén felállítottak előtt 100—200 lépésre hátráltak.

Végre az éj s azzal együtt a teljes csend is beállott.

Ily menetrendben vonult vissza Bátori a miskolci útról Zsolca felé. Az országúira érve, Dessewffy Arisztid ezredessel, a ki személyes barátja lévén, találkozott, kivel együtt a zsolczai ref. lelkészhez szállottak.

Bátori azon csatározók mindegyikének, kikkel a bátravonulást fedezte, fejenként egy-egy ezüst húszast adott megelégedése jeléül.

Megjegyzendő, hogy Bátori épen azon nap reggelén 8000 forintot kapott zászlóalja számára, mely összegből minden századosnak 500 forintot adván, a többi pénzt hir-

telén zsebeibe dugdosván, s ekként sok ércpénzzel megterhelve harczolt egész napon át; azonban szerencséjére mit sem veszített el abból.

Kora hajnalban riadót fűt a Hunyadi huszárok harsonása. Batori, kinek paripái nyereg alatt állottak, legelső volt, ki a helységből kisietett, az ellenség közeledtéről meggyőződést szerzendő; egy más irányban lovagolván, Mészáros hadügyérrel találkozott, jelentvén neki, hogy egy ellenséges őrjáratnál egyebet nem látott, s a támadástól félni nem lehet.

A hadcsapatok fel voltak állítva, s a visszavonulást Sajó felé megkezgték, hol a csatározók és az ütegek a túlparton fel lönek állítva. A magyar sereg estig maradt ezen állásban.

A 17-ik zászlóalj Miskolcztól jobbra a szőlőkben lőn felállítva, s tábori tüzeket gyújtott. Miután az ellenség nem mutatkozott, s a csapatok éjjeli szállásra Miskolczra rendeltettek.

Másnap az előőrsök és kémek jelenték, hogy az osztrák sereg Forró felé húzódott s ismét Kassára vonult vissza.

III.

A kassai csata 1849. január 4-én.

1849-ik évi január 1-én Mészáros Lázár hadügyminiszter támadó mozgalmat intézett a Kassán és környékén állást foglalt ellenséges hadak ellen.

A magyar sereg három hadoszlopban indult különböző irányban.

A fő hadoszlop, vagyis a sereg zöme Pulszky, Bulharin és Dessewffy Aristid parancsnoksága alatt a fő úton, Szikszó, Forró és Szina helységeken át Kassa felé indult.

A második, vagyis a középhadoszlopot a 17-dik zászlóalj és néhány lovas nemzetőr képező, mely a balra haladó Perczel Miklós hadoszlopával és a sereg zömével való közlekedést fentartá. Ezen hadoszlop Bátori parancsnoksága alatt állott, és Felső-Vadászon, Perényen át haladva, az utóbbi helyen a további rendeletet kellett bevárnia.

A harmadik hadoszlop Perczel Miklós őrnagy parancsnoksága alatt Tornán keresztül Sepszi felé indult, hol a további parancsot veendő vala.

Bátori dandarával Perénybe érkezvén, a helybeli lelkeshez (Tenczerhez) szállott, a hová éjjeli 10 órakor e gy tábornoki százados Perczel őrnagytól megérkezvén, a kölcsönös támogatás értekezése végett, sálig hogy a százados elbúcsúzott, íme egy lovas futár érkezik levéllel a főhadiszállásról, Szináról, azon parancsossal, hogy a 17-dik zászlóalj másnap a sereg zöméhez csatlakozandó, Enyiczkére induljon hová jan. 3-án dél után 2 órakor meg is érkezett.

A magyar hadügyminiszter táborkara: Csermely őrnagy táborkari főnök, — Németh János ezredes és szárnysegédből, ki egykor a francia bábomban is részt vett, több hadsegéd- és nyargonczból állott, kik között S á g h i főhadnagy is volt, ki alól a lovat következő napon Kassa előtt kilőtték.

Január 4-én reggeli hat órakor az egész magyar sereg Kassa ellen indult. Bátorinak szóval lőn meghagyva, hogy zászlóaljával a hadtest után induljon, miáltal nagy zavarba jött, azon okból, minthogy a megállapított haditerv szerint, a bal szárnyon való közlekedést Perczel csapatával neki kellett volna fentartania; azonban a szóval kiadott parancshoz ragaszkodván, rendes távlatra a hadtest mögött haladt.

Midőn már a magyar sereg csatarendben volt felállítva, Bátori zászlóaljával gyorsított léptekkel sietett, a bal szárnyon helyét elfoglalandó, hogy az előbbi elhatározás szerint a Perczellel való összeköttetést fentarthassa. De az ágyúzás már el is kezdődött, azonban Perczel csapatját sehol sem találta, a hevesmegyei lovasság épen mellette vonult el, hátrálásnak indult, s egyszerre általános visszavonulás keletkezett, mely csakhamar vad futássá fajult.

Mind ennek daczára Bátori zászlóaljával nem csak hogy helyt állott, hanem dobpergés között előre nyomult, csapatját arczaggal állítván fel, az 1-ső és 2-dik századot csatárlánczba küldé.

Az első századot Kupisch, a 2-kat gr. Huny ad y László vezette; hadsegédje Rá ez Lipót volt, kinek kardját egy golyó érte, Ruffy hadnagy térden lövetett; Lupinger százados és Szél hadnagy foglyul estek.

Bátori csapatja megkezdő a csatártüzet, ü maga pedig fel s alá lovagolt zászlóalja előtt, hogy embereit rendbe tartván, bátorítsa mindaddig, míg segély nem érkezik.

Tevé pedig ezt leginkább azért, a balszárnyon, hogy az általános hátrálás, a kétségbeesett futás a jobb szárnyon fedezve legyen, s a vérszemet kapott ellenséget a honvédek üldözésétől gátolja.

A császáriak a magyarok csatártüzét félórai ágyúzással viszonzák, mely tova messze elhalatszott.

Már délutáni 4 óra, homályos idő s 20 foknyi hideg volt, és segély még sem érkezett sehonnan. Ekkor hátravonulást vezényleti Kátori, s hogy csatározói annál nagyobb rendben visszahúzódjának, ő maga egy álló helyben maradt. Egyszerre azonban egyik honvédé (nagysalói születés) kezével jelt ad, s mire Bátori körülnézett: ime alig 15 lépésre egy csapat chevauxlégérs-t lát előugratni. Mely alkalommal ugyanazon honvéd, ki őt keze intésével menekülésre figyelmezteté, foglyul esett.

Azonban nem csak azért maradt hátra Bátori, hogy honvédéi a legnagyobb rendben elvonuljanak, hanem egyszersmind azért, hogy az ellenséget elámítsa, mert kódos idő lévén, harsány vezénylő hangon egyre kiáltott: „előre huszár! rajta huszár!”

Már este fél ötre volt, a csatározók az erdőbe vonultak, midőn Bátori is visszavonulásra gondolt, de már késő volt; az ellenség még néhány ágyúlovést küldött a visszavonuló honvédek után, s azzal néma csend állott be.

De ime, midőn Bátori a honvéd intésére visszafelé pillantott: egy szakasz chevauxlégérs 15 lépés távlatról vágatott feléje. Erre hirtelen kirántá kardját, Dallos nevű arabs lovát megfordítá, sarkantyúját vékonyába döfé, s minden reményt gyorsfutó paripájába helyezé. Mindamellet két ellenséges lovas által utóléretett, valószínűleg ezeknek is jó futó lovaik lehettek; az egyik fekete, a másik pejlovon ült, s mindkettő a menekülőt szabdalni kezdé; mely alkalommal két sebet kapott Bátori, úgymint egy vágást nyakszir-

ten, s egy szórást jobb oldalról a hátába; de azért futva is védte magát, s a jobb oldaláról eső üldözőnek lovát megsértenie, s erre egy perez alatt egy árkon átugratnia sikerült, s ezzel mentve lón, mert az öt üldöző chevauxlégérsék lovai a széles árkot átugratni képtelenek voltak.

Az árkon túl, futásnak eredt arabs paripáját végre megfordítván, visszalovagolt, s harsány vezénylő hangon kiálta; „rajta huszár, előre! aprítsátok össze a németet! Várjatok csak, majd visszaadom én nektek a leczkét! Erre meg amarra teringettét!“

Ezek után mély csend állott be, Bátori leszállott lováról, a megtárgult nyereg-hevedert megszorítá, ismét lóra pattant s az erdőnek tartott, hova honvédei húzódtak, Itt találta egyik legkitűnőbb tisztét, Szél János századost embereivel, a többi századok már jó tova haladtak a miskolczy országúton.

Kassához a legelső állomásra, Szina községbe érkezvén, a hol egyszersmind a főhadiszállás is volt, azonnal a hadügyminiszternél jelenté magát, s az eseményeket elmondó. Az egész táborokar épen akkor az estebédnél ült, Mészáros Lázár kissé lehangoltnak látszott lenni, s Bátorit kérde: „mit mond ön erre a general-futásra?“ Mire a kérdett azzal vigasztalá a szerencsétlen vezért: „mit sem tesz, majd ezentúl jobban fog menni.“ Erre a miniszter azt mondá: „foglaljon helyt és egyék, azután ismét azon az utón térjen vissza, a honnan jött.“

Később ekként nyilatkozott Mészáros: „ha Bátori a balszárnyon oly nagy zajt nem üt, sergem minden ágyúit elvesztette és számos honvéd foglyul esett volna.“

Kevés pihenés után, Szél János századjával, ugyanazon menetrendben tért vissza Perénybe Bátori s előbbi házigazdája, Tenczer plébánushoz szállott, a hol egyszersmind irodája s számvevő főhadnagyja Arbesser hátra maradtak. — Éjfél után 2 órakor a lelkesz még fen volt

és zongorázott, s midőn Bátorit megpillantá, elragadó örömmel fekszőkvén, e szavakkal fogadá az érkezőt: „istenhozta s éltesse! Az a hír szárnyalt, hogy önt a chevauxlégérs-ek összeapritották.“

Másnap reggel már két századdal indult Szikszóra, a hova estére érkezvén, a tiszttartóhoz szállott. Beléptekor estebédnél találta a házi családot s a vendégeket, a kik őt nagy éljen rivalgással fogadták, srégi hü barátja Dessewffy Arisztid (a későbbi magyar tábornok és vértanú) szemei az örömtől könnyben úztak, mondván: „épen most emlegettünk, sahirt, hogy a chevauxlégérs-ek összeapritottak, valósuknak hittük. Éljen a Bódog! Eviva il Eelice!“ Miként rendesen olaszul szoktak együtt társalogni.

Másnap Miskolczra indulván, a hol zászlóalját kiálitá, hogy annak állványáról meggyőződjék, s hivatalos jelentést tehessen.

Az egész zászlóaljból 9 ember hiányzott, ezek között a sebesült Ruffi főhadnagy, ki a kassai kórházban sérülése folytán meg is halt. Lupinger százados és if. Szél hadnagy foglyul estek. Ezeken felül még gr. H u n y a d y L á s z l ó százados is hiányzott, ki Putnokra menvén, s ott jó barátja gr, S z e r é n y i-nél betegen maradt.

A bodrog-keresztúri csata 1849-ik évi jan. 22 és 23-kán.

E csata, mely gróf Pergen József császári osztrák tábornoksorezredbeli, és Bátori Schulcz Bódog magyar őrnagy-dandárnok könnyű dandára között vívott, nemcsak hogy az 1848—9-ki szabadságharcunk forduló-, de egyszersmind hazai történelmünk egyik fénypontját képezi, melyben a még egészen ujoncz, és a folytonos hátráláshoz szokott honvédeink öntudatra ébredvén: e naptól fogva folyton babérral hintett diadalmas úton haladtak előre.

Mindenekelőtt lássuk mily arány s egyensúly létezett a két ellenfél között.

A császári haderő 4 zászlóalj sorkatona, 4 század lovas (chevauxlégérs és curassier), 6 darab 6 fontos vetágyúból, összesen 4000 emberből állott, mind megannyi jól begyakorlott régi katona lévén.

A magyarok hadereje (egy könnyű dandár) 3 zászlóalj honvéd, 4½ század huszár, 7 darab 3 fontos és 2 darab 7 fontos vetágyúból, összesen 3200, a szó teljes értelmében fiatal ujonczból állott, a lovasságot kivéve.

Ezen nevezetes csata leírása mindeddig sehol sem jelent meg körülményes részleteivel, habár arról több helyen említés tétetett; az osztrákok jelentése a francia „Esquis“-ben, mely gróf Schlick altábornagy tollából származott, ezt egészen mellőzi: a magyar történet-írók említik ugyan, de csak futólagosán és felületesen.

1849-ik évi jan. 21-én Tokajban Klapka Gryörgy ezredes (később tábornok) elnöklete alatt haditanács tar-

tatott, melyben határozattá lón, hogy a magyar sereg eddigi védő helyzetét elhagyván, támadólag lépjen fel; minek folytán Bátori Schulcz Bódog őrnagy-dandárnok az első támadási hadműködéssel bízott meg.

Esti 9 óra volt, midőn Kl a p k a a haditanácsba hivatta Bátorit, Lázár Kálmán főhadnagy által. Az ülés ¼11-re kezdődött, melyben minden törzstiszt rész vett, s melyet Klapka a következő beszéddel nyitott meg: „Uraim! az ellenség előre nyomul, még pedig: a főhadoszlop, vagyis a sereg zöme a Hernád folyó mentében, Mád felé; az oldal hadoszlop, gr. Pergen vezérlete alatt Sátoralja-Ujhelyen és Sárospatakon át, a Bodrog hosszában, Bodrog-Keresztur felé. Ez alkalommal csupán önök belátását s véleményét hallani akarom, ha vájjon saját hason erőnkkel támadólag lépünk-e fel, vagy pedig a Tiszán átkelven, a túlparton Rakamaznál felállva, védő állapotba helyezük magunkat.“

Néhány perczni csend állott be. Bátori Schulcz Bódog szólalt fel legelőször, miután már ezelőtt magán utón is értekezett erről Klapkával, mondván, hogy Ő azonnali támadó hadműködés mellett szavaz, azon megjegyzéssel, hogy a mi őt, vagyis a hadsereg jobbszárnyát illeti: a haditanácsnak becsületszavát köti le arra, hogy ő az ellenséget visszautasítja és dandárját tönkre tenni nem engedi; ez oldalról tehát nincs mitől tartani.

Ezen nyilatkozat elegendő volt arra, hogy a haditanács egyhangúlag, még pedig lelkesedéssel a támadó állást elfoglalni határáz.

Ezekután, a magyar ősi szokás szerint következett a lakoma, s az éj hátralevő részét vígan töltötték el együtt.

Bátori reggeli ½ 4 órakor érkezett Bodrog-Keresztúrra, hol már akkor több rendbeli tudósítás s kiküldött kémei vártak reá, szó- s írásbeli jelentésekkel, melyekből meggyőződött, hogy az ellenség Sárospatakról elindult, s körülbelül Olasz-Lizskánál kell lennie A dandár harczké-

szén állott, a csapatok az utcán sorakoztak. Bátori min denütt megjelent, saját szemeivel akarván a kellő intézke désekről meggyőződni, s az ifjú honvédcsapatokat harcra buzdítá.

Egy órával később mintegy reggeli 6-kor, két futár érkezett az előőrsektől, valamint a községelöljárók küldöttje is oda sietett, jelentvén, hogy az osztrákok Olasz-Liszktát megszállották s előörseik Longnál állanak, félórán yira Bodrog-Keresztúrtól. Továbbá tudtál adták Bátorinak az ellenség erejét is, mely 1000 emberrel nagyobb volt az övénel. E hir nem volt épen kellemes,smi több: a még tegnap ígért támogató segédcsapat, Gedeon őrnagy vezénylete alatt még az éjjel visszatért Tokajba.

Bátori, Klapka hadvezér meghagyása folytán jan. 19-én egy hadcsapatot Szél János százados vezénylete alatt, kémszemlére Abaujmegyébe küldött, melynek feladatául kitüzé, hogy S c h l i c k császári tábornok háta mögött működjék; azonban a legközelebb tartott haditanács folytán azt ismét visszarendelé Bodrog-Keresztúrra.

Már jan. 20-kán reggel az erdőbényei előljároság által értesült, hogy egy 10 könnyű lovasból álló (chevauxlégérs) kémszemle csapat a községben megjelenvén, 2 órai ottmulatása után, az erdős völgynek tartva, visszahúzódott.

Ezen tudósítás vételével rögtön a 17-dik zászlóaljából 2 századot, egy szárny (2 szakasz) császár huszárt és 2 darab háromfontos ágyút Szél János vezénylete alatt a leggyorsabb menetben Erdőbényére rendelt, hogy azt megszállva tartsa.

Ily intézkedést pedig szükséges elővigyázatból és a hadműködési tervben megállapított okból tévé azért, hogy, ha csakugyan Long és Olasz-Liszka felől megtámadtának: az Erdőbényére kiküldött külön osztály, dandárjának baloldalát támogathassa. Helyes tapintata- s számításában.

csakugyan nem is csalódott, miként majd alább ki fog tűnni.

Ezen osztály, minthogy háromféle fegyvernemből állott, egy működő egészet, hadtani értelemben pedig egy ismeretlen nagyságból álló működő erőt képezett, mely e esatában lényeges szolgálatot tett, s azt hadtanilag működő kemény harcznak nevezhetni, véresen befejezve.

B á t o r i, az erdőbényei előljáráóság tudósítása után a gyalogságot két hadoszlopban indítá meg; az elsőt Kisfaludon át, s a helységen kívül a Bodrog folyót, s az utakat csatározókkal rakatá meg, úgy szintén a folyó innenső és túl-partját is.

A második hadoszlopot balra a fő- vagyis országúira rendelé, mely azonban az útról lekanyarodott, azt a lövegek számára szabadon hagyván, előre haladt.

A gyalogság az út hosszában fel volt állitva, s a csatározók 200 lépéssel előbbre tolvá.

A lovasság kézügyben balra, egy mezei épület sutúháza mögött elrejtve volt felállitva.

A tüzérség az országúton s mellette foglalt helyt.

Az összeköttetés a kisfaludi hadoszloppal a csatárián ez, a támogató gyalogság s a lovas előőrsök által tartatott fenn.

Azalatt migaz előnyomulás tartott, Bátori egy szakasz huszárral s 2 ágyúval a felső úton előre vágatott, hogy az ellenség állásáról személyesen meggyőződjék, s a nagy sűrű ködben az ellenséges lovas előőrshöz 30 lépés közelségre jutott. Miután ekként biztos tudomása lón, hogy az osztrákok Long helységen innen állanak, még néhány perczig várakozott, addig, míg csapatjai megérkeznek, ekkor az egész csatárlánczvonál hosszában, valamint az ütegeknek tüzet vezényelvén, súlyos golyóval, gránáttal és kartácscsal lövetett, mely az ellenség részéről hasonlóval viszonoztatott.

Mintegy 2 óra múlva az osztrákok tüzelése mindin-

kább szünni kezdett, miből azt lehetett következtetni, hogy visszavonulnak. A nagy köd nem engedé az ellen mozdulatait kivehetni.

Bátori e körülményt előnyére használván fel, csapataival előnyomult, s Long helységen áthaladva, a falut megszállotta, azon túl foglalván állást, s a csatárlánczát Olasz-Liszka felé tolta előre.

E perczben érkezék egy lmszárfutár, levélkét tartván kezében, következő tartalommal: „En Schlicket Mádra visszavettem. Kelt Tarczal melletti csataterén, január 22-kén 1849. Klapka s. k. ezredes.“

Bátori ugyanezen levélkére ezt írta: „Én már Long előtt állok, az ellenség fél egyre visszaverett. Schulcz Bódog.“ S ezt ugyanezen huszár által Klapkának küldé.

Rögtön reá ismét egy másik futár érkezett egy levéllel, melyben ez állott: „A támadó működést már elegendőnek vélem; cselekedjék ön is hasonlóan s vonuljon vissza. Klapka s. k.“

Bátori válasza ez volt: „Engedelmeskedni fogok. Long és Olasz-Liszka között, délután 3 órakor, Schulcz Bódog s. k.“

Továbbá a főhadiszállásról gr. L á z á r K á l m á n hadnagy is megérkezett s jelenté, hogy Bátori dandára támogatásául estére csapaterősítés fog érkezni. Ez Ígéret valóban teljesült is, 2 század Don Miguel soredbeli katonaság adatván rendelkezése alá.

Klapka hadvezér meghagyása folytán csakugyan visszahúzódott Bátori dandára, Longot elhagyván, előőrseit Kisfaludon állítá fel.

A 43. vagyis szabolcsi zászlóalj K á l n o k i őrnagy vezérlete alatt volt odarendelve, minthogy az anélkül is a jobb szárny hadoszlopát képezte.

E napon az ellenség csekély veszteséggel győzött le.

Bátori dandárjából 5 ember sebesült meg, kiket Köszeghi orvos bekötöztén, a tokaji kórházba szállított. Ez volt a január 22-ki csata eredménye.

Bátori a csata után esteli 9 órakor egy meghitt magyar pór embert Erdőbényére küldött, az ottani osztályparancsnok, Szél János századost értesítendő, ily tartalmú levéllel: „Ön kétségtelenül meggyőződött a mai ágyúdörgésből, hogy közel önhöz heves csatát vívtam. Az idő szorgos és rövid volt, bármint gondoltam is önre és osztályára, hogy arról értesíthessem, mivel ön nekem bizonynyal jó szolgálatot tehetett volna. — Ha tehát holnap, ép úgy mint ma, a mit bizonynyal sejtek, az ellenség megtámadtatnék, s ön ágyúdörgést fogna hallani: minden további rendelet nélkül, a csata színhelyére siessen; a csatározókat a longi út hosszára küldje, a huszárok szállingózzanak s különösen az egész vonal hosszában tevékenyen mutatkozzanak. A két ágyúból álló tüzérséget lőtávlatra rézsútosan, az országúton elül előhaladni engedje; mindamellett a közlekedési úton maradjanak, s rögtön tüzeltesen velők minden ellenséges tárgyra, legyen az ember, ló, szekér vagy bármi más. Mindenek felett arra kérem önt, hogy az ellenséget, miként csak lehetséges, riaszsza fel hátba és oldalt. Különösen pedig több ágyúlövessel tudassa ez állásban leendő megjelenését. Felesleges önnek, mint művelten kiképzett tisztnek mondanom, hogy ezen jelzés további hadműködésem s intézkedésem irányadójául szolgálанд. De fogja ezt önmagától is látni. — Önnek nem történhet baja. Alegrosszabb esetben, küzdve, Erdőbényére húzódhat vissza. — Továbbá, figyelmeztetnem kell önt, hogy az ellenség önnek erejét ki ne puhatolja, mert ezt neki tudnia nem szabad, mivel ön osztálya hadműködési öszerő, tehát úgynevezett, hadműködési egész, háromféle fegyvernemből összealkotva,

mely jelentéktelen és nagy lehet egyszersmind; miért is mint ismeretlen hadműködési erőnek kell működnie s az ellent zavarba hoznia. (A huszár tiszt lovat adjon ön alá, ha az ön lova beteg.) Ennek folytán a gyalogságot szakaszonkénti hadoszlopokban, kettős távlatra, három tag helyett kettőbe egymás hátra mögé állítsa fel, hogy sokkal nagyobb erőt képviselhessen, az ellenséget tiszteletre gerjeszse s ekként elámithassa. Küldöttemet elismervénynyel ellátva, haladéktalanul küldje vissza, hogy, miként meghagyám, reggeli 5 órakor jelentse magát nálam. — Bodrogeresztúr, január 22-én 1849, éjjel 9 órakor. Schulcz Bódog s. k. dandárőrnagy.

Megjegyzendő, hogy Bátorin ezen megbízott ember számára a bodrogeresztúri hely. hitv. lelkész Kónya jelenlétében, kinél szállva volt, 15 forintot számlált le, azon ünnepeles ígérettel, hogy ha a rábizottakat pontosan végrehatja, s az erdőbényei csapat parancsnoktól eljárásáról elismervényt hoz, ez összeget a tiszteletes úr majdan kézbesítendi neki.

A becsületes magyar ember híven eljár küldetésében s január 23-án hajnali 5 óra s 5 perczkor Bátorinál termett Szél János következő válaszával: „A vett parancsot teljesíteni fogom.“

Alig múlt el félóra, midőn a mindkét nembeli lakosság közöl többben azon hírral futottak a vezérhez, hogy az ellenség már Kisfaludon van; mely hirnek eleinte Bátorin nem akart hitelt adni, habár az ál- és rémlenrekre készen tartá magát; ezúttal azonban valósult a hír, mert Csömörtányi Károly Leel huszárszázados is ugyanazon jelentéssel top pánt be hozzá.

„Hol van K á l n o k y őrnagy zászlóaljával“ kérdé Bátorin.

„Már a helységben van“ lön a válasz.

„Fel van állítva a csapat?“

„Igen!“

Megemlítésre méltó, midőn Bátori, január 20-án Bodrog-Keresztárra érkezett, a helybeli helv. hitv. lelkészhez szállásolták. A lovagias dandárnok bocsánatot kért a háziúrtól, alkalmatlankodásáért. A szívélyes tiszteletes Kónya e szavakkal fogadá őt: „mindenkor szerencsémnek tartom szerény házamba fogadhatni önt, mert igen jó hírű neve van.“ — „Köszönöm“ — válaszolá a hős, — „én Schulcz Bódog dandárnok vagyok.“

„Hogyan?“ — mondá a hazai történelemben jártas tiszteletes — „ön Schulcz?! — hajdan e tájon Schulcz tábornok a törököt megverte, annál nagyobb reményünk van, hogy annak unokája ez alkalommal szintén legyőzi az ellent, mert Boldog a neve.“

Még egy érdekes jelenetet fel kell itt említeni, mely Bátori s Kálnoky őrnagyok s jó barátok között történt ép azon perczben, midőn a harc s a csatárok tüzelése megkezdődött; mely habár szoros értelemben véve, e csatavázlatában mellőzhető volna, mindazáltal tiszta fogalmat nyújt Bátorinak kétségbeesett helyzetéről, s Kálnoky régi ős magyar nevét megörökíti.

Miután az erélyes dandárnok a kellő intézkedéseket megtette, s az Erdőbényére küldött embere is megérkezett volna; a császáriakat egész nyugalommal megtámadni szándékozott; azonban egyszerre csak jelentik, hogy az ellenség félóra távlatra Kisfaludinál áll, hollott az előőrsöktől s a parancsnokoktól semmi bir sem érkezett.

Bátori pár nap előtt tartott haditanácsban szavát adá, hogy győzni fog, azonban jelen zavart helyzete egy pillanatra kétségbe ejté. Ifjú honvédei bár tele jó akarattal, de a fegyverben még oly gyakorlatlanok, szolgálattelvő tisztjei pedig, így például hadsegéde 11 ácz Lipót, pár hét előtt még joggyakornok lévén, szóval egyetlen tiszt sem volt körülte

a kire bízhatta volna magát. Ehez járult még a Kálnokyval előfordult jelenet.

Csaknem az egész dandár fel volt állítva, a csata kezdődött.

Bátori tehát legelőbb is Kálnoky-hoz lovagolt s kérdé tőle: miért nem jelenté az ellenség közeledését? Most már mind fogva vannak, az országúton nem hátrálhatnak, nem marad tehát egyéb hátra, minthogy a Bodrog jegén, jó szerencsére bízván a kimenetelt, ha vájjon a folyó be van-e fagyva a túlpartra vonuljanak.

A mily heves volt Bátori szolgálati buzgóságában, ép oly szelíd s engedékeny volt Kálnoky, s nyugodtan mondá: „Ugyan kérlek kedves Bódogom, gondold meg, hogy a mi honvédeink még igen fiatalok s járatlanok, miért is nem bízhatunk ily fontos eljárást reájok.“

Kálnoky szelíd modora annyira hatott a különben Jiemeslelkíi Bátorira, hogy rögtön mosolyra fakadván, mondá: „ne neheztelj heveskedésemért bajtárs; hanem most láss utána szaporán, hogy zászlóaljaddal Kisfaludot bevehesd, mert a helységet bírunk kell. Ma estére vendégem léssz, hatalmas pezsgőt kaptam.“ Ezek után a zászlóaljhoz fordulván: „Éljen Kálnoky s a derék szabolcsiak! előre! szuronyt szegezz!“ szavakkal buzdítá s gyors vágatva elnyargalt, hadsegéde Rácz Lipóttól kísérvé, az országúton felfelé, meggyőződést szerzendő, ha vájjon szabad-e még az út.

E napon oly sűrű köd ereszkedett a föld színére, hogy Bátori az ellenség csatárlánczán túl vágatott, cscsak annak köszöni menekülését, mert a császári katonaság egy perezre meg lőn lepetve a vakmerő magyar vezérnek köröttük megjelenése felett, mi alatt Bátori menekült, s övéihez visszalovagolt, egyenesen az ágyúüteghez. Ez alkalommal egy golyó lövést is kapott, mely azonban téli bélelt öltönyében megakadván, ő sértetlenül maradt.

Bátori e vakmerő életkockázató tettét előnyére akarva n felhasználni, visszatértével oda irányoztatá ágyúit.

Megjegyzendő még, miszerint elhatárzá: ha csatát vészit, a jégen át Bodrogeközbe vonul; ha pedig ifjú honvédével ott sem állhatna meg: akkor egyenes irányban a Tisza jégén át Rakamaz felé Szabolcsmegyébe húzódni szándékozott. E másik eshetőségre azonban kénytelen lett volna a jeles Szél János vezénylete alatt Erdöbényén levő különálló osztályát feláldozni, mely okvetlen a császáriak foglyaiúl esett volna.

A fennebbi hír- s jelentésvétel után Bátori következőleg állítá fel dandárát: a 17. zászlóalj 5. és 6. századát, valamint Don Miguel 2 századát, mely előtte való estén erősítéséül érkezett támogató szakaszaikkal együtt, csatárlánczba küldé előre, ugyancsak a 17. zászlóalj 2. százada tartalékban maradt, kettő pedig Erdöbényén volt.

A 43-ik számot viselt szabolcsi zászlóalj, Kálnoky őrnagy vezérlete alatt, félszázad hadoszlopokban, még pedig az első oszlop az országút mellett jobbra, a második a folyó mentében lefelé, végre a harmadik a jéggel borított Bodrog folyón; mindegyike rohamoszlopokban felállítva.

A borsodi önkénytes zászlóaljat, Kúúii őrnagy vezérletté alatt, a fennebbi zászlóalj támogatására, a malom háta mögé rendelé.

A huszárokból álló lovasság szakaszonkint rohamoszlopokban a község utcáira, s azonkívül egy gazdasági épület mellett balra kezügyben volt felállítva.

A tüzérség a falu előtt, a kisleludi úton, és oldalt balra foglalt helyt.

Mely intézkedés után a csata csakhamar megkezdődött.

A fegyverek ropogása, s az ágyúdörgés mindkét részről igen hevesen folyt; a magyarok úrgolyói már a negyedik lövésnél Kisfalud előházait lángba boríták.

A nagy köd s a magasan fellobogó lángok a harcosok kedélyére mély benyomást gyakoroltak. A sűrű köd vérvörös színben tűnt fel.

Midőn már Kisfalud lángba borult, a vezér K á l n o k y zászlóalját rohamra indítá; az első rohamoszlopot B á t o r i egész a községig személyesen kísérte, s e szavakkal: „éjjen a vitéz szabolcsi zászlóalj“ harcza buzdítá, s e rohamperczben hat huszár kíséretében, a Bodrog jegén átlövegolván, Kisfalud helység másik végén termett, s az ellenséget karabin s pisztolylövéssel riasztotta fel a községben; innen azonban sebes vágatva visszatért a főpontra, s a borsodi zászlóaljat rögtön rohamra vezette, egy század huszárt rendelvén hátok mögé támogatásul. — S eként Kisfalud be lőn véve.

Az itt előfordult eseményt említetlenül hagyni nem lehet.

Midőn Kálnoky őrnagy zászlóalja élén a rohamoszlopot „éljen“ rivalgással Kisfalud helységbe vezeté: az ellenségtől hasonlóan „éljennel“ s e kiáltással fogadtattott: „hiszen mi jó barátok vagyunk, megadjuk magunkat.“

Ha Kálnoky sokáig nem alkudozik, hanem tettehez lát: az ellent megtámadja, s vagy lefegyverzi, vagy elüzi, bizonynyal nem érte volna a csakhamar bekövetkezett szerencsétlenség. A jelenvoltak azzal vádolják, hogy hiányzott nála az erély, habár bátorság s hősiesség elvitázhatlan sajátja volt, melynek áldozatául esett, mert épen akkor, midőn semmi vést nem gyanítva, és attól nem rettegetve, zászlóalja előtt 10—15 lépésre az ellenséggel parlamentarozott volna: egy, István herczeg nevét viselő császári osztrák altiszt fegyverszuronyával átdöfte , hátulról, s miután még jobb szemén s hasán is kapott volna dőfést, lováról félholtaü lebukott.

Erre azonban a borsodi önkénytesek, K u ú n őrnagy vezérlete alatt szuronyt szegezve rohanták meg az

osztrákokat s egy rohammal a községből kifelé balra üz-
vén, egész a hegyaljai szőlőkig üldözték.

Eután általános csend állott be. Az ellenség mozgalmairól még mitsem lehetett tudni, az áthatlan nagy köd miatt.

Épen délidő volt, midőn Bátorinak jelentették, hogy hátrafelé is ágyúdörgés volt hallható, egy óra előtt. Kétségtelenül Szél János százados Erdőbénye felől az osztrákokat hátra támadta meg, a fenebb meghatározott adott jelre. Ugyan e perczen 3 század 3 darab hat fontos ágyúval is megérkezett, Szilányi százados vezénylete alatt, a táborkartól, Batori dandárnok támogatására. E csapatot a dandámok a Bodrogon át jobbra rendelte, melynek megjelenése a csapatok lelkesedését még inkább fokozta.

Ezen csapatnál Keczer Sándor, gr. Pletrich és Benkő századosok voltak. Gróf Wartensleben századost magánál tartotta Batori, hogy másnap Tokajba vigye a jelentést Klapkához.

A 19-ik zászlóalj is január 22-én, tehát a tarczali csata napján, felsőbb rendelet következtében, gyors menetekben Tokajba parancsoltatott, hova egész napi és éjjeli menet után 23-án reggel 6—7 óra között meg is érkezett és fáradalmait kipihenendő, a legnagyobb ágyúdörgés között szállásolta be magát, midőn Klapka (akkor még ezredes) vezértől azon rendeletet vette, hogy haladéktalanul a csata színhelyére siessen, hova e zászlóalj mintegy 9 óra tájban fáradtan, kiéhezve és szomjazva megérkezett.

Az országút szélén találván a katonai bizalmát már akkor osztatlanéi birt Klapka György hadtest parancsnokot, több törzstisztekkel együtt, a szaladó csapatok megállításával és rendezésével foglalkozva, kinek eszélyes intézkedése folytán e honvédszászlóalj három hadoszlopban, és pedig 2 század a Bodrog árkában a jégen, 2 század az országúton, 2 század pedig a szőlőhegyek tetejére felmászva, rög-

tön Bodrogkeresztúrba a túlnyomó ellenséggel küzdő Bátori Scbulcz Bódog dandárnok segedelmére küldetett, hol a zászlóalj előbb említett 4 százada szuronyt szegezve, az utóbb említett 2 század pedig az időközileg leereszkedett köd fátyla alatt, a Bodrogkeresztúr felett észak felől uralgó h egy tetejéről harci zajjal tüntetve, az ellenséggel küzdött, és a már bekerített Don Miguel ezred 3. zászlóalja 2 századát, és a 17-ik honvédszászlóaljat veszedelmes kelep-czéből kisegítvén, Klapka parancsnok által később a csatába visszaküldött, és azután derekasan helyt is állott csapatokkal egyetemben, részt vett az egész napi harci dicsőségben, éjjelen át előrsön állott, s más és a következő napokon, mint Bátori Scbulcz Bódog dandáréba végleg beosztott csapat, az első hadtestnek kiegészítő részeként bezárólag egészen Budavára bevételéig, kedvelt őrnagya néhai Nyereghjártó János vezénylete alatt, az első hadtest minden csatájában tevékeny részt vett.

Midőn délutáni 2 órakor a hadtest parancsnok Klapka György ezredes a csata színhelyére személyesen megjelent, már akkor általános csend honolt.

Midőn Klapka és Bátori a falu utcáján felfelé lovgoltak volna: egy háztető szegletéről egy gránát hullott le a földre, tiz lépésnyire tőlük, azonban szerencsájukre, el nem patant; egy pór ember azonnal oda ugrott és a gýntac sót kirántotta belőle.

Délután 3 órakor eloszlott a köd, a napsugár kibújt a felhők mögül, s a csatatéren végig lehetett nézni, mely számos ember- és lóhullával volt elborítva.

Az ellenség a szőlőhegyek szélein, Kakashegyen át, Mádra húzódott, melyet Bátori összes dandára üldözte egészen sötét éjjelig.

Szél János százados osztálya pontosan s hiven teljesíté feladatát, miután működését 9 ágyúlövéssel jelzé.

E két napi győzelem eredménye hadi, erkölcsi és politikai szempontból a következő:

Kisfalud újra el lön foglalva a mieénktől, az ellenség vesztességgel veretett vissza, a csatater a magyarok hatalmában maradt, s a császáriak egyedül a nagy ködnek köszönhették, hogy összes dandáruk foglyul nem esett, minthogy Dessewffy Arisztid osztálya Bodrogkeresztur előtt épen Máddal egyenvonalban volt a főúton felállítva, következőleg a hátráló ellenséget oldalba támadhatta volna meg, mialatt Bátor dandára mindenütt sarkában volt.

Hadtanilag tehát ez lön az eredménye.

Erkölcsi kifolyása még sokkal nagyobb volt, miután hogy a sikerdús győzelem által ifjú honvédeink anyagi s szellemi ereje felvillanyoztatván, az úgynevezett hadi önállóság tudata hatványoztatott bennök, s a bátorság és lelkesültség sergünkre átvarázsoltatott, míg ellenben az ellenség ép oly nagy mérvben lehangoltatott; következőleg nemcsak tetteleg, de erkölcsileg is vereséget szenvedett.

A mi pedig politikai eredményét illeti, az szintén nagy horderejű, miután a Debreczenben székelő kormány tovább is működött, s ezután mitől sem volt tartania, mint hogy kétségbevonhatlan tény, hogy ha a császáriak a mieéüket Bodrogkereszturnál megverik: gr. Schlick cs. altábornagy egyenessen Debreczennek tart, sa főhadsereg hg. Windischgrätz alatt is átkel a Tiszán, s ekként az eddig oly mostohán folyt szabadságharcunk, még 1849. január hóban ért volna véget, mely később oly számos diadalbabérral ékíté a magyar nemzet nevét. S miután mindez nem történt, a magyarok e két napi győzelme valóban nagy politikai horderejűvé vált. Tarczalnál Klapka György, Bodrogkereszturnál Bátor Schulcz Bódog verte meg az ellenséget egyidejűleg.

Mindakét helyen jó kézben volt a vezénylet, mindakét egyén nagy hasznot tett a hazának egész szabadsághar-

czunk folyama alatt, s mindkettő tündöklő nevelt vívott ki. Klapk a név Európa szerte ismert, Bátor i Schulcz Bódog nevét szintén megörökíti a történelem, biztos kezeséget nyújt arról „Bátor i“ előneve, melyet nem őseiről öröklött, hanem a csaták vad viharában, a legnagyobb veszély s ezernyi halál közepett vívta ki, s mely dicső névvel az általa győzelemre vezetett hős serege ajándékozta meg, s élvitázhatlan öröksajátjával maradt, hű honfiúi kötelessége teljesítéséért, nagy hősi küzdelmei s kivívott diadalaiért.

Klapka György (még akkor ezredes) nem csalódott a Bátor i-ban helyzeti bizalmában, midőn a Bodrogeresztturnál való hadműködését saját belátására bízta, mert Bátor i a haditanácsban adott szavát fényesen váltotta be.

A császáriak ezen csatában 5 főtisztet s 56 embert őrmestertől lefelé holtakban és sebesültekben hagytak bátra a csatatéren; hogy vájjon mennyit szállítottak el magokkal, bizonytalan. Azonfelül 70 osztrák katona foglyul s 160 fegyver zsákmányul esett.

Az ellenség sebesültjeit, miután azokat Dr. K ó s z e g h i és Szirtey György orvos bekötöztették volna, szánokra rakván, a tokaji kórházba szállították; a foglyokat s a nyert fegyvereket fedezett mellett szintén Tokajba küldte Bátor i.

A mi Bátor i veszteségét illeti: 1 őrnagy (Kálnoky) 4 főtiszt és 24 közhonvéd holtakban és sebesültekben, 4 huszár halva maradt s 4 tüzér megsebesült.

A magyarok részéről a legnagyobb veszteség Kálnoky őrnagy, Bátor i személyes barátja volt, kinek elését szívemélyéből megkönyezte, s ki három súlyos sebe folytán még a csatanap éjjelén elhalt, s Bodrogeresztúrom K ó n y a tiszteletes által el is temettetett.

Bátor i élete szintén veszélyben forgott, mert midőn honvédeit személyesen harczra buzdította s csapatjai közé

lovagolt volna; egy ellenséges fegyvergolyó oldalba, veséje táján érte őt, de a gondviselés örködött felette, két felső téli öltönye s mellénye megtöré a golyó erejét, s ő sértetlen maradt. Másnap a golyót attilája zsebében, rongyokba pólyázva találta.

Megemlítésre méltók még, kik e csatában különösen kitüntették magokat, így mint: S a á r i Antal hadnagy s ütegparancsnok, a ki tüzeivel együtt bámulatos tevékenységgel párosult ügyességet s buzgalmat tanúsított, 800 lövésnél többet tevén súlyos s ürgolyóval (kartács- s gránáttal.)

Továbbá Szél János százados (pozsonyi fi) igen pontosan, híven, eszélyesen s hősileg teljesíté feladatát, melylyel őt Bátori megbízta, midőn osztályával az ellenséget hátulról megtámadta, s kised csapatjával elrémítette.

Vége különös dicséretet érdemelnek: Katona Gy., Udvardy Péter főhadnagyok, báró Rudnyánszky Béla és Török (József?) századosok, Dobi N. hadnagy, s Köp cs ó abaujmegyei nemzetőri százados.

A csata folyama alatt a hévmérő 0 (fagyponton) alól 20°-kon állott, s nagy köd borítá a csatatért. Oly zord hideg idő volt tehát, a milyen ritka évben szokott lenni hazánkban.

A kémek, nyargonczok s futárok pontosan s híven teljesíték feladatukat, mi nagy előnyére szolgált a csata kimenetelének.

A csata reggeli 7 órakor vette kezdetét, s délután 3 órakor végződött, akkor hullott le tudni illik az utolsó gránát. Leghevesebben folyt a küzdelem reggeli 7-től dél-előtti 11 óráig.

Bátori dandárát a következő csapatok képezték:

A barsi vagyis a 17-ik zászlóalj, melyet Bátori szervezett, s 1848-ik évi október 13-ától kezdte begyakorolni, tehát alig két hónapos honvédekből állott. Megjegyzendő, hogy maga Bátori is barsmegyei fi lévén, oda törekedett, hogy földiéivel dicsőséget arasson.

Továbbá: a szabolcsi vagyis a 43 ik honv. zászlóalj, K á l n o k y őrnagy parancsnoksága alatt.

A borsodi önkéntes zászlóalj, K u ú n őrnagy alatt mely csak 6 hónapi szolgálatra volt kötelezve.

A 19-ik (szepesi) zászlóalj hős Nyeregjártó őrnagy parancsnoksága alatt: ezen zászlóalj közvitézei s tisztjei egyiránt kitűnő egyének voltak; egyik századosa a még akkor oly ifjú P o p p el Gyula (egri fi) ezelőtt ép úgy mint azután sok jeles hőstettet vitt véghez.

Egy osztály (2 század) 14. számú Leel huszár (jászkún fiuk) Csomortányi Károly és Karácsonyi N. századosok alatt.

Egy osztály császári huszár, Litsmann százados parancsnoksága alatt.

Egy szárny (2 szakasz) württembergi huszár.

Egy 3 fontos üteg 7 darab ágyúval és 7 darab fontus vetágyú S a á g h i főhadnagy parancsnoksága alatt.

A borsodi önkéntesek ideje márczius havában lejárt haza bocsáttattak; a zászlóalj 3 tisztje azonban tovább is szolgálni óhajtván, a 17-ik zászlóaljba osztatott, egyike azoknak S o l t é s z Budavár ostrománál az úgynevezett fehérvári kapu részén első volt az egyik falmászó hágcson, mely hősi tettéért másnap Buda főterén érdemjellel díszítettett fel G ö r g e y Arthur hadvezér által.

A mi a csatater helyrajzi s területi leírását illeti, a következő:

Ezen vidékről két országút vezet Kassára, mindkettő északról délnek: egyike azoknak a hegyaljai szőlők hosszában balra s a Hernád folyó mentében jobbra Boldogkőváralján, Szántón, Tállyán és Mádön át.

A másik országút: Grálszécsen, Sátoralja-Ujhelyen át, azután délnek kanyarodva Sáros-Patakon, Olaszin és Longon át, a hegyaljai szőlők hosszában s Bodrog folyó mentében, Bodrogkeresztúrra s Tokajba vezet.

Bodrogkeresztúr (Zemplén megyében) körülbelül 2000 magyar ajkú lakossal bíró mezőváros, 48⁰ alatt ész. szél. Bodrog folyó partján, Mád és Tokajtól egy fél mértföldnyire fekszik észak nyugatra; a benne évenként tartatni szokott 4 országos-, különösen marha-vásárjairól messze tájon nevezetes hely.

Ezen hely hadtam és hadműködési szempontból azért felette lényeges, mivel itt minden oldalról összpontosuló utak egy út-csomózatot képeznek.

Benn a községben egy 200 láb magas, az úgy nevezett Kálváriahegy emelkedik, a nyugatra fekvő szőlőhegyektől 2—3000 lépés távlatra.

A Bodrog folyó, e helyt 14 öl széles; azon semmi hid sincsen, az átszállítás csolnakokon és kompon eszközölte-tik, nyáron át oly csekély, hogy könnyen átgázolható, mint-hogy több átgázlója van; télen át azonban rendesen erős jégkéreg borítja, tavasszal pedig túlcsap a medren, ki-árad s Bodrogközt vízzel borítja el, ép úgy mint a Tisza, ellenben folyása szabályszerűbb s nem oly kanyargós és tekervényes mint amazé.

A földtalaj kovácsos, variás, homokos és köves.

Utai jók, kőhidakkal ellátott műutak.

A földművelés általában kitűnő, különösen pedig a szőlőhegyek, melyeknek borai világszerte hírnevesek; a házak köből építvék.

A terület általában átszeldeltnek mondható s a fegyvernem alkalmazása s hadműködési tekintetben: a gyalogsági s tüzérségi műveletnek teljesen megfelelő, de a lovasági mozgalmakra, melyek tágabb nyílt tért igényelnek, korlátolt. A mi a túlparti Bodrogekötz illeti, az minden fegyvernem hadműveleteire alkalmas, mert általában sík lapály, habár itt-ott a földművelés némi gátul szolgál, mind a mellett a különemű csapatok gyorsan siethetnek egymás segélyére.

E csatában mindkét ellenfél ereje csaknem egyenlőnek mondható. Az osztrák had katonai kiképzése bevégeztes teljes volt, melynek harcosai hadászati öntudattal bírtak. De az erkölcsi szellem hiányzott nálok, mely a csatában katonai kiképzetségeket hatványozta volna. Ellenben a honvéd, mint katona a szó teljes értelmében ujoncz, s alig volt ideje a legszükségeseb kanyarulatokkal megismerkedni, a fegyvertöltést is, nagyobb része, csak most tanulta meg, miért is harcoszati öntudatról fogalma sem volt, azzal épen nem bírhatott; mindamellett nagy fölényvel bírt az osztrák katona felett, s imént elsorolt hibáit nagyban pótolta harcosias szelleme s hona szabadságáért való lelkesültsége, mely a csata eldöntő sorsának érvényt adott.

A mi a honvéd még 1848-dik évi december havában nem volt, 1849-ik évi april havában azzá lett, még pedig katonailag kiképezve, mintha már 10 év óta fegyver alatt szolgált volna, folyton a gyakorlati téren.

A fenebbi érvek tehát, leginkább pedig a rettentetlen hadtanilag kiképezett vezér, Bátori Schulcz Bódog esze s erélye vívta ki a győzelmet részünkre, s ezzel együtt a hervadhatlan babért a nemzeti lobogó s a honvéd név számára.

**Schlick elleni további hadműködés; Verpelét (Kápolnai csata alkalmával) febr. 28.
Mezőkövesd márcz. 1-én 1849-ben.**

A Tarczal és Bodrogkeresztúrnál 1849. évi január 22-én és 23-án vívott győzelmes csaták után Klapka György (vezér) a Tisza túlsó partján, Rakamaznál foglalt állást, Bátor dandárát pedig, mely a jobb szárnyat képezte, őt Szabolcsba követni rendelé.

A visszavonulás január 27-én következő módon történt: mialatt a Klapka személyes vezérlete alatti csapatok zöme a Tokaj alatti Tiszahidján átvonult volna, Bátor dandára, mely a tartalékokat képezte, a hadtest átvonulásának fedezetéül szolgált.

Bátor este érkezett Tokajba, s az összes hadsapatok átvonulását bevárta. A város előtt 1 zászlóalj honvédet, 1 század huszárt s egy fél üteg 3 fontos ágyút, mint utócsapatot állíttatott fel. Estebédre Rád vány i családhoz volt megliiva, hol a műveit háziasszony által kitűnő szívéllyességgel fogadtatván, mint a bodrog-keresztúri győzelmes csata hőse az egybegyűlt vendégek által elragadó örömmel üdvözöltetett.

Azonban esteli 10 órakor, a legkedélyesebb lakoma közepett, Bátorinak jelentik, hogy a vezér, Klapka parancsa következtében, a Tokaj alatti Tisza hidját fel keli égetni. S csakhamar érkezék egy új futár, Klapkától levelet hozván, melyben az Bátorinak meghagyja, hogy a hidat

fölégetni ne engedje. De a híd már javában égett, s egy ellenséges őrző a város alatt megjelent.

Ily helyzetben kevés idő maradt a gondolkodásra. Bátori rögtön kiadá a parancsot, hogy a fennebb említett utócsapat a hídon átvonuljon. Csomortányi Károly Lee 1 huszár századost Révész tüzér őrnagyhoz azon meghagyással meneszté, hogy a hidat fölégetni ne merjen minthogy az utócsapat még a városban van, s Klapkától épen most érkezett parancs a hídnak épségben fentartására.

Csomortányi azon jelentéssel tért vissza, hogy a hídnak csaknem minden czölöpje lángba borult és sürgőleg javaslá Bátorinak, hogy ha Tokajban nem akar rekedni s foglyul esni: egy percet se késedelmezzék.

Bátori nem késett e jó tanácsot elfogadni: katonásan búcsút vón a „viszontlátásig“ szóval a kedves háziasszonytól s a kedélyes társaságtól, villámgyorsan lovára pattant s a hídnál termett; ott azonban megállott, s nyugodtan várta he, míg az utócsapat utolsó honvédé a hídon áthaladt.

Ilyen volt, Bátori Schulcz Bódog a vész legnagyobb perceiben mindenkor; mindig következetes, hidegvérű, rettenthetlen bátor, — miért is méltán nyeré el a dicső „Bátori“ mellék-, vagyis előnevet, melyet a történelem örökre biztosít számára.

Midőn már honvédei az égő hídon átsiettek, ő is sarkantyúba kapta nemesvérű lovát, de az ágaskodni s horkolni kezdett, a pokoli világítás megrémíté a hű állatot, azonban egy érzékeny dőfés a vékonyába felvillanyozá izmait s vadul neki rohant a lángoktól recsegő, füstölgő hídnak, Csomortányi századostól követve, kinek lova szintén ellenszegült eleinte.

A túlpartra érve, megállott Bátori, azon törve fejét: vájjon lehetséges volna-e még a hidat a pusztító lángoktól megmenteni. Ennek reményéről azonban csakhamar le kel-

lett mondania, mivel sem tűzoltó eszköz, sem pedig ember-erő nem volt kéz alatt, hogy hirtelen hozzá lehetett volna, fogni; a honvédek jó előre haladtak már. Mert megjegyzendő, hogy az egész hid szurokkoszorúkkal volt beszegélyezve, mely nagy gyorsasággal lángra kapott s folyékony tűzzel árasztá el a fenyő alkotványt.

Másnap reggel Szemere Miklós kormánybiztos is a hid előtt megjelent, annak elpusztulását szemlélendő; Bátor elmondá neki a történeteket, mire Szemere azt válaszold: „valóban nagy kár e remek műért, de ez nem az ön hibája,“

Bátorhoz később is intéztetett kérdés a tokaji hid fölégetése felől, s ő ekként nyilatkozott, hogy ő mit sem tudott arról, ki gyújtá fel a hidat, s kinek parancsából történt; továbbá, hogy az égő hidat megmentenie lehetlen volt, s végre azt tévé hozzá, talán jobb, hogy így történt, a hadműködésre nézve, minthogy ezáltal az ellenség nem követheté őket, s ha a magyar sereg majdan támadólag lép fel, hidat is teremt magának.

Bátori Szabolcs községben volt beszállásolva P a l ó c z y őrnagygyal együtt özv. Mudrányiné kastélyában, kinek magyar vendégszeretetére élénken emlékszik vissza. Estére haza érkezett a bájos özvegy Mudrányiné szül. Máriássy, Tarczalról, gyógyszereket hozván Bátorinak nyakgyuladása ellen gróf Starziuskytól, egyszersmind azon hirt, hogy S c h l i c k osztrák vezér a nevezett grófnál van Tarczalon beszállásolva.

Schlick febr. 2-án összes haderejét Tokaj felé indítá, valószínűleg azért, hogy Klapkát üldözőbe vegye. E napon a magyar tábor fegyverben állott, Schlick azonban még azon éjjel visszavonult/

Február 3-án Dembinszky is megérkezett Kazinczy, Máriássy és Driquet ezredesek dandáiraival.

Reggeli idő volt, midőn Klapka és Máriássy Szabolcsra érkeztek Bátorhoz, s Klapka úgy nyilatkozott, hogy Scilick hadereje visszavonult, s ő hadtestével ismét Tokajba szeretne állást foglalni; mindamellet szükséges volna, ba előbb Bátor Bodrogkeresztúr, Olasz-Liszka és Sárospatak felé egy szemrevételezt tartana, az ellenség jelenvágy távollétéről meggyőződendő.

Ezekután Bátor melléje adott Dombrowszky tábornoki századost mindezekről értesítvén, az elindulásra való rendelést megtevé.

Dombrowszky Micziszlaw ősnemes lengyel jellem megtestesült példányképe, szellemdús férfiú, ügyes katona s Bátorinak személyes barátja lévén, a dandárnok e feletti aggodalmát, hogy az idő meglágyúlt s a Tisza jege zajlani kezd, e szavakkal oszlata el: „min se aggódjál, gondom lesz reá, hogy csapataink a jégen veszélytelenül áthatoljanak.“

Mintegy három órai távoliét után este 6 órakor visszatért Dombrowszky azon jelentéssel, hogy az egész dandár mindenestül együtt a Tisza túlsópartján áll, egyedül a vezér, Bátor parancsát várja, ki ez örömhírtől meglepetve, a helyszínére sietett.

A hadcsapatok megindítottak, minden csapatparancsnok megkapta a kívánt utasítást, s az első csapat Dombrowszky vezetése alatt Sáros-Patak felé indult. A másodikat Falóczy őrnagy vezette Olasz-Liszka felé, végre a harmadikat Kupisch 17. zászlóalj századosa Bodrogkeresztúrra. Bátor pedig a középső, Olasz-Liskának tartó hadcsapatnál maradt.

Éjfél volt, midőn Olasz-Liskai a Bodrog folyóhoz értek, mely erős jégkéreggel volt e helyen borítva, s mielőtt a helységet az őrző megvizsgálta volna, a jégen áthatolván, Olasz-Liskát megszállották, s a huszár előőrsek s őrző csapatok Sárospatak és Bodrogkeresztúr felé indítottak.

Miután a jelentések beérkeztek, hogy a kirendelt csapatok helyeiket elfoglalták, Bátori azonnal huszár futárt küldött Tokajba Klapkához, őt az eredményről értesítvén.

Itt történt, a hol Percze Mór két tiszte az alsó táborból Bátorihoz érkezvén, őt a tábornok nevében a Bodrogkeresztúrnál két napon át vívott győzelmes csatáért melegen üdvözölték; mire a hős még ma is büszke önérettel emlékszik vissza.

Ezek után az első hadtest, Klapka vezérlete alatt dandáronként Hernádon át Hidasnémeti felé vonult. Görg szintén Kassára érkezett hadtestével.

Hidasnémetiben Görgey Arthur és Máriaassy Ján. ezredes Bátorinál látogatást tevén, korán reggel, még ágyban találták őt. Ekkor ismerkedett meg Bátori Görgeyvel, a percztől a katasztrófa bevégezteig jó barátok maradtak.

E pontról a hadműködés Miskolcz felé iutéztetett, hogy Schlicket oldalba foghassák.

Bátori, ki Máriaassy hadosztályához tartozott, dandárával Miskolczra vezényeltetett.

Másnap Máriaassy J. hadosztálya parancsot kapott: Szentpéteren, Kassán és Putnokon át Tornaijára indulni, a hol már Dembinszky tbk. Driquet és Kazinczy dandárával állott, hogy onnan Schlick seregének oldalába működ-hessék; azonban Schlick sokkal gyorsabb volt, s már akkor Rimaszombatban állott.

Ettől fogva Dembinszky lett a felső tábor vezére, ki előbbeni tervével felhagyván, visszaindult Miskolczra és onnan Egerbe.

A magyar sereg Miskolczon lelkes fogadtatásra talált, a hol Bátori Schulcz Bódogot, mint a bodrogkeresztúri csata győzójét, nagy éljenzéssel fogadták, sőt maga a kormánybiztos és gömöri főispán Szentiványi Károly is udvarias bókokkal halmozá el őt.

Bátori dandára február 25-én délután Egerbe érkezett. A házak ablakai szőnyegekkel voltak díszítve, de még ékeesebbé tették azokat az azokból kikandikáló bájos egri hölgyek alakjai, kik kezkenőikkel üdvözölve a hőst s vitéz honvédéit, virágokat szórtak elébök.

Eleinte nem tudá Bátori, hogy ez ünnepélyes és lelkes fogadtatás öt illeti; ez azonban csakhamar igenis érthetően tudára adatott, hallván nevét, mint a bodrogkeresztúri csata hőset hangoztatni; mire a különben is igen lovagias férfiú, kardjával tisztelegve, viszont üdvözlé a hazafias érzelmű város lelkes közönségét, s lova ágaskodva szökdéscelt örömeiben.

Az ünnepelt hőst L é v a y Sándor püspök fogadá házá-nál szállásra s estére fényes lakomát rendezett a műveit s vendégszerető áldornagy, melynél Dembinszky tábornok, Szemere miniszter, Pulszky államtitkár és sok más jeles egyéniség vett részt.

A lelkes egriek még a lakoma folyama alatt fáklyás zenével tisztelték meg Bátorít, ki a püspöki lak erkélyéről rövid, de meleg szavakban köszöné meg a nemes részvétet s hazafias elismerést tett szolgálatiért.

MásnapLévay püspök az egri várromjainak azon nevezetes helyére vezette Bátorít, hol a hős Dobó márvány emléke áll, mondván: „melly hálás az utókor a hőshonfiak iránt.“

Midőn Egerbe érkezett Bátori, legelső teendője volt: jelentést tenni az általa vett parancsra nézve, hogy tudni illik az Egertől északra eső Felnémeti és a nyugatra fekvő Bakta helységek szorosait fegyveres erővel megrakatta.

Ezen személyes jelentés alkalmával, melyet tett, Dembinszky azt monda: „köszönöm, ön engem egy parancs alól fölmentett. Jó főben jó gondolat fogamzik.“

Görgey ellenzékét képezett, Dembinszkyról mit sem

akarván hallani, Bátorít kérdezé: ha vájjon ő is Dembinszky emberei közé tartozik-e?

Bátori ezen kérdésre hirtelen azt adá válaszul: „mindaddig embere vagyok, míg előre megy. Én nem ismerem sem rokon-, sem ellenszenvet, s nem tudom, ha vájjon Kosuth Dembinszkybe vagy pedig beléd szerelmes-e,“

Nagyon fájt Bátorinak, hogy őt nem tárták méltónak arra, hogy a Kápolnánál leendő hadműködésről értesítsék, s ő mit sem tudott arról, mit szándékoznak tenni, mi fog majd bekövetkezni.

Minden esetre nemcsak hibás, de a haza ügyére nézve vétkes eljárás is volt, azon férfiút mellőzni, ki az első fényes diadal eszközlője, a bodrogkeresztúri csata ünnepelt hőse volt.

Bátori mindössze ily értelmű parancsot vett, hogy Verpelétnek tartson, de az írott parancsban egy szóval sem volt említve, hogy a félnémeti és baktai szorosokat megrakva tartsa vagy pedig feladja-e?

Mindamellett mint tapasztalt katona, a parancsból azonnal kivette, hogy Verpelétnél valaminek kellend történni; azt hívé, hogy Schlick a siroki szorosnál, melyet a lengyelek a Bulharin, Tornyitzky és Zsivik o v s z k y dandáraival megszállva tartanak, fog majd kibukkanni

Másrészt ismét ekként vélekedett Bátori, hogy Schlick Sirok felé csak tüntetést intéz és hadosztálya zömével Felnémeti és Bakta ellen indul majd, hogy Eger városát hatalmába kerítvén, a magyar sereget hátba támadja meg.

Miért is ezen feltevésnél fogva következő intézkedéseket tett:

Miud a két szorost félig megrakva hagyta, hogy dandárának oldala és háta minden eshetőségre fedve legyen, Két század honvéd, 2 ágyú és 8 huszár maradt ott futár-

nak, 16 század honvéddel, 6 darab 3 fontos ágyúval és 30 huszárral Verpelétre indult.

A magaslatra érve. ágyúdörgés hallatszott és füstfelleg látszott: midőn erőszakolt menetben Verpelét felé sietett dandáréval, ekkor arczaggal indítá meg a zászlóaljkat, 200 lépésnyi arczagmenet után megállván, a tüzérség a sorok mélyedésében volt felállítva, a huszárokat arczag elébe küldé, rövid előtörtetést intéztetvén velők, s csakhamar csatározókat küldött utánok.

Ezen tüntetést szándékosan tévé azért, hogy az ellenség észrevegye, miként balszánya veszélyeztetve van.

E működés nem maradt sikertelenül, mert az ellenség csakhamar egy osztály gyalogságot s ágyúüteget küldött Bátorira állása ellen, ki, hogy Klapkával és a már hátravonuló csapatokkal fentartsa a közlekedést, saját csapatait balra húzódni parancsolá. Mihelyt a kitűzött távlatot elérte: a csatár- és ágyútüzélést azonnal megnyitá, s egy *félórai* lődözés után csend állott be, az ellenség nem mert előbbre nyomulni. Egy ideig mindenki helyén maradt, míg nem a sötétség beállott.

Bátorira dandára előörsül s tartalékul rendeltetett, a többi hadcsapatok Egerbe vonultak szállásaikra.

Ezen dandár egész éjen át a Szólát község feletti magaslatokon maradt, a kiállított előörsök csak reggeli 5 órakor vonattak be, s Egren át Mezőkövesdre indult, hol a hadállásban helyet foglalt.

Midőn előtte való éjjel D e m b i n s z k y környezetétől azt kérdé: ki van az előörsre kiállítva, s válaszul azt nyéré, hogy Bátorira dandára, azt mondá: „akkor hát levethetünk s nyugodtan alkatunk, miután már két éjen s napon át nem vol alkalmunk alsóruhára vetközni “

Márczius 1-én csaknem az egész magyar sereg a mezőkövesdi síkon volt felállítva. Bátorira dandára a legszélső bal szárnyat képezé.

A mezőkövesdi hadállás a legszebb s legimposánsabb állások egyike vala, melyet csak képzelni lehet. Azarczag messzenyuló terjedelemben, két óra távlatra, s a mélység ép annyira; az ütegek a csapatok közé beékelve, s a lovasság tömegekben hátul állott. Kedves meglepetés volt ez minden harczászatértő egyénre nézve.

Azonban az ellenség hadállása szintoly imposans vala.

Mindakét hadsereg farkasszemet nézett egymással, de nyugalommal egyszersmind.

Bátori mozgalmakat tétetett dandárával: arczagból tömegeket alakíttatott s meneteket vezényelt.

Délután 4 órakor megkezdett a visszavonulás a magyarok részéről; előbb a jobb szárny indult meg.

Itt ismét Bátori dndára volt az utolsó, mely a hátrálást Egér-Farmos felé fedezte. Azonban az ellenségtől oldalba támadtatott meg. A magyarok Eger patakon túl voltak felállítva, s csakis az iszapos földtalaj akadályozá meg a hirtelen oldalba való megrohanásukat. Heves ágyúharcz keletkezett, melynek csak a sötét éj vetett véget, s a visszavonulás rendesen hajtatott végre.

A csatározó honvédek és a huszárok a legnagyobb kitarással fedezték a Poroszlóra való húzódást, a hova nagy vízbe és sárba éjfél utáni 3 órakor érkeztek.

A szolnoki csata 1849 márcz. 5-én.

Bátori Poroszlón parancsot kapott, hogy dandáréval mint tartalék Damjanics és Vécsey hadtestéhez Tisza-Füreden át Szolnokra induljon. Mire haladéktalanul Török-Szent-Miklósra indítá csapatait, hová márczius 4-én este érkezhén, gróf Vécsey Károly tábornoknál jelenté magát, ki már akkor csapataival Szolnok alatt táborozott. Bátori dandára a szolnoki töltés mellett állapodott meg.

Márczius 5-én reggeli 6 órakor Damjanics érkező csapatai már láthatók voltak, melyek Czibakházáról Szolnok felé közeledtek.

Hét órakor megkezdődött a kölcsönös ágyúzás és a harc, mely Vécsey által a szolnoki hídnál támogatott; mire csakhamar az általános roham is kifejlődött, s Damjanics elfoglalá Szolnokot, honnan az ellenség üldözőbe vétetett.

Bátori dandára, mint tartalék-csapat, tétlenül állott Szolnok előtt a Tisza partján, mely a 17-ik barsi zászlóaljából K u p i s c h Gusztáv parancsnoksága alatt, továbbá a 19-ik szepesi Nyeregjártó őrnagy, egy zászlóalj Szász őrnagy, a Don Miguel ezred 3. zászlóaljából P a l ó c z y őrnagy parancsnoksága alatt, egy huszár századból és 8 darab 12 fontos ágyúból állott Barta Endre százados vezénylete alatt.

Miután Bátori Damjanics és Leiningen tábornokokkal Szolnokon ebédelt volna, dandárét Török-Szent-

Miklósra vezetése vissza, a honnan Jellasics ellen a kecskeméti puszták felé tüntetés intézettek, hogy a Tiszafüredre való húzódás álcázva legyen.

Tiszafüredről intézettek azon hadműködés, mely Komárom körülzárolását eszközlendő vala.

Közbevetőleg megemlítésre méltó, mellékes esemény gyanánt, Bátori jellemzésére nézve: midőn dandarával Jellasics ellen Kecskemét felé küldetett, egy pusztai csárdába szállott; a csaplárné ép akkor ikret szült, mely esemény, valamint az egyszerű magyar csaplár-család szegény sorsa annyira hatott a nagy hőse, s egyszersmind nemes szivü férfiúra, hogy hadsegédjét Rá ez Lipótot rögtön pénzért küldé Damjanicshoz, minthogy Bátorinak ritkán volt pénze, azt rendesen csapatjai között kiosztá. Damjanics azonnal küldött pénzt s Bátori a szegény gyermekágyasnak 20 pftot ajándékozott emlékül.

Midőn ezen tüntetésből Szentmiklósra visszatért, a január 4-én Kassa alatt elfogott 17-ik zászlóaljbeli százados L u p i n g e r ugyanakkor érkezett meg fogságából, a kit Bátori az épen ott időző kormányzónak, mint újdonságot bemutatott. Ekkor beszélt Bátori másodízben Kossuthal, midőn egyszersmind Damjanicsnál együtt vacsoráltak.

Kossuth a hazatért Lupinger fogoly századossal hosszas beszélgetésbe eredvén, Schlick táboráról némi felvilágosítást szerzendő, miben a kértett a kormányzó teljes megelégedésére válaszolt.

Ezek után Kossuth Lupingert elbocsátván, Bátorit magánál tartóztatá; jelen volt a későbbi igazságügyi minster Vukovics Sebő is, valamint Rákóczy János titoknok; később a kormányzó házi orvosa is megérkezett.

Bátori, Kossuth kívánata folytán, elmondá a Kassa alatti eseményeket, valamint a bodrogkeresztúri csata folyamát, s ugyanezen alkalommal kérdezé a kormányzót

ha vájjon emlékszik e még vissza az ő szavaira, midőn éjjel 12 órakor Miskolczra zászlóaljával indulván, azt mondá a kormányzónak, hogy benne bizhat. Mire Kossuth valóban élénken visszaemlékezett. S Bátori újólag biztositá Kossuthot, hogy bizhat adott szavában, mert ő hazáját imádja, s azt hiszi: ért egy kissé a harczázathoz. S ekkor lelkesedéstől elragadtatva mondá: „ifjú honvédeink nem újonczok többé, hanem mind megannyi hős, mi ezután folyvást előre haladunk, s Bécs faláig meg sem állunk.“

Ez annyira megtetszett Kossuthnak, hogy örömeben megölelte Bátorit, s arczán a boldogság magasztos érzete sugárzott. Bátori hidegvérrel kivette burnót-szelenczáját s egyet szippantott, Kossuth is megkívánta s kért egy szippantást; mire Bátori rögtön megkínálta a kormányzót: fogadná el burnótszelenczáját örök emlékül. Kossuth mosolyogva vette el az ajándékot, azon föltét alatt, hogy azt visszonozhassa. Erre Vukovics Sebő megjegyzé, hogy a kormányzó ajándéka gyémántokkal kirakott szelenczéből fog állni — magyar szokás szerint.

„A Budapesten való viszontlátásig,“ mondá Kossuth s Bátoritól búcsút vett.

Tiszafüredről dandáronként, indult a magyar sereg Jászberényen át Nagy-Káta és Tápio-Bicske felé, hol az ellenséggel találkozni reméltek.

A tápió-bicskei csata 1849 ápril 4-én.

Ápril 4-dikén reggel Klapka hadteste Tápió-Bicske felé indult, hogy Jellasics hada ellen oldalba működjék.

Senkisémet gyanítá, hogy e napon véres harcz fog ki-fejldni, mely Tápió-Bicske nevét hazai történelmünkben meg örökítendí.

Dipold dandára képezé az előcsapatot, s ezt a Driquei dandára követé, anélkül azonban, hogy előbb szemrevételt intéztek volna, Tápiópatak túloldalán Jellasicsnak egy dandárára bukkantak, mely már csatarendben volt felállítva.

A hídnál csakhamar kölcsönös heves ágyútüzelés fejlődött ki, s a mieink hátrálni kezdtek. Az ellenség hadcsapatait kifejleszté, s a hátráló magyarok balszárnyát, mindakét dandárt erősen üldözni kezdé.

Midőn Bátori látta, hogy a veszély mindinkább fenyegeti a mieinket, s az ellenség vérszemet kapva, mindinkább hevesebben üldözi a hátrálókat: tartalék-dandárával előre rontott, a Tápió hídján átrohanva, egy kis ákáczaerdőcskében foglalt állást, csatározóit előre küldé, egyzersmind egyidejűleg a 12 fontos úteget felállítván, megkezdé a tüzelést.

Ezzel némileg helyre volt állítva az egyensúly, mindamelllett a hátráló honvédek lehetlen volt feltartóztatni, a Tápió hídján iszonyatos lón a tolongás.

Ezt látván Bátori, kétes helyzetét azonnal fel tudá fogni, hogy ha tudni illik ágyúit idejekorán meg nem menti, Jellacsics hadainak zsákmányul fognak esni; első és fő gondja oda irányult tehát, hogy az embertömegetől megrekedt hídon utat törtesen 12 fontosainak, mi nagy nehezen sikerült is; azonban alig hogy az ágyú-üteg a hidon áthaladt, 4 darab löveg a nagy futó homokban oly mélyen bevágódott, hogy azt onnan kimozdítani egyhamarjában nem lehetett, s azokat, akarva nem akarva, az ellenségnek kellett hagyni. Megjegyzendő azonban, hogy a császáriaktól elfoglalt négy ágyút Bátori még azon órában visszafoglalá.

Ezen hátrálásnál a 18-ik zászlóalj által tartalék csatáriánczot képeztetett Bátori, ezek háta mögött a kitűnő Don Miguel zászlóalj volt felállítva, azon okból, hogy a hátrálás rendesen és ne nyakrafőre, rohanva történjék.

Végre mind a kétcsatárláncz visszavonult, egyik része a hidon, másika a vizen keresztül.

Ez alkalommal Máriássy százados, az ezredes-dandárnok (jelenlegi kassai kerületi honvédparancsnok) testvére elesett, midőn épen azon nap századossá léptették elő; kinek halálát Bátori megkönyezé.

Bátori, mint rendesen minden adandó veszélyes alkalommal, bevárta míg nem utolsó embere elvonult, s midőn már csatározói a Tápió vizén átgázoltak, nehogy a hídon levő tolongást még inkább növelje, a Tápióba ugratott; azonban alig haladt a vízben öt lépésnyire: lova süppedni kezdett és nyakig elmerült a sűrű iszapba.

Megjegyzendő, hogy Tápió egyike a legiszaposabb vizeknek hazánkban.

Elég korán észrevette ugyan a bajt Bátori, s hirtelen vissza akará rántani s vezetni lovát, de már késő volt, az állat meg sem bírta mozdulni, mígnem gazdájának nagy tábori csizmája tele lévén iszapos vízzel, lábait a kengyelvasból kihúzni képtelen lón.

S már ekkor az egész magyar sereg jó távol volt, mindenki elsietett. Ily kétségbeesett helyzetben Bátori veszve hívé magát, kilátása agyonlövésre, vagy vízbefúlásra, legjobb esetben pedig foglyul esni lehetett. Végre e halálos küzdelemben, a hidra veté sóvár tekintetét, melyen dobogást vélt hallani, s íme két fő-és egy altiszt a 19. (szepesi) zászlóaljából egyenesen feléje tartván, a vízbe ugrottak, s összes megfeszített erejükkel megragadván a már csaknem fuldokló hőst, a nyeregből szerencsésen kiemelték, s annak daczára, hogy az osztrák gyalogság sűrűn lödözött; rétiük, mindanégyen szerencsésen átgázolván az iszapos Tápiót, a túlpartra, s onnan a sereghez értek.

Bátori ezen két fő- és egy altiszt hősieis elszántságának köszönhető ezúttal élete megmentését, kiknek neveikre, fájdalom, már többé nem emlékszik vissza, azonban fölkeri őket, ha még életben vannak, szíveskedjenek ki- s hollé- tüket tudatni vele, vagy valamelyik lap szerkesztőségével.

Midőn már a négy hős a folyóból, melyben télidején nyakig fürödtek, kigázoltak, s a szárazra értek, oly kelle- mes látvány lepte meg őket, mely megdermedt tagjaikat rögtön felvillanyzá s felhevíté. Ugyanis Nagykáta felöli dombokon a halhatatlan veressapkás (9-ik) zászlóalj Kiss Pál ezredes vezérlete alatt gyors léptekkel sietett előre, utánok az ágyúütegek és a Ferdinánd huszárok, kiknek fehér csákójuk messziről virított s zászlójuk a lengedező széltől vidámon lebegett, ügetve siettek Tápió Bicske felé, fényes kardjaik villogtak, mintegy nyugtalanul várva az elkeseredett harczra.

Egyidejűleg Bátori szolgálattiszte Liptay János is jött, dandárnoka lovait hozván magával, valamint Szobi József főhadnagy is a 17-ik zászlóaljából.

Bátori magánkívül volt dühében, át meg átázva s 4 ágyút veszített. S ép akkor, mikor legjobban dühöngött, néhány lépésnyire tőle, egy ágyúgolyó egy honvéd lábát szakítá el, s dühét a szájalom csillapítá le.

A 9-ik zászlóalj Kiss Pál személyes vezérlete alatt arczagba sorakozott, s parancsot kapott a hidat rohammal bevenni. Félóra alatt nemcsak Damjanics, hanem Klapka hadteste is túl volt a hídon s Tápió-Bicskét hatalmába keríté.

E harcban történt, hogy midőn Sebő főhadnagy a császár huszárokat rohamra vezeté, az ellenséges lovasság ezredesével, Riedi sel-lel összecsapott, ki öthüvelyk újján megsebzé, mire Sebő Antal dühbe jővén, egy second vágással az ezredesnek orra alatt oly csapást intézett, hogy ez lováról ájultan bukott le, s e perczben úgy nézett ki, mintha két szája lett volna.

Bátori ismét visszafoglald elvesztett négy ágyúját, az üteg lovait elékbe fogtatván, dandáréval Tápió-Bicskére nyomult, a hova azonnal be is szállásoltatta embereit.

Az ellenség nyakra főre üldözőbe vétetett, egy rö-pentyű üteget és sok foglyot veszített.

Itt kereste fel Bátorit jó barátja G a r a y törzsorvos, s parancsolólag mondá, hogy rögtön menjen vele Nagy-Kátára, hova őt a helybeli vendégszerető lelkészhez be fogja szállásolni; majd ott átöltözködhet és kipihenheti magát a hideg fürdő után, különben élete veszélyeztetve le-end. Az orvos tanácsának engedelmeskedni kellett, mivel már a láz is mutatkozott, s hadsegédjével Liptay Jánossal azonnal Nagykátára indult.

A nagykátai plébános, Ráskay Ferencz valóban kitűnő szívéllyességgel fogadta Bátorít, s oly gondosan ápolta házánál, mintha édes testvére lett volna. Estére Horváth Mihály cultusminister is odaérkezett.

Másnap felüdülve visszatért Tápió-Bicskére dandárához. Útközben a csatatéren még ott látta feküdni az óriás termetű S i e d i s e l ezredezt, kit Sebő huszár-főhadnagy leterített.

Az isaszegi csata 1849 ápril 6-án.

Az I. hadtest Klapka vezérlete alatt a királyerdő magaslatain, az Isaszeg felé vezető úton volt felállítva, s ezen állásában jó darab ideig tétlenül maradt, habár az ágyúk dörögtek s az erdőből jobbra magas füstoszlopok emelkedtek. Csak később esett a hadtest tudomására, hogy az ellenség előtte való éjen az erdőben tanyázott, s azt lángba borítá.

Az ágyúzás mindinkább hevesébbé lőn, s az erdőhöz is közelébb nyomult.

Ekkor Klapka Bátorihoz vágatott, meghagyván neki, hogy néhány huszárral szemrevévelt tegyen, ki a parancsot rögtön végre is hajtá, tábornoki századosát Dombrowszkyt, hadsegédjét Liptay Jánost és 5 huszárt vevén maga mellé, az erdővölgynek tartott. S csakhamar reá czélszerűnek találta az erdőt csatározókkal megrakni, azon okból, hogy a csapatok előre nyomulhassanak.

Miután Batori Klapkának nézetét nyilvánította volna, a 17-ik barsi, Don Miguel és a 19-ik szepesi zászlóaljat előre indítá. Az erdőben balra a csatározókat és a 17-ik zászlóalj egy tisztáson (erdei réten) felállítá, a másik két zászlóalj lent az úton maradt. Ezalatt a hadtest is előre nyomult.

Batori az erdőben maradt s a csatározókat előbbre toltá. Egy negyed óra múlva megkezdődött a csatározók tüzelése az erdőben s mindinkább hevesébbé lőn. Batori

csatározói hátrálni kezdtek, s körülte jobbról süvöltöttek a golyók; s midőn az erdőben nem volt magát képes tájékozni, az útra lefelé sietett, ahol nagy bámulatára, a hadtestet s az ütegeket a magaslatokra vágatva visszabuzódni látta, melyet számos vérző, sebesült honvéd vánszorogva követte. Ezek az osztrák vértések egy heves rohamát állották ki, minthogy az erdőtől jó meszire előnyomultak.

E pontra sebes vágatva érkezett Kaczinicz ezredes és osztályparancsnok, ki a beteg Máriássy Jánost helyettesíté, mondván Bátorinak, hogy dandárával a hátrálást fedezze.

Szerencsére jelen volt Nyeregjártó őrnagy 2 századdal a 19-ik szeptesi zászlóaljából, a többi századok már ekkor hátrább állottak.

Bátori a két századot szuronyt szegezve, felvont sárkánnyal rögtön tömeggé alakítá, a 10 dobossal gránátos idulót veretett, s ekként a tömeggel 40 lépésre előre haladt, midőn azután a 10 dobossal előbb rohamot, s azután csakhamar reá visszavonulást veretett. Ugyanakkor csatározói is az erdőszélen előtűntek.

Az osztrák vértések, kik a Bátori által alakított tömegre rohamot akartak intézni, már a csatározók tüze által visszaüzettek. Egy vértés tiszt és közlegény halva rogyott le lováról, s az úton fekvé maradtak.

Klapka már harmadízben meghagyá Bátorinak, hogy haladéktalanul visszavonuljon, mire ez nyugodtan azt üzené: kár volna, miután többé nem mutatkozik ellenség.

Mintha az égből csöppent volna le, egyszerre ott termett Görgey Arthur, hadsegédjével Szabóval, Bátori felé vágatva, ezen szavakkal: „az ördögbe! mi történik itt?”

„Klapka hátrál, nem tudom miért, én sehol sem látok ellenséget s előre fogok menni“ válaszolt a kérdett.

„Hol van Klapka?“

„Hátul a magaslaton.“

Ezekután Görgey Klapka állása felé fordítá lovát és sebes vágatva eltűnt.

Erre Bátori ismét gránátos indulót veretett, 50 lépésnyire megállította csapatját, s mindaddig várt, míg a hadtest többi csapatjai hozzá nem érkeznek. Csakhamar ott termettek a huszárok, s azokat az ágyúütegek követték.

Most már a Nyeregjártó parancsnoksága alatti 18-ik zászlóalj, mely eddig az erdőben állott, a lapályban kifejleszté a csatározókat 200 lépésre előre küldé, egyidejűleg a huszárokat is kitűzött távlatnyira a csatárlánc mellé, valamint az ütegeket az arczag elébe jobbra indítá, s 8 darab 12 fontos ágyúját egyszerre elsütteté.

Végre besötétedett, minden lecsendesült s a hadtest Jászszeg község előtt pihenésre állapotodott meg.

Midőn már éjjel a tábori tüzek lobogtak, 7 közhonvéd Bátorihoz jövé, diadaljelvényeit bemutatni, mindegyik egy-egy vértet tartott kezében, s midőn kérdé tőlük: hogyan jutottak ehez, azt adák válaszul, hogy mikor a vértések az erdőnél álló honvéd csapatra rontottak, leszurkálták őket a lóról. E vitéz honvédek közül 4 körmöczbányai volt. Bátori mindegyiket egy-egy ezüst húszassal ajándékozta meg.

Egész éjen át főztek, sütöttek a kiéhezett, fáradt honvédek s jó étvágygyal elkölték a lakomát. Hajnalban már útban volt a hadtest Gödöllő felé. Menetközben igen sok lovat vonszoltak ki az iszapból, hova előtte való nap besüppedtek,

Az ellenség vert hada nyakra főre futott Pest felé, melyet Klapka hadteste a kerepesi úton üldözve, nyomról nyomra követett, míg végre Pest előtt egy órányira megállott, a hol egy kém, Dessewffy Arisztid parancsára agyonlövetett.

Másnap az egész magyar hadsereg Pestre vonult s támadó tüntetést intézett.

Ápril 10-ikén kora hajnalban Klapka és Damjanics hadteste Fóthon és Palotán keresztül Vác alá indult.

Bátori dandárával tartalékban maradt, s midőn Vácznál a sűrű ágyúzást meghallá, gyorsított léptekkel sietett a város felé, a három hátrahagyott katonai zenekarral, melyek között egy huszár zenekar is volt, harsányan fuvatta az indulót, s már csak a teljes győzelem kivívása után érkezett meg; itt tehát dandára nem vett részt a vérengző harcban, s akkor éjjel előőrsi szolgálatot tett a pesti országúton a Dunánál.

Másnap tovább indult a győzelmes magyar sereg Rútságán, Nagy-Oroszin, Ipolyságán, Füzes-Gyarmaton és Léván át egészen Nagy-Szécsényig, s innen a már kész Garan hídján Nagy-Kálnáig, a honnan a sereg Lök és Nagy-Endréd előtti táborokra osztatván fel, egy órányira Nagy-Sallótól állásban maradt.

A nagysallói csata 1849 ápril 19-én.

Ezen csata fényes eredménye, a magyar seregnek szép felállítása, valamint az alárendelt vezérek öszhangzó közreműködése által, kik feladatukat minden előbbi rendelet nélkül a maga lényegében fel tudták fogni s azt pontosan s hősileg végrehajtották, örökké nevezetes marad, s hazánk történelmének egyik fénypontját képezendi.

Az I. hadtest, Klapka parancsnoksága alatt, nagyszécsényi táborából elindult, s a már kész nagykálnai Garán hídján át Nagy-Salló-felé tartott.

Míg a hadtest a Garanfolyó mentében haladt, a híd felé, a túlparton egy szemrevételelt tartó ellenséges vértés csapat vonult el a magyarok szemeláttára. A két ellenség oly közönyösen nézett egymásra, mintha ellenségek sem volnának.

Klapka hadteste Lök és Nagy-Endréd alatt táborba szállt, a vezér az első helységnél egy fa árnyéka alá telepedett Bátorival együtt. Igen szép kellemes tavaszi nap volt. Délután 5 órakor Bátori meghívást kapott Tajnára özvegy Tajnayné szül. Jeszenszky úrhölgytől, azonban Klapkát is magával hívta, ki azonnal kész volt a kirándulásra. Bátori megrendelé a kocsit, s míg az alkalmatosság előállana, a leendő csatáról beszélgettek. Egyikőjük sem gyanyitá, hogy másnap döntő harczuk leendő, miután az ellenség erejéről nem volt biztos tudomásuk.

Egy kis idő múlva Klapka határozottan azt mondta Bátorinak: „eredj te csak magad Tajnára, hadsegéded

Ráczi Lipót kíséretében; én maradok, távozni nem merek, mivel nem tudom, mi adhatja elő magát, holnap úgy lehet, forró napunk leend.

Bátori s Ráczi Lipót kocsira ültek s Tajna felé hajtottak: a helységbe érkezvén, felfordultak, s a kocsi alól kimászva, gyalog ballagtak fel a kastélyba, a hol esteli órákor igen szívélyes fogadtatásra találtak. Éjfélkor nyugodni menvén, Bátori felöltözködve dőlt a divánra s hajnali 4 órákor visszaindult a sereghez. Nagy Endrére érte, jelenték neki, hogy már az egész hadtest Nagy-Sálló felé, a csata színhelyére indult, s a sereg fel van állítva, mint-hogy az ellenség Nagy-Sállón van. Erre haladéktalanul gyalog megindult s a korcsmánál lovaira várt. Az eső megereedt.

Ép akkor lovagolt a korcsma mellett el G-uyon, kit Bátori „jó reggelt!“ megszólítással (good mooring) angolul üdvözlé; ez pedig kénytelén viszonzá *franciául*: „*ma harcolni kell, bizonynyal! A viszontlátásig! (ilfaut battre aujourd'hui, certement! A revoir!)*“

Azonban Bátori is egy perez alatt lovon termett s vágatva sietett a helyre, a hol dandára fel volt állítva. Itt találkozott Klapkával és Damjanicsesal, kiknek azon megjegyzést tévé, hgy a sereg felállítása nagyon jó és Nagy-Sálló az övék lesz. „Ma — folytatá Bátori — mint barsi ti, 17-ik zászlóaljammal ki akarom magam tüntetni. A Nagy-Sálló elleni rohamot nem fogom hamarább intézni, inig a közlekedést fentartó hadcsapatot a szőlőtől jobbra nem látom.“

Klapka azzal biztatá őt, hogy a hadcsapatok elejét azonnal fogja látni.

Ezekután Bátori előbb a barsi, azután a többi zászlóaljához rövid lelkesítő beszédet intézvén, nyugodtan maradt a dandár arcza előtt.

A barsi (17.) zászlóaljhoz következő buzdító beszédet tartott:

„Ti ifjú, hős harcosai Barsmegyének! Itt, szülőföldünk szívében, ezer lépésre tőlünk áll az ellenség Nagy-Sallón. Ti, kiknek hős tetteit a távol folyó Bodrog, Tisza s Duna partjain hirdetik, ahhoz hasonlót hazátok bölcsőjében is tanusítatok. Én meg vagyok arról győződve, hogy a mai győzelem babérját senki töletek el nem ragadja, s egy lelkes szuronyroham pár percz alatt birtokunkba ejtendi Nagy-Sailót. Éljen a 17-ik zászlóalj! Előre, indulj!”

A hős dandárnok éljen kiáltását a 17-ik zászlóalj ezernyi torokból viszhangoztatá, e példát a többi zászlóalj, lovas-csapatok és ütegek ismételvén, egy percz alatt, mint a futótűz harsogott az egetverdeső éljen rivalgás, melyet az ellenfél nem volt képes magának megfejtteni.

Bátori zászlóalj a következő csapatokból állott:

A 17. (barsi) zászlóalj Dítlacsek százados parancsnoksága alatt; a Don Miguel zászlóalj Palóczy alezredes parancsnoksága alatt; a 19-ik (szepesi) zászlóalj Nyeregjáró őrnagy parancsnoksága alatt. Egy 8 darabból álló 12 fontos üteg.

A két hadtest hadállása a következő volt:

Északról a nagyendrédi országúton jobbról az I. hadtest Klapka, balról pedig a II. hadtest Damjanics vezérlete alatt volt felállítva.

Az első támadás felállított csapatokban történt. A lovaság mindkét szárnyon tömegekben állott. Az ágyúütegek a zászlóaljak közötti hézagokban foglaltak állást.

Az első hadtest (Klapka alatt) Dipold, Driquet és Bátori Schulcz Bódog dandáraiból állott, melynek osztályparancsnoka ezúttal Kazinczy volt, minthogy M á r i á s s y János betegen feküdt.

Bátori dandára az I. hadtestben balról foglalt állást s ekként a nagyendrédi úton a középpontba jutott, C z i l -

lich Ede ezredes dandára mellé, a II-ik hadtestből. A 8 darab 12 fontos az úton s a mellett volt felállítva.

Ha egy tekintetet a földképre vetünk, azonnal megláthatjuk, liogye síkon az utak, melyek a nagykálnai Garanhídtól szétágaznak, következő irányt vesznek: az egyenes, keletről nyugotnak vezető, az úgynevezett Verebély-nyitrai út. A második, mely délnyugatról Nagy-Endréden át Nagy - Sallóra vezet, az úgynevezett komáromi országút. A harmadik, mely északtól délnek vezet, a fő- vagyis a zselézi országút.

Fenebb volt érintve, miszerint Bátori ekként nyilatkozott Klapka és Damjanics előtt, hogy mindaddig nem intéz támadást Nagy-Salló ellen, míg a közlekedést fenntartó csapatot a szőlőhegy mögött, a jobb szárnyon nem látja.

Erre nem kellett sokáig várnia: a csapat csakugyan megjelent a szőlőhegyen, a jobb *szárnyon*, s Lapinszky ütege megkezdő a tüzelést.

Bátori az első ágyúlövésre, mely a szőlőhegyről elhangzott, a 17-ik zászlóalj első osztályát, melynek első századát Hamar Ernő százados, a másodikat S z a l a y Ferencz főhadnagy vezetése, csatárlánczba küldé, s 200 lépésnyire előretolta. A zászlóalj többi négy százada, a csatárián ez háta mögé arczaggal lón felállítva.

Erre csakhamar földrengő ágyúzás fejlett ki az egész vonalon, egyik fél sem kímélte a lőport, s a füstfelleg elborítá a hosszú csata vonalakat.

Bátori Klapkának és Damjanicsnak adott szavát beváltandó, a tethhez látott: gránátos indulót veretvén, előrenyomult, s midőn már Nagy-Sallótól mintegy 60 lépés távlatra volt, rohamot doboltatott; ekkor sebes vágatva csatározóihoz sietvén, „éljen“ rivalgások között szuronytszegezve rohamra vezetése őket; midőn ez megtörtént, a zász-

lőaljat is szintén rohamra vezényelte, s Nagy-Salló északi részét elfoglaló.

E szerint Bátori, mint barsi fi, a 17-ik, szintén barsi fiukból álló zászlóaljával, szülőföldjük iránti hálatartozásukat lerovandók, Nagy-Sallót foglalták el rohammal. A zászlóalj minden egyes honvédé, kivétel nélkül, hősieles elszántságot tanúsított ezen alkalommal, különösen pedig annak vezére, ki a csapat élére állván, az első sorban harczolt, s harczra buzdítá ifjú honvédéit.

Ezen rohamnál Hamar Ernő százados egy fegyvergolyó által fején találva, valamint a zászlóalj több vitéze halva maradt a csatatéren, s még többen megsebesültek, azok között a lelkes polgár és önkéntes Festorazi is karján megsebesült.

Sz a lay Ferencz főhadnagy pedig, ki a legénységet gyorsan rendbeszedé, összegyűjté s rohamra vezeté, Klapka tábornok által a helyszínén századossá neveztetett ki.

Ezen szerencsés hadi tény kivitele után Bátori összes dandárát Klapka rendelkezése alá helyezvén, ő maga két szakasz honvéddel s egy üteggel a helységen gyorsan átvonult, kint a mezőn állást foglalt, s az erdőnél felállított ellenséges lovasságot együttes tüzeléssel szétugrasztá.

Ezekután az erdőt egy szakasz honvéddel megrakván, a másik szakasszal és az ágyúüteggel a Farnadra vezető útra indult, mely már Damjanics hadteste által el volt foglalva.

Végre elnémultak az ágyúk, a harcznak vége lőn, s általános csend állott be.

Bátori is visszavonult, miután a magával hozott két-szakasz honvédet s az üteget dandárához Fajkürtre pihenni küldé.

A nagysallói csata eredménye nagy horderejű volt, nemcsak azért, hogy itt a 7 dandárból álló osztrák tartalék-sereg Wohlgemuth vezérlete alatt megveretett és

szétszóratott, hanem leginkább azon oknál fogva, hogy a Komárom várának ostrom alóli fölmentése biztosítva lön, mely e hadműködés eredeti célja volt.

A rettenthetlen Guyon a győzelem után már másodnapon, néhány százarral az ellenséges vonalon keresztül-vágván magát, Komáromba érkezett, s az ottani őrséget a nagysallói fényes győzelemről értesítvén, azzal biztatá, hogy a magyar hadsereg csakhamar ott fog teremni.

Leirhatlan volt a komáromi őrség s lakosság öröme.

Már april 23-án Komárommal szemközt Vág folyónál két magyar hadtest megjelent. A talphid gyorsan elkészült s a sereg még azon éjjel átkelt a Dunán.

Bátori dandára csak april 25-én kelt át a hídon, a monostori sánczokra rendeltetett, s Görgeytől azon parancsot vette, hogy a szőlőket megszállva tartsa, melyet a 17. zászlóaljjal rögtön végre is hajtata. Reggeli 8 órakor az ácsi erdőből ágyúörgések hallatszottak, melyek mindinkább közeledvén, míg nem végre az ellenség összes ütegeit Bátori állása ellen irányzá, ki az egész 17-ik zászlóaljat csatárlánczba rendelvén ki, két órai harc után az osztrákokat a szőlőkből kiüzte s az erdőbe visszaszoritá, a hol azok délután 4 órakor megállapodtak, midőn egyszerűen a csata is megszűnt.

Ezen alkalommal Bátori aranygallérát egy fegyvergolyó széttepte, a ki csapatait lassú léptekkel a monostor sánczokba visszavezeté. Midőn Görgey hirtelen odavágtatott, azt kiáltá: „jön az ellenséges lovasság! tömeget alakíts!“ De az ellenséges lovasság nem mutatkozott, s Bátori nem alakíttatott tömeget, mert a monostori sánczok között minden lovassági támadás ellen biztosítva volt.

Ezen rövid, de heves harcban sokan megsebesültek 17-ik zászlóaljból, azok között C z a s z n i B á l i n t és P e l e z e r, kiket Bátori midőn Görgeynek, mint barsme-

gyei művelt ifjakat bemutatta volna, a vezér mindkettőt e nap emlékére a csatatéren hadnagygyá nevezte ki.

Másnap Győrig üldöztetett az ellenség, mialatt Görgey, mint fővezér, az úgynevezett Nádorvonalon (Komáromnak északra eső erőde előtt) az érdemjeleket osztogató; mely alkalommal Bátori Sckulcz Bódog mellére is sajátkezűig feltűzte a díszjelvényt, számos előbbeni érdemeiért, e szavakkal: „a haza nevében,“ kérdőleg hozzátevén: „nemde én is értek hozzá?“ Mire Bátori igennel válaszolt.

Budavár vívása 1849 május havában.

A Bátori Schulcz Bódog parancsnoksága alatti dandár, az I. hadtestből, Komárom ostromának felszabadítása után Bicskén s Bánhidán át Euda alá indult,

Bánhidán makacs nyak-gyuladásba esett Bátori, a mit osztályparancsnoka Kazinczynak jelentvén, Esztergom-Szentgyörgymezőre ment testvér öcscse János, ottani plébánoshoz, a honnan teljesen felüdülve május 20-án Buda alá érkezett, magát Görgey Arthur fővezérnél svábhegyi főhadi szállásán jelenté, a hol egyszersmind kedves gyermekkori barátja Nagy Sándor József tábornokkal, ki ép akkor neveztetett ki I. hadtest parancsnokául, melybe Bátori dandára be volt osztva, valamint Máriaássy János ezredessel is találkozott, kiknek társaságában a városmajori táborába ment.

Ez épen a vármegrohanás előestéjén történt. Esteli 8 órakor az I. hadtest csaknem minden törzstiszte Nagy Sándor tábornoknál estebéden gyűlt össze. Jelen volt Bátori Schulcz és Máriaássy János ezredesek, Burdina (a ki másnap reggel Máriaássytól néhány lépésnyire e várroham alkalmával elesett) Inkey Kázmérőrnagy a 45-ik zászlóalj parancsnoka, a ki Bátori dandarához volt beosztva, s több mások.

Az estély kedélyesen, vígan folyt le, miként ilyenkor szokás, több felköszöntések történtek, a többi között Nagysándor poharat emelt Bátorira e szavakkal: „a Bódog meg

érkezett, s most bátran elmondhatjuk, hogy szerencsét hozott, mert boldog a neve. Mi győzni fogunk, Éljen ő és a haza“!

Mire Bátori azzal válaszolt: „mindenesetre Budavárban fogunk reggelizni.“

Éjjeli 11 órakor feloszlott a társaság, mindenki kitűzött helyére sietett. Bátorit Máriássy János a fehérvári kapu előtti réshez kísérte, hol a csapatok már mind egybegyűlve harczkészen állottak.

A számos ostromütegek dörgése s ezernyi fegyverek ropogása egy adott ágyúlövés jelre megkezdődött. .

Valódi lelket megható, borzasztó magasztos pillanat volt ez. Egy perez alatt, miként óriási tüzjáték által az egész láthatár s a földön levő minden tárgy meg lőn világítva: a bombák s gránátok, mint csili agözönrepdestek a légben, mindakét oldalról, s a hova lezuhantak, rombolást s halált idéztek elő.

Ezen pokoli tüzjáték legélénkebb volt 3—5 óra között reggel.

A falmászó hágcsók a résekre három rendben, szorosan egymás mellé voltak támasztva.

Bátori dandára, a roham kezdetével, a Horváth ház mellett volt felállítva, csatározóival az ostromlottakra a fal szélében kereszttüzet szóratott, s néhány ízben harsányhangon fel-felkiáltott a várba: „non tirate piu! altrimenti, sorete muzzati tutto quanti;“ Minthogy tudva volt, hogy a várórség olaszok és horvátokból áll; s közbe-közbe ifjú karezosait bátorítván: „ne félj semmit honvéd, csak előre fel! miénk lesz ős Budavár!“

E ponton történt, hol a honvédek leghősebike Szobi József főhadnagy mellének baloldalán egy fegyvergolyó által találva, Bátori oldalánál összerogyott; hű bajtársai rögtön felvették őt s a legközelebbi házhoz vitték; a jeles Gara y János törzsorvos is hamar ott termett, azonban

sikeretlen volt minden orvosi segély, mert Szobi halálosan megbecsült, s csakhamar kiadá lelkét.

Az ágyúörgés fél 6 órakor megszűnt, midőn már ember ember ellen harczolt, s a kétségbeesett kézviadal kifejlődött. Az ifjú honvédek elszántan másztak fel a nyaktörő hágcsókon, s ha közülük egy vakmerőt lelőttek, tíz pótolta helyét. Reggel fél 7 órakor már Budavár falain lengett a háromszinü lobogó.

Ez oldalon, hol Bátori dandára rohant, a 17-ik zászlóalj főhadnagya Soltész miskolczi fi, ki a borsodi önkéntesektől a zászlóaljához átjött, a résen legelső volt, A 45-ik zászlóalj vitéz őrnagya InkeyKázmér, Soltész oldala mellett azonnal ott termett, ezt követé Búrdina őrnagy, a ki hősi feláldozásával ezúttal legdrágább kincsét, életét is a haza oltárára létévé, tüdejébe kapván lövést, még azon éjjel kimúlt.

Ezekután Bátori és Graray törzsorvos másztak fel a hágcsón. A várba érkezvén, az utczákon még mindig állott a harcz, a kézifegyverek egyre ropogtak a a golyók kellemtelenül süvöltöttek a győzelemittas honvédek fiillei mellett, s oly sűrűn hullottak, hogy G a r a y erővel visszatartó Bátorit, s egy ház mögött megállott vele néhány percnyi pihenésre.

A fegyverek ropogása, a győzelmes honvédek s a kétségbeesett horvát katonák kiáltása, kik a lovardába szorulván, makacsul védték magokat, mindaddig el nem némult, míg csak az utolsót le nem mészárolták.

Azonban a zűrzavar nem egyhamar csillap ült, s Budavár nyüzsgött a rendkívüli élettől. A nagyszámú foglyokat és sebesülteket a főterre vezették, az elesettek hulláit halomra rakták, sőt magát Henczit is előhozták halotti ágyán.

Habár előtte való napon a vezéri napiparancsban meghagyatott, hogy a makacsul ellenszegülő várőrséget

mind szuronyra kell hányni: mindamellet a vár bevétele alkalmával a győzők dühe csillapulván, a rettenetes boszú végre nem hajtatott, mert művelt honvédtiszteink az elke-seredett közlegénységet szép szavakkal s tekintélyökkel meg tudák fékezni.

A honvédeknek ezen, a legműveltebb nemzethez illő, erkölcsileg nagy, hősi, magasztos és nemes haditényüket hallván a haldokló Henczi, halálos fájdalom mintegy csillapult, s midőn környezetétől hallá, hogy az őrségnek semmi bánatalma sem leend, e szavakra fakadt: „valóban a magyar lovagias egy nemzet!“

Bátorit is egy házba behívták, hol Gyurics osztrák őrnagy el volt rejtve, a kit onnan magával kihozván, a többi foglyok közé vezette, s ezzel megmenté életét.

Délelőtti 10 órára a foglyok, sebesültek s holtak mind elszállítottak a várból, a zavar s a zaj lecsendesült. Ekkor azután odatolult a kíváncsiak végtelen nagy serege a sok bámész Pest Budáról.

E napon Bátori dandára volt felügyelő szolgálatra ki-rendelve, s ő maga Szulyovszky századossal a főörségen maradt, a hova minden állomásról a jelentések érkeztek. Reggeli 5 órakor Görgey is odajött, s Bátorival együtt az egyik részhez (bréche) menvén, mondá: „néhány év előtt Kossuth ezen rondellában volt zárva mint politikai fogoly, itt ült a fogságban.“ Onnan a Duna hosszában eluyuló falakra menvén, hogy a pesti redoute épületet, melyben az országgyűlés üléseit tartá, megszemléljék.

Itt ismét beszédessé vált Görgey, mondván: „Te Bódog! tegnap tisztii hadifoglyodnak becsületszavadat adtad, hogy a foglyoknak semmi bánalmuk sem leend. Ezt igen helyesen tevéd. Azonban a mi Henczit illeti, be kell vallanom, hogy ha ma meg nem hal, ezen nyomorult hőst holnap felakasztatom, miért lövette halomra minden czél nélkül, hasztalanul ezen díszes palotát; (bizonynyal a re-

doute épületet érté alatta) s a mi még ennél is több: Európának legelső hídját, e remek művet a légből akará röpíteni.— Egy ily tábornok nem érdemli meg a hős nevet!“

Hasztalan volt Görgey kifakadása, mert Henczi díszes szobra mégis ott áll Magyarország fővárosának legszébb terén!

Egy kis szünet után, még mindig a terasse-on folytatá Görgey: „képzeld, tegnap egy küldöttség volt nálam, arra szólítván fel: hagyjak fel a körülzárolással (tehát az ostrommal is), s inkább Bécs felé induljak. Azonban jegyezd meg, hogy már azelőtt Debreczenből parancsot kaptam: előbb Budát bevenni s csak azután Bécs, mint stratégiai főpont ellen indulni, hogy ekként a háborúnak véget vessek.“

Bátori következőleg válaszolt: „való, hogy Buda fő stratégiai pont, de miután Budát visszafoglaltuk, ezáltal Magyarország szabadsága tényleg életbe lépett, s most az ország fővárosa a fő stratégiai pont. A függetlenség tényleg bebizonyult. És te (Görgey) híressé tevéd nevedet, mivel minden szerencsésen történt. így van jól. Csak arra kérlek, kövesd lelked sugallatát. Eddigi működéseddel nagyon meg vagyok elégedve. És most előre! nekünk győznünk kell.“

Ezekután elkíséré Görgeyt a főhadparancsnoksági szállására, a hol Molnár ezredessel találkozáván, félóra múlva Pestre rándult át, hol számos ismerőseivel találkozáván, valamint új ismeretségeket is tett. így a többi között megismerkedett Kiss Károly ezredessel a magy. tudom. akadémia tagjával, Bernáth Zsigmond és Gorove István (mostani keresk. miniszter) országgyűlési képviselőkkal. Gorove nagy bókkal tisztelgék meg Bátorit, mondván: „örvendek, hogy szerencsém lehet önt megismerni, mert csak önnek köszönhetjük, hogy az országgyűlés Debreczenben megmaradhatott. Ha Bodrog-Keresztúrt elfog-

lalta volna az ellenség, akkor vége van a háborúnak. A haza nagy köszönettel tartozik önnek, éljen!”

Ezekután Lipovniczky Vilmos (jelenleg hétszemélynök) Bátorit és D e s s e wffy Arisztidet, Laczkovics királyi tanácsos házához hivatamag, kinek leánya kitűnően játszott a zongorán. Esetlegesen, Bátorihoz közel néhány lépésnyire állott Reményi Ede, a világhírű hegedű virtuóz, kit ő megszólítván, mindanégyen bérkocsiba ülván, a nevezett úriházhoz hajtottak, hol az estélyt lelkes társaságban töltötték.

A vágmelléki hadműködés 1489 május és június havában.

Május 27-én mozgóvá tétetett a magyar hadsereg, s a Duna túlsó részén megindult, a Vág mentében levő ellenséges hadak elleni hadműködés lévén czélul kitűzve. Útját Leányvár, Dorog s Esztergomnak véve, hol Asboth Laj. ezredes s osztályparancsnok a primási palotában fényes tánczvigalmat adott tiszteli s a műveit közönség szórakozására. Esztergomból a Duna innenső oldalára kelt át a sereg, s Köbölkút, Kolta, Óhaj, Örmény és Mocsonok helyeken át a Vág folyamhoz ért.

Bátori itt is, mint minden adandó alkalommal, különösen megemlékezik koltai szállásadó gazdájának szívélyes vendégszeretetéről. Koltán tudni illik barátja J a r o s s Károly kastélyában volt szállva, kinek méneséből bírta azon kitűnő arabs lovát Dallost, mely kétszer menté meg életét, s ezzel nagy szolgálatot tett a hazának.

Bátori dandára képezte a sereg elővédjét, s Örményből Mocsonokra indult, hogy a Vág mellett az előörsi szolgálatot átvegye.

Örményben gr. H u n y a d y Jánosnál (a ki később adósságai miatt föbe lőtte magát) lévén szállva, ki azzal fogadá Bátorit, hogy tudja-e mi az újság? úgymond: „az oroszok már Pozsony- és Nagy-Szombatban vannak.“

Ezen meglepő újdonságot Bátori azonnal jelenté Nagy-sándor tábornoknak írásban, s futárt küldött hozzá.

Másnap reggel megérkezett Nagy Sándor, Máriássy Jánossal együtt Mocsonokra, egészen felindulva mondván Bátorinak: „te Bódog! ki mondá azt neked, hogy az oroszok már Nagy-Szombatban vannak?“ S midőn válaszul azt nyéré, hogy gróf Hunyady: a tábornok azzal fenyegetődött, hogy a grótot rögtön elfogatja, mithogy az ily rémítő hírterjengéseket meg akarja akadályozni.

Bátori egy kis szünet múlva nyugodtan mondá: „ugyan kérlek Sándor, mire e felhevülés, miért lázad fel annyira véred e hír hallatára? Ha csakugyan itt vannak az oroszok, halomra verjük s aprítjuk őket; mi közük nekik ügyeinkbe avatkozni. Hadd nyugton gróf Hunyadyt.“

S a hős Nagy Sándor felhevülése azonnal csilapult; rögtön hadi intézkedéseket tett Pongrács István őrnaggyal, mint tábornokari főnökével, a jövő napra nézve.

Harmadnapra csakugyan meggyőződött Nagy Sándor gróf Hunyady állításáról, midőn tudni illik Bátori előőrsei muszka szökevényeket hoztak, kiket mint corpus delictum, haladéktalanul Örménybe a tábornokhoz küldé.

E közben Mocsonokra I n k e y Kázmér őrnagy érkezők Bátorihoz, jelentvén neki, hogy másnap neje, született Bechtold grófnő megjö, egyszersmind megkérte: nem lenne-e szives egy tánczvizalmat. rendezni tiszteletére.

A mily rettenthetlen hős harczos Bátori, ép oly készséges minden szépre és jóra, s azonnal megtevé a tánczvizalomra való intézkedéseket. A meghívások mindenféle menesztettek, s Bechtold Eleneora grófnőt rögtön tudósítá a készületekről, a ki csakugyan meg is jelent, nagyszámú s válogatott előkelő vendéget találván mindkét nemből.

Ejjeli 11 órakor, midőn a kedélyes tánczvizalom javában folyt, írott jelentés érkezett Bátorihoz, melyben tudatták vele, hogy az ellenséges előőrsi csapat ellen műkö-

dés intéztetik, s az ellenség látszólagosan előre nyomul.

E hirre, mely természetes, a vendégek között is elterjedt, nagy zaj és zavar támadt.

Azonban Bátori az általános rémületet a következő higgadtan mondott szavaival lecsillapítá: „nincs semmi baj, csak mulassunk tovább.“ S ezzel szobájába menvén, az előörsi parancsnoknak egy pár sort irt, ígérvén, hogy a helyszínén azonnal személyesen meg fog jelenni, s a huszárt rögtön visszaküldé. Lova nyereg alatt állván, hadsegédje Szulovszky századossal azonnal a csata helyére elsietett.

A helységtől nem messze az országúton egy másik lovas futár vágatott Bátori elébe, Írásbeli jelentéssel, melyben értesíti, hogy az ellenség már visszahúzódott, s a magyarok részéről néhány pontra a figyelő előörsök még 1000 lépésre előbb tolattak.

Ezen kedvező hír hallatára rögtön megfordítá lovát s visszatért Mocsonokra, hol a vendégek javában mulattak és tánczoltak, s a jókedv kifogyhatlan volt ki világos, ki virradtig.

Másnap Máriássy János osztálya Köpesd- és Söpörnyárol Sempte felé, az ellenség állása ellen nyomult, hol két órai harc fejlődött ki, mely után Máriássy csapatai előbbeni állásaikra ismét visszahúzódtak.

Ugyanezen harcban az egyik üteg parancsnoka, fiatal főhadnagy (kinek nevét Bátori elfeledé) előtte való éjen a fenebb érintett tánczvigalomban egyike volt a legszenvedélyesebb tánczosoknak, s szellemdús társalgása vidámsággal tölté el környezetét, ezen harcban lába egy ágyúgolyó által elsodortott.

Itt a Vág mellet Sopornyan Máriássy az ellenséges előörsöket felriasztotta, miből ha szontalan, célra nem vezető csatározás fejlődött ki, míg végre az osztrákok

ágyúzni kezdtek súlyos és ürgolyókkal, s egy gránát csakhamar g) hanyagra találván Sopornyán, nyolcz házat elhamvasztott.

Egy nem épen érdektelen eseményt hoz fel itt Bátori.

Inkey Kázmér honvédőrnagy nejével gr. Bechtold Eleonórával sopornyai plébános, B a r t o s Lajosnál volt szállva, megkérvén a szívélyes házi urat, engedné meg, hogy saját szakácsával főzessen. A pap szintén mívelt férfiú lévén, nem tett ez ellen kifogást. Inkey kiképzett szakácsa kitett magáért, az ebédhez Bátori is meg volt híva, s bizalmas, barátságos körben vígan lakmároztak ép akkor, midőn Máriaassy az osztrák előőrsi csapatot zaklatni kezdte, mely csakhamar ágyúdörgéssel felelvén, egyszerre csak a paplak éttermében az ablak táblái nagy csörrenéssel ezernyi apró darabokban a padlóra hullottak, s ugyan e pillanatban egy hat fontos ágyúgolyó baloldali szoba ajtaja *fölebe* vágódván, a földre hullott, fojtó porral töltvén el a szobát.

Szerencse, hogy nem gránát volt, mely ha elpattan, aligha mindnyájoknak végök nem lett volna.

E váratlan meglepetés az egész társaságot megdöbenté. Ehez járult még: csakhamar jelentés érkezik, hogy a helységben tűz ütött ki. E rémítő hírre mindnyájan kifelé rohantak, a veszélyről meggyőződést szerezni.

Bátori segédtisztével Kruplanicscsal rögtön Semp-tére lovagolt előőrseihez, kiket a legnagyobb csendben találta, az ellenséges előőröket nem engedte háborgatni s felriasztani, nehogy Sempte is úgy járjon mint Sopornya, s az osztrák tüzérek által felgyújtassék.

Egy napon ismét meghívta Inkey ebédre Bátorít, a hol Wepler, százados a császár huszároktól is jelen volt. Ezen kitűnő bátor katona születésére nézve hesseni volt. Ebéd után az ellenséges vonal ellen szemrevételt tettek

egy szakasz huszár kíséretében. Az országu-ton egy osztályos-
osztrák chevauxlégérs-rel találkoztak.

Bármily túlnyomó volt is az ellenség száma, ez sem Bátorit, sem pedig W e p l e r t vissza nem riasztá, annál kevésbbé a bátorságokról világszerte elhírhedt magyar huszárokat. A roham rögtön el lön határozva; a vezényszóra minden huszár szíve hevesen lüktetett, égvén mindegyike a verekedni-vágytól, míg nem a „rajta!“ rivalgásra villámgyorsan robogott a kis lelkes csapat a fehérseregre, s egy perez alatt mint a megrémült juhnyáját szétrobbantotta. Futott a chevauxlégér, mintha a szél kergette volna. A huszárok a futókra reá pisztolyoztak, mely alkalommal egy ellenséges ló agyonlövetett. Ezekután ismét visszatértek Sopornyára.

Más nap Semptére ment Bátori. Igen nagy hőség volt, s ő a Vágba fürdött, mialatt egy ellenséges őrjárat reá lőtt, de a golyó ereje a vízben hatálytalanná lett.

Az első hadtest csatája Sempténél 1849-ki június 25-én.

Nagy Sándor tábornok, az I. hadtest parancsnoka június 25-én összes erejével az ellenség hadállása ellen indult, azon szándékkal, hogy azt harczra kényszerítse.

Hogy a hadmozgalom eredményre vezessen, a Nyitrán állomásozó Horváth János ezredesnek meghagyatott: osztályával ekként indulni el, hogy a csata napján reggeli 6 órakor az erdőnél, az I. hadtesttől jobbra állást foglaljon.

Míg a hadtest az ellenséget arczagban támadja, az alatt Horváth önálló osztálya az erdőn és szőlőkön át oldal-támadást intézzen.

Bátori dandára a hadtest balszárnyán, egy mélyen fekvő lapályban volt felállítva, s egészen a Vág folyamig kiterjedt, hogy onnan egyenes irányban Sempte ellen működjék, s ezen helységet rohammal bevegye, megszállja, legfőképen pedig, hogy az ellenségnek a hídon leendő hátravonulását Sempte mögött elvágja.

A 17-ik (barcsi) zászlóalj s annak csatározói a kitűzött távlatra szemközt előnyomultak, míg ellenben a többi két zászlóalj és az üteg az erdő mögötti úton rejtve maradt.

A csatározók mindinkább előre nyomultak, s csakhamar élénk ágyúzás fejlődött mindkét részen.

Az ellenséges vágparti-üteg Bátori csatározói ellen irányzá tüzét, mely alkalommal egy honvéd az ágyúgolyó

által elsodortatott s halva maradt. Erre a csatárláncz gyorsan előrehaladt, hogy a lövonalba ne essék.

Bátori a Vág partján, a híd mögött már ezelőtt felállított csatározóit megerősíté, hogy a partüteget hatályos tűzzel eláraszthassák. Egyszersmind hadsegédjét Szulovszkyt visszaküldé megerősítő csapatok hozatala végett, valamint a 6 fontos üteget jobbra szélről felállítá, melylyel az ellenséges partütegre heves tüzelést intéztetek.

Az általános kölcsönös ágyúzás kifejlődött, s a harc javában folyt.

Bátori egész a semptei kertek alá, folyvást előre nyomulva vitte csatározóit. Azonban hadsegédje Szulovszky nem kozott segélyt, sőt azon leverő hirt jelenté parancsnokának, hogy a fennebb említett zászlóaljait a vezér, Nagy Sándor tábornok kitűzött helyeikről elparancsolván, többé nincsenek ott.

Erre csakhamar még sokkal lehangolóbb új hir érkezők, tudniillik hogy a hadtest többi csapatjai hátrálnak. Bátori rögtön elküldé hadsegédjét, hogy a tényállásról saját szemével győződjék meg, ha vájjon igaz-e a hátrálás leverő Ilire? Szulovszky csakhamar vágatva visszatért, s a hirt igen szavával megerősíté; hozzátevén, hogy Bátori ütegének négy ágyúját elfoglalta az ellenség.

Ezt hallván Bátori, annak daczára, hogy a csata kezdete óta folyvást előre nyomult, a kertek alatt levő csatárlánczát folytonos tüzeléssel visszavonulni paraucsolá, s az erdő szélére húzódott, a hol állást foglalván, a 16-ik zászlóalj többi négy századát a Soporuya felé vezető utón felállítá.

Este 9 órakor, midőa már homályosodni kezdett a lát-határ, az egész magyar hadtest nyakrafőre hátrált, egyedül Bátori dandárának egyetlen (17-ik) zászlóalja fedezé a visszavonulást, melyből egy századot a csatározóhuszárok

háta mögött csatári ánczba állítván fel, pihenőt doboltatott. Egyes lövések, mindakét részről, még folyvást voltak hallhatók.

Nemsokára Pataki őrnagy is megérkezett zászlóaljával, még pedig a legnagyobb rendben, minek felette örült Bátori, s kérte a jeles parancsnokot: maradna vele együtt a további rendeletig: „szívesen — mondá Pataki — hanem honvédeim minden tőltényeiket ellődözték.“ „Mit sem tesz — válaszolt Bátori — léptesse ön elő doboisait, most már nincs szükségünk tőltényekre.“

Ezekután mind a tizenkét dobos által gránátos indulót, azután pedig pihenőt veretett.

A csatározók tüzelése megszűnt, s a hátrálás a többi csapatoknak megkönnyítettett, s Bátori a 17. zászlóaljjal szerencsésen megérkezett Sopornyára, éjjeli 11 órakor, hol a peredi csatának hírét vették, minek folytán azt az el-lenség ismét elfoglalá.

A komáromi csata 1849 július 11-én.

Az I. hadtestnek Szerednél történt szerencsétlen harca után harmadnapra, június 27-én Nagy Sándor egészen Óhajig vonta vissza csapatait.

Bátori Érsekújvárra vezényeltetett osztályparancsnokul, hogy az ottani csapatokat átvevén, a Vágvidéken szemrevételeket tartson, különösen pedig a Vág felett Őrkődjék. Itt azonban semmi jelentékeny eset sem adta elő magát, s csak kamar rendeletet kapott, hogy Komáromba szállítsa osztályát, miután Görgey július 2-án Ácsnál nem volt képes az osztrák hadak felett előnyt kivívni. Bátori július 4. Komáromba megérkezvén, nagy hévvel üdvözöltetett.

Görgey július 2-án az ellenség középpontját azért nem törhette meg, mivel nem vonta be a harcba sergének minden hadtestét; ekkéut hiányzott például Nagy Sándor parancsnoksága alatti I. hadtest, mely Óhajban hasztalan veszteglett. A lehangoltság, elégtelenség és zúgolódás általános volt.

Ettől fogva a magyar hadsereg az osztrák-orosz vagy az orosz-osztrák egyesült haderejével állott szemközt, ami mindenestre mély gondolkodásra nyújtott anyagot, még a legutolsó közhonvédnél is, s a siker kivitele felett lankadni kezdett a remény. Ez azonban csak futó fellegként vonult át a pillanatra megdőbentett honvédseregben, egy újonnan kivívott diadal új tetterőre villanyzá fel az ifjú hős kebleket.

A tántoríthatlan hősök egyike bizonynyal Bátori volt, kire az orosz invasio semmi hatást sem gyakorolt, s ki azal kecsegteté magát, bajtársait s alattvalóit, hogy majd azokat is halomra verjük.

Mintán Görgey a július 2-ki harcban valamiként fején megsebesült, tehát Klapka vette át a fővezérséget.

Julius 11-én reggel az egész hadsereg, tehát a legközelebb megérkezett Nagy Sándor tábornok alatti I. hadtest is a csatatéren arczagvonalban volt felállítva, még pedig a jobb szárnyon, az újonnan kinevezett Pölsenberg tábornok 7-ik hadteste, azután a szintén akkor tábornokká kinevezett gr. Leiningen parancsnoksága alatti 2-dik hadtest, továbbá a 3-ik hadtest, az új ezredes Kaszonyi alatt, s végre az I. hadtest Nagy Sándor parancsnoksága alatt; oda át a Duna balpartján pedig egy csapat állott, kis Horváth őrnagy vezénylete alatt.

Bátori ezen csatában mint Klapka (fővezér) szárnysegéde, működött, feladatául lévén kitűzve, hogy az ellenség bal-, s a magyar sereg jobb-szárnya felett őrködjék.

A magyar sereg egészen lőtávlatra előnyomult az ellenség állásának középpontja felé, Ácshoz közel az országúira. Az ácsi erdő ellenséggel volt megrakva.

Az élénk ágyúzás mindkét részről megkezdődött. Pölsenberg az ácsi erdő ellen nyomult, mint kitűzött feladata és célja felé; Leiningen pedig Csém helység ellen indult, s mint hadműködése kitűzött pontját meg is rohanta.

Ezalatt Klapka táborkarával együtt Bátori mögött mintegy száz lépésnyire megállott, midőn egy ágyúgolyó a kíséret-tömegbe csapott, s Radics lovas százados, gr. Eszterházy Pál segédtisztének lovát találván, jobb hátsó lábát elsodorta.

Ezen esemény azonban Klapkát legkevésbé sem hozta zavarba, s ő tovább is ugyanazon a helyen nyugodtan maradt kíséretével, mintha mi sem történt volna.

Mindezeket saját szemeivel látta Bátori, miután háta mögött történtek, ő pedig legalább száz vagy több lépésre állott előbbre.

A gr. Leiningen hadteste által Csém helység ellen intézett roham véresen veretett vissza, minek folytán az egész balszárny hátrálni kezdett, miről a fővezér Klapka, nemcsak hogy futárjai által értesült, hanem saját szemeivel is meggyőződött, s nehogy a balszárm hátrálása általános hátrálást, s tán még nagyobb veszélyt idézzen elő, Bátorához,- mint szárnysegédéhez vágatván, mondá: „a jobbszárnyak nem szabad hátrálni, állva kell maradnia, mivel a sereg állásának s az összes hadmozgalomnak pivot-ját képezi.“

Bátori rögtön elvágatott s a jobbszárnyon Pöltenberg tábornoknak megmondá Klapka parancsát, valamint útközben is minden zászlóalj- és csapatvezért értesíté a vezér akaratáról-

Ezután a jobb szárny rögtön előnyomult, s megállott.

Néhány száz lépésnyi hátrálás után a balszárny is állást foglalt, s ekként az egész vonalon helyre volt állítva az egyensúly, s ezen állásban nyugodtan maradt a magyar sereg, míg ellenben az osztrákok részéről semmi mozdulatot sem lehetett észrevenni az előnyomulásra. Az ágyúk dörgése s a fegyverek ropogása mindkét részről megszűnt, s az est homálya elborítá a láthatárt.

Az előőrsök felállítva maradtak, a hadtestek a Dunán Komáromon át a Vág túlsópartjára húzódtak, hirtelen rakott s pattogó tüzek felett nyakra-főre főztek a bográcsokban a tikkadt s kiéhezett honvédeknek, mert már éjfélkor mind a három, úgymint Pöltenberg, Leiningen és Nagy Sándor hadteste felkerekedett, s Görgey vezérlete alatt Bátorkeszi, Köbölkút, Kövesd, Hellenba, Szob és Nagy-Maros helységeken át Vácra érkezvén, hol az oroszokra bukkantak, s véres harcot kellett vívniok.

A július 11-én történt arczaggal való megtámadása az osztrák hadseregnek, nem volt egyéb mint tüntetés, hogy Görgey sergének alföldre való vonulása álcázva legyen.

Klapka György tábornok mint seregvezér s várparancsnok Komáromban maradt, Ujházy László kormánybiztosul, vagyis polgári kormányzóul adatván melléje teljes hatalommal, úgy szintén Bátori Schulcz Bódog is Klapka oldala mellett hagyatott. Aschermari Ferencz ezredes pedig belvár parancsnokául neveztetett ki.

A komáromi őrsereg kitörése Hetény, Kurtakeszi és Ó-Gyalla ellen a Vág-olda- lon 1849 július 30-án.

Görgey hadseregének elvonulása után Komáromban megkettőztetett a tevékenység az erődök jókarban tartá Sára, a hadcsapatok fegyelmére, az élelmezés- és lőszerkészletre nézve. Minden a legjobb rendben volt.

A helyőrség csaknem 30,000 fegyverfogható emberből állott.

Július 18-án a jeles Kosztolányi Móricz ezredes vezetése alatt Tata ellen szemrevétel intéztetett, melyet Kosztolányi dicsőén oldott meg: több császári tisztet foglyul ejtett, azonfelül a cs. kir. gyorskocsit pénzzel s levelezésekkel elfogta, melyekből, s az ott levő hírlapokból számos újdonságok és hírek birtokába jutottak; így például, hogy Jellacsicsot Hegyes- és Titelnél Guyon megverte. Az angol „Times“- és „Examiner“-ből megtudták, hogy Cobden a parlamentben az oroszok invasiója ellen Magyarország javára fényes beszédet tartott, melyben azt indítványozá, hogy az angol hajóraj minden orosz kikötőt ostrom alá vegye, s ő meg van győződve, hogy akkor 14 nap múlva egy orosz sem lesz többé látható a szép magyarhon területén.

Továbbá az elfogott gyorskocsin az ügynevezett „Feketekönyv“ is volt, melyben minden jeles hazánkfia

neve be volt írva, vagyis mint vérpadra szánt áldozat feljegyezve.

A Komáromot körülzáró cs. kir. hadak ellen való első kitörés július 30-án éjfélkor intéztetett, még pedig a Hetény, Kurtakeszi, Szent-Péter és Ó-Gyalla helységeiben táborozó Pót tábornok csapatai ellen.

Ezen kitörés három hadoszlopban történt. Az 1-ő csapatot Rakovszky alezredes vezérelte, hogy Hetényen, Kurtakeszin, Szentpéteren át Ó-Gyalla ellen indulva, az ellenséget minden állásából kiverje.

A 2-ik csapatot Kosztolányi ezredes vezérelte, a hetényi erdőnél állva marad, s mindaddig várakozik, míg nem Rakovszky a szentpéterei magaslaton megjelen, midőn majd Kosztolányi rögtön Szentpéter ellen támogatólag fog működni.

A 3-ik tartalék-csapat B át őri vezérlete alatt állott, mely az O-Gyallára vezető országúton, a Zsitva bidján túl elrejtve, állíttatott fel. Ennek feladata volt: az 1-ső és 2-ik bábc csapatot támogatni.

Magában értetődik, hogy e hadcsapatok, hadászatilag véve, egész testek valának, tudni illik gyalog, lovas csapatokból és tüzérségből összealkotva.

Bátori saját tartalék-csapatát az országút mélyedéseiben rejté el, pihenést parancsolván, ő maga pedig lováról leszállóit, s a Don Migual zászlóalj őrnagyával, N e b d a l-jal, valamint Sárkány századossal, ki ezelőtt hadbíró volt, beszélgetett.

Ezen állásban majd egy óra hosszáig vesztegelt Bátori dandára, midőn reggeli 6 órakor Kurtakeszi felől több ágyúdörgés hallatszott, s csakhamar reá az osztrák csapatokat a szentpéterei magaslatról lefelé hátrálni lehetett látni.

Már ekkor Kosztolányi előrenyomult.

Bátori hirtelen lóra kapott, csapatait sorakoztatván,

előre indítá. ő maga pedig az országútra nyargalván, onnan a mezőn át Ó-Gyalla felé tartott, hogy az ellen intézhesse hadmtüködéseit. Alig haladt azonban egy kis távlatnyira, midőn hadsegédje Szulovszky azon jelentéssel sietett elébe, hogy egy hadcsapat Ó-Gyalláról és egy üteg a kertek hosszában, a szentpéterei útnak irányozza menetét, valószínűleg szorongatott övéének segélyt viendő.

E hir vétele után B á t o r i előre indítá a zászlóaljkat, kettőzött lépésben, ő maga pedig Kazay őrnagy parancsnoksága alatti Bocskay huszár-osztálylyal s egy 6 fontos üteggel vágatva indult keresztül a szántóföldeken, egyenesen a szentpéterei útnak és Ó-Gy állának tartván. Midőn már jó előrehaladt, megállítá csapatját, s a magaslaton folyó harcot figyelemmel kíséré. *

Szulovszky hadsegéd, ki a hadoszlopot Ó-Gyalla felé az országútra vezette, vágatva sietett Bátorihoz azon jelentéssel, hogy a Csúzi-féle tanya mellett, balra 1000 lépés távlatra egy üteg és egy osztály osztrák dzsidás van felállítva. Mire Bátori csatározóit s 4 darab ágyúját a tanya ellen indítá, a gyalogságot arczaggal lassú léptekben küldvén előre.

A huszárok és a négy ágyú, Bátori által a sikmezőn személyesen vezetve, egy kissé megállapodtak, addig t. i., míg a gyalogság a tanyához elég közel ér. — Azonban erre csakhamar egy század huszárt és félüteget balra felkanyaríttatá, s ágyúlovés távlatnyira a tanya balszárnya ellen előrenyomult.

A másik huszár század előbbeni helyén hátra maradt.

Néhány lövés mindkét részről történt; az ellenség odahagyá a tanyát s hátrálni kezdett.

Ekkor Bátori az ellenséges ütegeknek Ó-Gyallára leendő visszavonulását elvágni akarván: a másik huszár századot sebes vágatva küldé az ó-gyallai útra, de a menekülő osztrákok nem az ó-gyallai útnak, hanem a helység-

től balra, a Zsitva hídján vonultak át. Habár elfogni őket nem sikerült, de Krivácsy János ezredes által, ki épen azon pillanatban érkezett a csata színhelyére, üldözőbe vételére a futókat, ki e feladatot nagy buzgósággal hajtá végre, s egész Naszvadig üldözé az osztrák hadakat.

Krivácsy János egyike az 1848—49-ki tüzértisztek legkitűnőbbjeinek, ő a komáromi tüzérség teremtője, a mellett műveit szellemdús férfiú.

Ezekután Batori csapatainak többi részével Ó Gyalla ellen rohamot intézett, azt bevévén, megszállotta, s mindaddig várt, míg nem Kosztolányi megérkezik. Batori tehát tartalékjával három negyed órával előbb volt Ó-Gyallán, mint az 1. és 2-ik hadcsapat, vagyis ez alkalommal is bebizonyító, hogy ő csak győzni tud.

A futó ellenség üldözését a hős Kosztolányi vállaló magára, s az érsekujvári úton mindenütt sarkában volt.

E csatában nagy lőn az osztrák foglyok száma.

Ezekután Batori Csúz y János kastélyába szállott, kinek lelkes neje később Pozsonyban a szűkölködő honvédek javára hangversenyeket rendezvén, sok pénzt osztott ki közöttük, a többek között Batorinak is 350 frtot juttatott.

A herkályi erődített osztrák tábor elleni kitörés 1849 aug. 3-án.

Ezen hadi tény az 1848—49-ki szabadságharcunk legszebb hadműveleteinek egyike, s Klapka György tábornok harcászati tudományáról fényes tanúságot tesz, mely alkalommal csaknem az összes körülzároló osztrák erő a magyarok hadifoglyaiul esett.

Mínthogy azonban a hadmozgalom terve a lángeszű Szilányi alezredes agyának szüleménye, általa dolgoztatván ki, övé tehát a dicsőség oroszlán része.

Ezen, honi történelmünkben oly nevezetes, különösen a Klapka György által 1850-ben Hamburgban német nyelven, valamint más hazai *írók által is* sajtó útján közzétett hadművelet, elég részletességgel van ugyan leírva, mindamellert a nap hőse, Bátori Bchulcz Bódog által végrehajtott harc tetteit mindeddig senki sem közli eléggé körülmenyesen, úgy miként azok alább lesznek elősorolva.

Az Aschermann, Kosztolányi, Bátori, Jánik és ifjabb Horváth vezérlete alatti hadcsapatok különböző irányban s időben indítottak meg.

Az Aschermann-féle hadcsapat éjjél előtt indult meg, Almás helységnek tartva, s onnan Ács felé egész ivkörmenetet tett.

A Kosztolányi ezredes által vezérelt hadoszlop reggeli 3 órakor, szintén ivkör kanyarulatban Csém községnek tartott.

Bátori Schulcz Bódog hadcsapatával reggeli 8 órakor indult meg, s egyenesen a csémi torony irányában haladt. Feladatául volt kitűzve, hogy a herkályi erődített tábor szuronyt szegezve rohammal vegye be. Ép

ezért kiméltetett hadcsapata a hosszas őgyelgéstől, nehogy idő előtt kifáradjon.

A negyedik, Jánik vezérlete alatti hadcsapatnak célpontul ácsi erdő volt kitűzve.

Az ötödik, a kis Horváth alatti hadoszlop a hidfőnél, az Aranyoshoz vezényel tetett.

Bátori Schulcz Bódog hadosztálya négy honvéd zászlóaljából — melyekből kettő a táborban maradt s az ebédet főzte, a 15-ik zászlóalj Deák őrnagy, az 57. Horváth őrnagy parancsnoksága alatt állott, — továbbá 3 (Leel, Wurtemberg és Attila) huszár századból, egy 3 fontos 8 darab, és egy hat fontos 6 darab ágyúütegből állott, Kern főhadnagy parancsnoksága alatt. A würtembergi huszárok ezredparancsnoka Mándi alezredes, a Leel huszároké Bory alezredes, az Attila huszároké Prihoda őrnagy volt.

Bátori reggeli 9 órakor félszázad oszlopokban indítá meg hadcsapatait besánczolt táborából, s menetközben kettős távlatban nyitá meg a hadoszlopokat, egyszersmind az irányváltoztatokat is megkezdé, azért hogy tért nyerjen, még pedig azon okból, hogy az ellenség erődített táborát annál inkább megközelíthesse.

Mihelyt a magyar hadcsapatok az erődített táborral egyenlő magasságig hatoltak, a császáriak összes ágyúikat feléjük irányozván, heves tüzeléssel fogadták őket, eleinte 24, majd 12 s 6 fontos ütegeikből pusztító halált szórván reájok, mely mindinkább fokozódott, minél közelebb értek az ellenséghez.

A 24 fontosak egyáltalában semmi kárt sem tettek, rendesen a hadcsapatok között zúgtak el, legfelebb nagy port vertek fel, de honvédeinket sértetlenül hagyák.

Bátori menetközben egy századot, a Deák 15-ik zászlóaljából, visszatartott; a századparancsnok a zászló-

alj egyik legkitűnőbb hős tiszte Dlh oluczky százados volt.

Az egész dandár kettőzött lépésben haladt előre. Bátori még mindig 1000 lépés távlatra volt az ellenség erődített táborától, s mindeddig mit sem tehetett, mivel a megállapított hadi intézkedés értelme szerint: minden csapatparancsnoknak csak a kitűzött időben és helyen volt szabad a hadműveletet megkezdeni, s Bátori dandára csak akkor léphetett fel támadólag, midőn az Aschermann ezredes vezetése alatti legszélsőbb csapatok hasonló magaslatot érnek el, s a harc a bal szárnyon kezdődik, hogy ekként az egész vonalon hatályos ágyútüzeles idéztessék elő. — A mi valóban meg is történt,

Néhány perczre azonban általános csend állott be, mindenki feszült figyelemmel várt, s az ifjú honvédek keblét égő harezvágy nyugtalanítá.

Bátori ezalatt hadsegédjét Szulovszkyt a Kern főhadnagy parancsnoksága alatt hátramaradt 6 fontos ütegért elküldé, hogy azt felállítván, s azzal az általa kijelölt pontra, jobbról oldalvást erélyesen működjék. Egyidejűleg Dlh oluczky is századját csatárlánczba s nyitott rohamcsapatokba felosztá, 100 lépésre előre haladt, azután megállapodott, várván az adandó támadás-jelre.

Ezen ünnepélyes előpillanatában az általános rohamnak, oda vágatott Bátorihoz a táborkari főnök Szilányi alezredes, s csakhamar reá Latinovics őrnagy és szárnysegéd, valamint a jeles ifjú gróf Kár oly i Sándor lovaszázados és nyargonc, s a majdan nemsokára bekövetkezendő rohampercz nagy jelentősége felett tanakodtak.

A fennebb nevezettek azonban csakhamar otthagyták Bátorit, mert az ellenség ágyúinak minden torkolata ezen pontra szórta a halált.

D e á k y őrnagy ez időközben az erődített herkályi tábor felé irányzá csapatait, s a csatározókat előre küldé,

A 3 fontos üteg is állást foglalt, melynek fedezetéül egy század huszár rendeltetett.

Megemlítésre méltó, hogy midőn Szilányi alezredes, Latinovics őrnagy 4s gr. Károlyi Sándor százados Bátorit elhagyták, a táborkarhoz visszamenendők: egy csapat osztrák dzsidás által üldözőbe vétettek, mindamellett nemesvérü gyors paripáik segélyével megmenekültek s szerencsésen Klapkához érkeztek.

Alig múlt el öt percz, midőn a fenebb nevezettek Bátoritól távozván, a harc Aschermann és Kosztolányi dandáraival, élénk ágyúzás által kifejlődött.

Ezt látván Batori, csapataival előnyomult s a tüzelést megkezdte. Az ütegek értesítve lőnek, hogy kereszttüzükkel minél hatályosabban működjenek, minek folytán a csatározók könnyebben és gyorsabban előre haladhassanak s löszög alá jöhessenek.

Erre hat perczig tartó borzasztó ágyúzás állott be.

Azonban csakhamar megszűnt az ágyúzás, s az ellenség hátrálni kezdett.

Ekkor Batori csatározóinak élére állván s „éljen a magyar“ rivalgások között az erődített tábornak rohant, pár percz alatt a sánczokig hatolván, hős honvédeivel bent termett.

A rettentetlen Dholuczky százados jobb szeme kilövetett, miért is orvosi ápolás igénybe vétele miatt hátramaradni kényszerült.

A honvédek legelső teendője volt: a fekete-sárga zászlót letépní, s a hármasszínű nemzeti lobogót kitűzni.

A roham mindössze hat perczig tartott, s e rövid időköz elégséges volt arra, hogy a magyarok részére a teljes diadalt kivívja, s szabadságharcunk történelmének egyik legfényesb lapját töltsé ki.

Batori összes csapatainak előnyomulást parancsolt, a jobbra álló s az ágyúüteg fedezetére kirendelt két század hu-

szárral a váracs előtt 200 lépésre előre rúglökést tétetett, mely alkalommal Klapka összes táborkarával előtte ellovagolván, s a sáncz mellvérten álló Bátorit ő, gr. Eszterházy Móricz ezredes stb. kezeik- s kendőikkel, s örömtől sugárzó arczkifejezésökkel üdvözölték.

Bátori azonban nem időzött sokáig a diadal helyén, győzelmes csapatait összeszedte s következőleg rendezvén, a hátráló ellenség üldözésére indult.

Ugyanis a zászlóaljokat arczaggal előre indítván, ő maga pedig személyesen a 6 fontos üteggel s huszáraival az ácsi útra előre vágatott, s az ácsi erdő mögött állást foglalván, az ellenségre göbecs-szelenczékkel tüzeltetett, miáltal az osztrákok balszárnyát sikerült a sereg zömétől elvágnia.

Ezen alkalommal az összes ellenséges csapatokat, melyek az erdőből kivonultak, s melyeket a hős Jánik Rezső őrnagy által üldözőbe vétetett, fogolylyá tévé.

Ezen pontról a Czonczó patak partjára sietett, s a futó ellenségre szintén göbecs-szelenczékkel s&óratta a halált.

A hátrálók nagyobb része a győri országúton nyakrafőre sietett, a kisebbik rész, az úgynevezett lovadi hídon, a Duna szigetére menekült, azok között herczeg Colorado altábornagy, Bátorinak egykori Bakonyi ezredbeli századosa Milánóból is.

A lovadi hid lángba borúivá égett, s minthogy már ekkor az éj sötété beállott, nagyszerű kivilágítást idézett elő.

Az ágyúzás megszűnt s mély csend állott be.

Bátori Ácsra vezette csapatait, hol a többi hadak is pihentek, ő maga pedig hadsegéde Szulovszkyval Komáromba lovagolt, s éjjeli 11 órakor Klapkánál termett.

Mielőtt az eredményről szólnánk, a következőt kell fölemlíteni:

Főnnebb érintetett, hogy mindazon ellenséges csapatokat, melyek az ácsi erdőben voltak, Bátori foglyul ejté

Ezen alkalommal Bátori saját nevét hallá az osztrák csapatból kiáltani: „Schulcz! Felice!“ s nagy bámulatára egykori ezred-parancsnokát s jó barátját a Bakonyi ezredtől, herczeg Ruspöli Alajost fölismeré, kivel egykor Milánóban sok boldog órát töltöttek együtt.

Bátori e nap ünnepelt hőse s győzelmes vezér egykori kedves barátját, pár perez előtti halálos ellenét, s e pillanatban szerencsétlen hadi foglyát szívélyesen keblére szorítván, megcsókolá. A foglyok között voltak még több ismerői is Milánóból, ezek között Prohászka százados (jelenleg tábornok.) Bátori első felhevülésében csak annyit mondott az osztrák tiszteknek, hogy mind ennek a bécsi miniszterek az okai, különben e vérengző viszátkodássoha ki nem törött volna. Továbbá mondá: „sokkal jobb, hogy ti vagytok vendégeim, minthogy én legyek nálatok. Mitől se tartsatok, mi hadifoglyainkkal emberi módon bánunk. Majd lesz alkalmam benneteket meglátogatni.“

A foglyok fedezet alatt a várba kísértettek.

Herczeg Ruspöli megbetegedett, s Bátori kérelmére megengedte Klapka, hogy elutazhassák, a ki Bécsben többek előtt ekként nyilatkozott, hogy egyedül Bátorinak köszöni élete megmentését.

E napon Bátori dandára 86 ember veszteséget számolt holtakban és sebesültekben. Az utóbbiak a kórházba szállítván, mind felgyógyultak. A jeles Dholuczky százados is, a ki jobb szemét elveszté, négy hét múlva felüdült, s Klapka által őrnagygyá neveztetvén, másodrendű érdemjellel díszítetet fel a tábornok által sajátkezüleg.

Az osztrákok ezernél többen estek foglyul, valamint számos tiszt a Baumgarten gyalog ezredből, ezek között Ruspöli herczeg, kinek édesanyja gr. Batthyány leány volt, atyja pedig mint özvegy, később Rómában uditore della rota bíbornok lett.

Klapka tábornok Bátori hadijelentése folytán igen

sokakat előléptetett, valamint sok érdemjelt osztott ki a győri templomdísz alkalmával.

A herkályi erőd megrohanása s bevétele a legnehezebb hadműveletek s legfényesebb diadalok egyikének mondható az 1848—49-ki szabadságharcunkban. Egy ily erődített tábornak megtámadása a magasabb harcászati legnagyobb s legsúlyosb feladatául tekinthető.

S hogy erről-az abba avatatlan olvasónak fogalma legyen: képzeljen maga előtt egy erődített táborn, melynek védelmére az árok mell vérté mögé 1000 ember s ágyúütegek vannak felállítva; minden egyes katona egy percz alatt 3 — 4 lövést tehet. S vegyük fel azon körülményt, hogy a támadó csapatok az erőd előtt ezer lépésre, úgyszólván a lőtávlaton kívül vannak felállítva, s míg az erőd árkat eléri, legalább is 6 percnyi idő kívántatik. Minthogy azonban a rohanó csapatoknak tölteni és löni is kell: egy percz alatt 115—120 lépésnél többet nem haladhatnak. De tegyük fel, hogy az utolsó száz lépés térközön futva haladnak át, mindamellett ehhez is 5, 6 vagy 7 percz igényeltek.

Ha tehát egy percz alatt egy ember 4 lövést tehet: azon esetre ezer ember 4000 lövést tesz, s 6 percz alatt 24000 golyót röpítenek az erődből a támadó csapatok ellen. — Az ütegek pedig aránylag 200 golyót lődöznek ki. — Szerencse, hogy minden golyó nem talál.

Ezen kiszámítás viszonylagosan az 1849 augusztus 3-ki ács-herkályi erőd megrohanására is alkalmazható, hogy egy ily hadászati tárgy nagy fontosságáról fogalmunk lehessen.

Magában értetődik hogy ezen elmélkedés a gyútús lőfegyverek feltalálása előtti harcokra alkalmazható; ma már egészen másként áll a dolog.

Klapka hadseregének Győrig való előnyomulása.

A győzelmes magyar hadsereg augusztus 4-én, tehát a csata után való napon Győr felé indult. Két huszár század képezte az előcsapatot, Győrön felül a mosonyi országúton egészen Öttevényen állítván fel előőrseit.

Bátori másnap Klapkával együtt Győrbe kocsizott, hol a város tolongó lakossága által nagy lelkesedéssel fogadtattak. Az öröm általános volt, mindenki vérmes reményekkel kecsegtette magát itt fent, nem is gyanítván a közel nagy bukást, melyet már Görgey régóta tervezett.

Alig hogy Klapka és Bátori az „angyalihoz czimzett fogadóba szállottak: egy városi fényes küldöttség érkezett, s a jeles tábornokot szerencse kívánalmaival élhalmozta.

Délután Klapka és Bátori Öttevényre rándultak ki, estére azonban visszatértek Győrbe.

Másnap nagyszerű templomi dísztartás volt, mely alkalommal Klapka sok érdemjelt osztott ki sajátkezűleg, s Bátorinak e szavakkal tűzte mellére: „fogadja ezt ön a haza nevében! Ön a nap hőse, a mai nap babérja önt illeti.“

Ezt egy nagyszerű banquette követte, melyen szebbnél szebb toasztok mondtak el, mindegyike a legvérmes reményekkel töltvén el a honfi kebleket.

Klapkának nagyszerű terve volt, tudni illik Győrből Sopronon át egyenesen Bécs ellen indulni; s ezen szándékát Bátorival is közie, gr. E s z t e r h á z y Pál ezredes jelenlétében, a ki elismert jeles diplomata fő volt, s kiről még alább szó leend.

Bátori egyetértett Klapkával, nézetét, merész tervét osztó, ez alkalommal ép úgy, valamint minden esetben, ha az vele eszméit közie, s következőleg nyilatkozott a felett: „Igen helyesen! most a hadi szerencse mosolyg reánk, s négy nap alatt Bécsben lehetünk: mindamellet azt vélném, ne hirtelenkedjünk s várjunk egy kissé, míg Görgey től s az alföldi hadseregtől kedvező tudósítást nem kapunk, mert én meg vagyok győződve, hogy tegnapi fényes győzelmünk, s gazdag zsákmányunk hírére az alföldi hadsereg is fellelkesül, s azt minden esetre buzdító szellemmel el fogja tölteni, akkor majd bátran és bizton indulhatunk Bécs ellen, s az egész bajnak végét szakítjuk; fegyvereink szerencsések s nekünk sikert kell aratnunk!“

Bátori nyilatkozatát s nézetét Klapka s Eszterházy egyiránt osztották.

Míg a magyar sereg Győrben időzött, azalatt a megyében folyt az újonczozás. Csüzy János őrnagy, aki Bátori aldala mellé adatott, Jankó komáromi kormánybiztossal kiküldettek, hogy az újonczozást minél gyorsabban eszközöljék.

Ezekután Klapka a Komárom felé való visszavonulásra kiadá a rendeletet, mely intézkedése ellen sokan zúgolódtak, de Klapka már ekkor értesülve lévén Görgey szándékáról, másként tennie nem lehetett, s a mellett titokba is kellett tartania serege előtt a közelgő veszélyt.

Azonban mielőtt Klapka Győrből elutazott volna, gr. Károlyi Sándor századost Komáromba küldé, hogy a sereg visszatértéről hírt vigyen.

Augusztus 17-én este Izsákoff orosz parlamentaire Görgey levelével, Klapkához címelve, megérkezett. (Sajátos, hogy ezen levelet később Miklós cár is Varsóban olvasta.)

Ezen nagy fontosságú levélben Görgey azt mondá, hogy ő mindent éretten átgondolt, s elhatározá magát az orosz ozáró felségének általános ismert lovagias jelleme s nagylelkűségének föltétlenül megadni, illetőleg a fegyvert letenni. Miért'is Klapka tábornok kövesse (jó?!) példáját. Szóval: „te legjobban fogod tudni Klapka, hogy mitévő légy.“

E borzasztó hír, mintha váratlanul, derült fényes napon villám sújtana le, ekként hatott Klapkára s környezetére, s félóra alatt az egész sereg s összes lakosság értesült e hiób pósta által hozott vész tudósításról, és sok ezrek ajakán nem hallatszott más panasz és kifakadás, mintkogy „Görgey áruló!“

Mindazon törzstisztek, osztály- és dandár-parancsnokok, kik ez alkalommal Klapka lakásán egybegyűltek, zordul mogorván és hallgatagon ültek az asztalnál: étvágya egyiknek sem volt, annál kevésbé kedve beszélgetni.

Hiszen egyik seregére sem hathatott annyira leverőleg ez undok árulás híre, mint épen a komáromira, mely alig pár nap előtt oly fényes diadalt vívott ki, hogy győztes lobogóit Bécs falai alá akará vinni.

Az orosz parlamentaire az oldalszobában evett, a magyaroktól tehát elkülönítve, különben a lovagias Klapka tábornok által a legudvariasabban fogadva s minden kényelemmel el lón látva.

A mély csendet és hosszas hallgatást, mely Klapka eme szomorú estebédjén honolt, gr.Eszterházy Pál ezredes szakítá félbe, a ki végre igen komoly arczkifejezéssel mondá: „minden esetre rút árulás történt, azonban én

reményem, hogy ez által Magyarország függetlensége meg van mentve.“

Eszterháznak eme szavai gyógyír gyanánt hatottak a jelenlevők lelkére, s egy perez alatt derülni kezdtek a zord arczatok, a remény, ez isteni szikra sugáraitól áthatva; mert gr. Eszterházy Pál elismert diplomata volt.

Csakhamar megérkezett az osztrák parlamentaire is alkudozás végett.

Kétségtelen, hogy az osztrák s orosz vezérek egyetértőleg közreműködtek, céljuk mihamarabbi elérésére, rögtönözve akarván hatni a megdöbönt komáromi örseregre s annak vezérére. De K l a p k a nem volt azon ember, a ki meghagyná magát ijeszteni, a parlamentairekat rövid válaszszal visszabocsátá, s még azon éjjel haditanácsot tartott, melyben Ujházy László polgári kormányzó is részt vett.

A tanácskozmány eredménye 14 napi fegyverszünet lőn.

E percztől fogva szünet nélkül jöttek-mentek a parlamentairek Komáromba, hogy a vár feladását siettesék, kiket gr N u g e n t lovas osztálytábornok küldött.

Végre azonban Haynau parlamentaire-je is megérkezett, hozván Klapka tábornoknak a vérszomjas vezér levelét, mely dictatori hangon lévén fogalmazva, körülbelül ily tattalommal: „A komáromi parancsnok, Klapka György ur 24 óra alatt föltétlenül adja meg magát.“ Valamint továbbá megjegyzi: „nehogy az oroszoknak tegye le a fegyvert.“

Haynau parlamentaireje Jungbauer ezredes és tábornoki főnök volt, a kit Batori még Milánóból jól ismert, ennek folytán bizalmasan beszélgetvén vele, mondá: „ha Haynau ily fennhéjázó hangon szól, s hadi becsületünket nem tudja, nem akarja méltányolni, ily durva modorával

meg nem nyer bennünket, s ha tisztos és kedvező capitulatiót nem nyerhetünk: Komáromot nem nyeri el. A mi pedig az oroszokat illeti: föltétlenül bizonynyal meg nem adjuk magunkat, s le nem tesszük a fegyvert, miként azt Görgey cselekedte. Én e várat csak hadi becsületemmel hagyhatom el, különben ha bajtársaim ellenkezőt mernének tenni: mindnyáját összevéve a hadi erényre s becsületre méltatlanoknak, gazoknak nyilvánítanám.“

J u n g b a u e r, a ki Bátorit még Milánóból közelebről ismeré, tehát annak jellemével is tisztában volt, mondá: „légy nyugodt, majd megmondom én Haynaunak. Ez nagyon is a helyén van, hogy mindnyájatok hadi becsülete a politikának fel ne áldoztassék.“

„Jól van — válaszolt Bátori — bzmom lángeszedbe s nemes lelkedbe, s kérlek: tedd érthetővé Haynaunak az egészet, különben egy kétségbeesett kirohanást teszek, mely sokba fog nektek kerülni.“

Bátori határozott fellépése, úgy látszott, nem maradt eredménytelenül, s a derék Jungbauer ezredes is megtartó adott szavát, vérengző főnökét más útra tudván téríteni, mert másnap ismét visszatért azon válaszszaal, hogy a magyarok tegyék fel a várfeladási alku-pontjait.

A capitulatio pontjai fel lőnek téve. Bátori 24 pontot hozott javaslatba, melyeket Hajnaunak átküldték. Végre, hosszas alkudozások után, 14 pontban állapotdta meg, melyek mindkét részről Herkály pusztán erősítették meg, s melyeken Haynau basa önkénye később oly gyakran csorbát ejtett s legkevésbbé sem tartá tiszteletben.

A vár s az abban találtató fegyver- s lökészet átvételére gr. N o b i l i altábornagy, Bátorinak egykori milánói parancsnoka és kedves barátja, s az akkori osztrák hadsereg egyik legműveltebb táborkari tiszte volt kirendelve. Az egész bizottmány tüzér és mérnökari tisztekből állott,

kiket Klapka rendszeren mindig vendégekül asztalához meghívott.

Azalatt míg gr. Nobili altábornagy Komárom átvételével el volt foglalva, nem egyszer tüntette ki Bátorit, így például a többi között, midőn egyszer összes táborkarával lovagolt volna, messziről megpillantván őt, hozzáietett s jobbját nyújtá neki; mire az altábornagy összes kísérete udvariasan üdvözlé őt.

Azonban sokkal nagyobb megtiszteltetés volt Bátorira nézve, melyben saját tábornoka, Klapka György által részesült.

Klapka temesvári fi, atyja palgármester volt ott épen akkor, midőn Haynau mint ezredes Temesváron állomásozott. Most az utolsó napokban az öreg Klapka fiát látni óhajtván, felrándult s Haynau engedélye folytán Komáromba jutott, kinek, fia György tábornok, ekként mutaiá be Bátorit: „édesatyjám! Íme bemutatom önnek Batori Scliulcz Bódogot, a kinek mi mindent köszönhetünk!“ A tisztas öreg ur azt adá válaszul, hogy ő ezt rég ballá, s általánosan tudva van.

Batori jeles vezérének eme reá ruházott magasztos dicséretét udvariasan visszonozni óhajtván, az öreg úrhoz fordult, mondván: „uram! ön ily kitűnő hadvezérnek és diplomatának atyja, nemde boldognak érzi magát?sbüszke lehet fiára. Mindketten együtt kezdtük s ugyancsak együtt is jól befejeztük.“

Batori a Komáromban töltött életről a következőt jegyzi meg:

Az összes komáromi örsereg telve volt lelkesedéssel, az életkedv felpezsdült itt, soha sem unatkoztak, kivált pedig a tisztikar, annál kevésbé a törzstisztek, az osztály-és dandár-parancsnokok. Egyik este a vendégszerető s lovaglás vezérnél, Klapka tábornoknál, majd ismét gr. Eszterkály Pál, Kászonyi és gr. Zichy Ottó ezredesnél, a lel-

kes hazafi Lipovniczky apátnál, s a bájos és szellemdús gr. Károlyi Karolinánál tartatott fényes lakoma s kedélyes összejövetel. Azonfelül az éjjeli fáklyás-zene napirenden volt. Szóval, a hangulat oly kedvező volt, a melyet egy hadseregnél háború idején keveset képes felmutatni a világtörténelem.

Bátori Komáromban való léte alatt kedves barátja Lipovniczky apát-plébánosnál volt szállva, s rendesen Klapka tábornok asztalánál élelmezett.

Nem is feledkezett meg Haynau Lipovniczkyt hazafias érzelmeiért vérbírái által kérdőre vonatni, kik őt, véres bosszúszomjas mesterük kedvéért két évi várfogságra ítélték, s az aradi várba záratták; a gondviselés azonban kárpótolta e főáldozár szenvedéseit, mert jelenleg a nagyváradi püspöki széken ül.

Nem épen érdektelen fölemlíteni a műveit és tudományosan kiképzett gr. Eszterházy Pál ezredes azon toasztját, melyet egyszer Lipovniczky apátnál tartott lakoma alkalmával elmondott, s mely ekként hangzott: „ a világtörténelemből, melyet tanulmányoztam, tudom, s nem kétlelem benne: mindnyájan tudjuk, hogy a háborúban mindenkor két tulajdon tűnt fel, mely a hadvezért jelzé. Volt tudni illik szerencsés és hős vezér, az egyiknek a szerencse kedvezett, a másikat a hősiség tünteté ki. A mi szabadságharcunkban esetlegesen egy olyan vezért tudunk felmutatni, kinek egyéniségében eme két tulajdon egyesül; s ezen ritka halandót van szerencsénk körünkben üdvözölhetni, a ki nem más mint kedves barátunk B á t o r i B ó d o g, éljen!

A császáriak s a magyarok közötti alkudozások ideje alatt a komáromi őrség főbbjei most már a vidékre is tehettek kirándulásokat, az ellenséges táborokon keresztül.

Az alkalmat Bátori is felhasználta, s egyik barátja, Jaros Károlyijai Kurtakeszire, szintén jó barátjukhoz, Baranyai Gáspárhoz kilovagolt. Útjuk az orosz táboron keresztül vitt. Bátori díszruhájában volt; habár kard nélkül, a kit midőn az orosz katonaság megpillantott, csapatonként a legnagyobb tisztelettel üdvözölték, mit ő a legszívélyesen viszonzott.

Másnap Kurtakesziről hazatérvén, de már nem többé az orosz táboron át, hanem az ó-gyallai országúton, hol az osztrák dzsidás örök voltak felállítva, kik korántsem voltak oly udvariasak, mint az előtte való napi jámbor muszka katonák, s a helyett, hogy a magyar vezért illedelmesen üdvözölték volna, át nem akarták bocsátani. Az ittas dzsidás káplár, kinek Bátori elég érthetőn tudtára adá, hogy ő a komáromi őrséghez tartozik, figyelembe sem vette szavát, érteni nem akará; sőt még az e pontra érkezett és hinktáiban ülő orosz törzstisztek és tábornokok is visszautasították.

Végre a hosszas szóváltás s vitatkozás után a bortól elkábult dzsidás tizedes kardot rántott a fegyvertelen Bátorira és barátja Jaros Károlyra, kiknek nem maradt egyéb hátra, mint lovaikat sarkantyúba kapni s Komárom felé sebes vágatva elrohanni. Azonban néhány dzsidás ugyancsak nagy hévvel utánok iramodott, s ha az üldözötteket utóléri, irgalom nélkül felnyársolják.

Ezt látván a magyar előörsön álló Leel huszárok, legott segélyére siettek a már messziről megismert egyik vezérüknek, s csakhamar megváltoztak a szerepek, most már a dzsidások eredtek futásnak, a huszároktól tova űzve.

A baj, a fenyegető veszély szerencsésen elhárult.

Komárom átadása után. Csákvár, Gráfenberg.

Komárom erőd átadása után, mely október 4-én történt, a sebesülteket kivéve, a legutolsó honvéd is kivonult onnan, s azt a császári seregek szállották meg. — Bátori barátja, gróf Eszterházy Pál szívélyes meghívását igénybe vevén, annak birtokára, előbb Tatába, másnap onnan Csákvárra ment, a hol 20 napot töltvén, a nemes gróf fesztelen vendégszeretete gyógyír gyanánt hatott lesújtott kedélyére, kivált a katasztrófa eme első megdöbbenő pillanatában, midőn minden hazafias kebelt a kétségbeesés fogta el és búsméla komorságba süllyedt.

A műveit gróf kiváló gondot fordított kedves vendégei szórakozására: egyik napon foglyok-, fáczánok-, szarvasokra vadásztak; máskor ismét a haldús tóban halászatot tartottak. Esteli 7 órakor a gazdag lakomához ülve, azután whisteztek, míg nem a tliea után fényesen berendezett háló termeikbe nyugodni mentek.

Bátorin kívül a többek között a gróf vendégei gr. Károlyi Sándor százados, gr. Hunyady László őrnagy, Nehiba (vagy Nebdal) őrnagy és Szerelmey Miklós ezredes voltak, az utóbbi a lángeszű komáromi bankjeggyártó.

Bátori, kinek régi fülbaja a sok harcok szenvedése alatt, igen természetes, hogy nem javulhatott, Priesznitzcel levelezésbe tette magát, ki őt Grafenbergbe

meghívá, gyógyítás alá venni s helyrehozni ígéré. November 10-én tehát már Gráfenbergben volt, s a szigorú gyógmódnak alá vetette magát; csakhamar jobban lett, s hallása is tetemesen javult, Priesnitznek is teljes reménye volt hozzá, hogy betege végkép felgyógyul, azonban fájdalom, pénze elfogyván, 1850. június hóban kénytelen lőn félbeszakítani a hatásos gyógyítást, s testvéröcscse Jánoshoz, az akkori észteí gom-szentgyörgymezei plébánoshoz vissza kellett térnie; onnan pedig Garan Kövesdre, a hová öcscsét áthelyezték, kinél mai napig is lakik, s ki öt 20 év óta mindennel ellátja.

Megemlítésre méltó, hogy midőn Bátori Gráfenbergbe érkezett, csakhamar híre futamodott a magyar szabadságharcz egyik legnagyobb hősének otlléte, s minden ott tartózkodó jeles külföldi óhajtá ismeretségét, társaságát. Ez alkalommal több angol, francia-, porosz-, amerikai- s oroszszál ismerkedett meg, kikről a következőt jegyzi meg:

Az angolok a legnagyobb részvétellel viseltettek a magyarok ügye iránt; az asztalnál mindig szemközt ültek vele, s valahányszor a „Timcs“-ben egy hazánkat érdeklő czikk megjelent, azonnal figyelmessé tették őt arra, s az óriás lapot átnyújtották neki olvasás végett. Esquire Armetige és Blakwell mindig azzal vigasztalták őt: „dönt you weep non of a bed politique, it schould be nőt so be.“ Azaz: hogy ne sírjon a rász politika felett, mert ez nem fog így maradni.

Mint curiosum felemlítendő, mi állott akkor „Times“ egyik számában: „... the three generals of Hungarian was: Windischgratz the great debelator, the second czár of Russia the great pacificator, — and General Haynau, the great hangman of Hungarian.“ Vagyis: a három magyar tábornok volt: Windischgratz a nagy győző, a második az orosz czár a békeszerző, és Haynau tábornok a magyarok nagy hóhérja.

Midőn ezt az asztalnál olvasták: esquire A r m e t i g e, egy tisztos, körülbelül 70 éves férfiú, lord Palmerston, lord Byron s Peel Róbert egykori iskolatársa, mosolyogva intett Bátorinak, s mindketten nevetésre fakadtak ezen czimek s előnevelt definitióján.

Ez időben több francia is mulatott itt, a többek között msr. Alari azt monda Bátorinak: „Mon cher monsieur General! ne retoürnez vous pás, on vous enprisonnera; parceque l’Autriche ne tient rien.“ — Vagyis: Tábornok ur! ne térjen ön vissza, fogságra vetik Önt, mert Austria semmit sem tart meg.

Két poroszsza is megismerkedett, az egyik R u n d o n, ezelőlt porosz hadseregbeli huszár százados, az asztalnál Báiori mellett balra ült, s ekként nyilatkozott: örökké bánja, hogy a magyar hadjáratban részt nem vett, mert becsületére állítja, hogy e háborút remek tapintattal vezették és‘folytatták annak vezérei. Továbbá hozzá tévé még: mennyire örül, hogy Bátori oldalánál ülhet, annál is inkább; minthogy tegnap herczeg U r u s o f orosz altábornagyhoz ebédre leven meghiva, a hol épen róla folyt a beszéd Bátori e nyilatkozatra egészen zavarba jött.

A másik porosz ismerőse (kinek nevét feledé) rendszeren természettudományok tudorának czimeztetvén, egyszer ekként nyilatkozott előtte: „ha a magyar ügy tönkre jut, akkor nincs isten az égben. Magyarországnak szép múltja van, s-még sokkal szebb és érdekesb jelent tud felmutatni, de istenemre egyszersmind fényes jövőt remélni van feljogosítva; öu még fiatal s azt még élveznie kell!“ Továbbá azzal fejezé be beszédjét: „a mi porosz kormányunk sem jó, de mégis jobb az osztrákénál “

Későbbben az ott mulató négy oroszszal is megismerkedett, úgymint: bérez. U r u s o f altábornagygyal és a czár hadsegédjével; Verefkin tanácsossal, gróf Davidof tüzér ezredessel és gróf Cseremitieffel. Mind a négy

igen művelt férfiú lévén, kikkel német, francia és olasz nyelven társalgóit. Ezek is nagy részvéttel viseltettek Bátor sorsa iránt, s nem egyszer vendégül hívták meg őt, kiknek egyike ekként szólott Bátorhoz egy alkalommal: „ne vous souciez guére encore, un infamie ne restera jamais,— cela se meliora t-il, — cela ne restera pas ainsi.“ Azaz: semmit se aggódjék ön, e gyalázatosság nem maradhat így, ez még jobbra fog változni, ennek nem lehet így maradni.

Három amerikai szabad polgárral is ismeretségre lépett, egyike azoknak Mister Price azzal kecsgeté Bátorit: ne essék kétségbe, mert az amerikai szabad államok, ha nem is mindjárt, de néhány év múlva bizonynyal nagy súlyt fognak vetni Európa politikai mérlegébe, s ekkor Magyarországról sem fognak megfeledkezni'.

A fennebbiek elősorolása a t. olvasó előtt bizonynyal érdekkal fog bírni, kivált azon oknál fogva, mert mindezekből a külföld akkori rokonszenve szerencsétlen ügyünk iránt eléggé világosan kiténik. Bátor fájó lelkére is megnyugtatólag hatott mindez.

A komáromi capitulatio pontjainak megszegése.

Miként fentebb említém, Bátori tehát Grrafenbergből haza tért, s jó lelkű öcsce, garankövesdi esperes-plébánosnál nyugodt, megelégedett életet folytatott egészen 1851. január 14-ig, tehát alig hét hónapig. Mint komáromi capituláns tiszt sértetlennek hívén személyét, a veszélyre nem gondolt; azonban ép úgy csalódott, mint sok társai, kik a hazát szeretni s védni merészelték; ő pedig egyike volt azoknak, kik nagy szerencsével védték a szabadságot, mert már neve is rémületet árasztott az ellenség sorában; neve fel volt jegyezve a „Fekete könyviben, következőleg szárazon el nem viheté, a többi áldozatra szántak sorában állott; egyedül a módok s eszközök feltalálása késleltető még a végrehajtást.

Bátori órája is ütött 1851-ik évi január 14-én éjjeli 10-kor, midőn a garan-kövesdi papiak előtt 3 kocszi megállott, s arról a nép akkori rémei, gensd'armok, egy főtiszt kíséretében szállottak le; kik midőn a semmi vést nem gyanító espereshez s Bátorihoz beléptek, mintha a villám sújtott volna le mellettük, ekként érezték magokat.

Az osztrák főtiszt rögtön kijelenté, hogy Bátori e percztől fogva fogoly s azonnal kövesse őt; s egyszersmind összes irományait, leveleit lefoglalá, becsomagoltatá s magával vivé, melyeket — szokás szerint — ez önkényű bíróság soha sem szolgáltató vissza.

Bátori kérde a tisztet: vajjon nem tudná-e megmondani elfogatásának okát? Ez röviden azt adá válaszul, hogy az korántsem a múltakért van, hanem a jelenért. Különben Huber hadnagy igen udvariasan viselé magát, semmi elfogultságot nem tanúsított; úgy látszik egyedül vak eszköze volt egy felsőbb hatalom titokteljes működésének.

Ellenmondásnak ez időben nem volt helye, a liajthatlan sors kényszerűségének fejet kellett hajtani; szegény Bátori gens d'armok társaságában Nánáig haladt, innen pedig Pestre, hol a szabadság nagy hőstét, mint egy közönséges bűnöst a börtönbe (Stockliaus) zárták, s másnap esteli 6 órakor ismét a vasúton Bécsbe hurczolták, ártatlanul, semmiért — egyedül a boszuvágytól ösztönözve.

Másnap reggeli 4 órakor már a bécsi inquisitió tribunáljában volt; legelőbb is a felügyelő tiszthez vezették, s ott mindenét, még zsebeit is át-meg átkutatták. Rajta levő öltönyét, a köpenyt s némi fehérneműt nála hagyva, a 2-ik emeleti 34. számú börtönszobába zárták, melyben még egy lámpa is égett; különben minden folyosón égtek a lámpák. Az egész épület kiállhatlan búzzel volt eltelve.

A profősz rázárta hősünkre a vasajtót, s ő a szó teljes értelmében egy szűk börtönben találta magát, elég ideje lévén a felett törni fejtét, hogy vajjon mi oknál fogva hurczolták és reteszelték ide be, a hová legkcvésbbé vágyódott; s hogy épen i.em volt jó kedélyénél, mindenki könnyen elképzelheti, aki azonkorifogyoknak erről való vázlatát, leírását olvasta, hogy miként érezték magokat a politikai foglyok nyomorteljes börtöneikben, idejekorán megöszültek a súlyos aggodalmak lelket, testet egyiránt gyilkoló nyomása alatt. Hasonló helyzetben volt Bátori is, látván, hogy Austriában a szentesített szerződést is lábbal tapodják, nincs személy- s vagyonzbiztonság.

Képzelden magának a t. olvasó egy magas, keskeny szobát, egy nyoszolyával, melynek ágybélijét egy ronda

szalmazsák s egy undort okozó durva pokrócz képezi, hozzá még egy nyomorult falócza. Ez az összes bútorzat.

A szolgálatunkra álló edény, az egyedüli fadézsza vízzel megtöltve, mely a meglehetősen piszkos edénytől bűzhödtnek mondható; s ezzel kell szomjunkat oltani, ezzel mosakodnunk. Mindez még hagyján. De ott áll a szögletben az árnyékszék, mely az anélkül is szűk szoba elzárt legét dögletelessé teszi. A börtön ablaka magasan áll s vas rostélyljal elzárva. A szoba közepén egy homályosan pislogó függő lámpa még sokkal zordabbá teszi a kietlen lakot.

Ily helyre zárták nemzetünk legkitűnőbbjeit, a tudomány, a hősiesség s a hazaszeretet példányait, díszeit.

Hiszen már e nyomorult helyiségben való tartózkodás is elégséges arra, hogy egy művelt szellemre gyilkoló hatással legyen.

Mindéhez járul még a gyötrő kínok legnagyobbika: a semmittevésre kárhoytatás, a hol sem írni, sem olvasni nem szabad, sőt még az unaloműző dohányzás élvezetétől is megfosztják a szerencsétlen politikai foglyot. Szóval, mindennemű kínzásról van itt gondoskodva.

Bátori azon kitűnő kedvezményben részesült, hogy a fogadóból hordathatta élelmét, saját költségén.

Ily kétes helyzetben, ily gyötrő bizonytalanságban tengődött hat hétig, míg végre február 20-án a hadi törvényszék elébe profósz által vitetett.

Az összes, 14 személyből álló törvényszék együtt volt, Fritsch tábornok elnöklete alatt, a kit Bátori még Milánóból jól ismert.

Midőn a terembe lépett, egy székkal megkínálták, s ő Wachtler hadbíró százados mellé ülven, a kihallgatás vagyis a vallatás kezdetét vette, melyet a hadbíró, Bátorihoz fordulván, e 'szavakkal kezdé: „ön egy új perbe keveredett, egy leendő új forradalom miatt. Mit tud ön arról, feleljen!“

Bátori erre higgadtan azt válaszold: „nekem arról fogalmam sincs, egy leendő forradalomról mit sem tudok, s ezennel nyilvánítom, hogy mint komáromi capituláns császárom kegyelmét bírván, miért is mindenesetre esztelen vagy becestelen ember volnék, ha fejedelmem ellen fellázadnék. Nem is tartom magam lázadónak, mert én mint honvéd és hazafi az alkotmányt védelmeztem, s miután a császár és király jogait védtem, semmiféle büntetéstől nem félek. Kérem ezennel szabadon bocsáttatásomat, mert én a börtönben megbetegedtem.“

S midőn tudták vele, hogy Pataki (Biringer), a ki Londonból mint emissárius Magyarországra kijött (a miért életével lakolt), egy levelet hozott nevére czímezve, azt válaszolá, hogy az ő nevével senkinek sincs joga rendelkezni, s a ki e levelet írta, azt agyonüti.

Ezen őszinte nyilatkozatra az egész hadi törvényszék szívéből kaczagott.

Tovább folytatván, mondá: „Patakit soha életemben nem láttam, s nem ismerem.“

Eme vallomással, mely jegyzőkönyvileg fölvétetett, az összes bírói testület meg volt elégedve, s mindnyájan, az elnökön kezdve lefelé, barátságosan üdvözölték.

A kihallgatás egy negyedóra alatt be lőn fejezve, s a foglyot a 34-ik számú börtönbe visszakísérték. Másnap, midőn a felügyelő százados Tonner meglátogató, azon ígérettel vigasztalá meg őt, hogy olvasni való könyveket és kártyát fog kapni, melylyel majd grand patience partit játszhat (magában). Ez igen nagy kedvezmény volt ez időben, hasonló helyzetben. Sőt az is megengedett neki, hogy egy más fogolytársával lakhat egy szobában. Sorsa tehát kedvezőbb fordulatot vett.

Másnap Krivácsy a kitűnő honvéd tüzér ezredes szobájába szállásolták Bátorit. — Mily nagy jótétemény volt ez mindakettőre nézve. Krivácsy és Bátori a legjobb,

legjobb barátok voltak, kik egymást kölcsönösen tisztelve szerették kitűnő sajtáságaik- s érdemeikért. A komáromi vár feladása óta nem látták egymást, s most a siralomházban örömittasan borultak egymás nyakába, s e kedvezményért, hogy együvé, bár minden ok nélkül, méltatlanul zárták őket, hálaérzettel teltek el kízóik iránt, a viszontlátás első kéjmámorában.

E percztől fogva mindkét hős fogsága tűrhetővé vált: a szép, nagyszerű, dicső múltnak elbeszélésében kifogyhatlanok voltak, együtt olvastak, társalogtak; ekként üzték el a lélekgyilkoló unalmat.

Mindamellett Bátori fogsága felette súlyos lett volna, ha fivére János és Zsigmond, továbbá InkeyKázmér, (jelenleg magyar királyi honvéd őrnagy és 78-ik zászlóalj-parancsnok), ki szintén vizsgálat alatt állott, valamint Driquet Péter honv. alezredes költséggel el nem látták volna. E nemes érzelmű tesvéreinek s barátainak köszönhető, hogy nyomasztó anyagi szükségét nem szenvedett, különben az oly szerény fogoly napdljra lett volna egyedül utalva.

Ily körülmények között gyorsan lefolyt az idő, melyet kedves bajtársa Krivácsy társasága fűszerezé, mignem június hóban teljes fölmentése a felebbezési elnökségtől leérkezett, s szabadon bocsáttatott.

A búcsú perczei igen súlyosak voltak. Szegény Krivácsit, még csak azután, october havában ítélték el 12 évi várfogságra; azonban egy év lefolyása után ő Felsege által megkegyelmeztetett.

Bátori tehát csak 6 hónapi fogság után mentetett fel az alaptalan vád alól.

A felmentési okmány tartalma a következő volt:

„Schulcz Bódog volt cs. kir. főhadnagy urnák, vizsgálata utáni kibocsátása után, hazájába Kövesdre, Hontraegy, Magyarhonba, szabad visszamenetele megengedettik.

Bécs, június, 1851. Fritsch sk. elnök-tábornok. Wachtler sk. hadbíró-százados.“

Azonban, miként a következő tanusítá, Bátorit csak azért bocsátották haza, hogy újra befogják, még pedig nemsokára; mert alig múlt el egy bónap, ismét megjelentek a rémületet árasztó vendégek, az annyira gyűlölt gens d'arme-ok W i l e n s csendőri főhadnagy vezetése alatt, a ki porosz létére elég kíméletlen nyers volt, szabadságharcunk eme tisztelt hőse iránt. Előbb Esztergomba burczolták s a megyeház börtönébe zárták őt, honnan másnap Pestre szállítatván, az oly sok borzadalmas emlékkal egybekötött újépületbe (Neugebäude) vitették. Azzal ugyan vigasztalhatta magát, ha tudni illik annak mondható, hogy nem egyedül volt itt, még akkor tájt sok beoületes hazafi sinlödött e zordon falak között. Itt találta többi között Farkasányi volt miskolczi kormánybiztost. a ki egyike volt azoknak, ki Kossuthnak azt jayaslá, hogy Bátorit nevezze ki fővezérek. Azonkívül b. Baldácsy Antal honvéd ezredes is az újépületbe volt zárva.

Ezen második elfogatás okául azt adák, hogy midőn Bátorit először elfogták s mindenét felkutattak volna, két pisztolyt leltek nála. Tehát mégis találtak bűnbakot.

Szerencséjére, midőn Pestre hozták, legelőbb is gr. F orgách gensd'arme ezredeshez vitték, a ki Bátorinak régi ismerőse lévén Paviából, azzal bocsátá el: legyen nyugodt, majd megmondja a hadbírónak, hogy minélhamarább hallgassa ki s bocsátássá szabadon.

így is történt. Batori hetednapra szabad lábra állított, fölmentetett és hazament.

A felmentő végzés ekként hangzott: „A fegyvereltagadás végett, a kiállott börtön, mint kiállott büntetés leszámítatik, s az elfogott szabadon bocsátatik.“

Ezen rövid fogság tartama alatt D u n y ó J ó z s e f f e l,

a ki jelenleg az olasz hadseregnél ezredes, s Nápolyban lábát vesztette, valamint Vidacs Jánossal (jelenleg pestferenczvárosi képviselővel) egy szobába volt zárva Bátorinál, s fogsága ideje meglehetősen telt el.

Következett a harmadik befogatás.

1853. évi február 3-án egész bizottmány jelent meg Bátorinál, úgymint: két megyei hivatalnok s egy Írnok, természetesen, hogy a csendőrök (gensd'arme-ok) el nem maradhattak.

Ezen elfogatás okául azt adák, hogy néhány hóval ezelőtt Szakmáry nyugalmazott százados meglátogatván Bátorit, s midőn haza (Bécsbe) visszatért, egy kávéházban azt találta, bizalmas körben (melyben azonban rendőr kém is volt) beszélni, hogy nem rég egy magyar tábornokkal találkozván, úgymond: „nem sokára köztársaságunk lesz.“

Elég volt a Bach kormány alatt ennyi. Bátorit keményen kérdőre vonták, s ő azt adá válaszul, hogy Szakmáryval közönyös tárgyáról, leginkább pedig a magyar szabadságharczról beszélt, de nem a köztársaságról, melynek ő elveit nem vallja sajátjának.

Szakmáry gondatlanul kiejtett szavai nemcsak Bátorinak, hanem testvér Öcscse János esperesnek, valamint segédjének, Szevér János káplánnak is bajt okoztak, kik szintén törvényesen ki lönek hallgatva, sőt még az esperes gazdasszonya is.

A komáromi várfeladás utáu tehát háromszor volt elfogva Bátorinál, s mindannyiszor alaptalan gyanúsítgatás folytán. Mindezekből kitűnik, hogy a szentesített szerződvény pontjait is ki lehet játszani, miként ezt Haynau és Bach ő hatalmasságuk a komáromi capitulatio pontjaival szemközt tanúsították.

Ettől fogva csend és nyugalom állott be Bátorinál, s napjai mindinkább kellemesbökké lönek, a

barátságos vidék, hol napjait tölti, művelt- s köznépe egyiránt tiszteli és szereti őt, minek folytán élete az elnyomatás korszaka alatt sem volt elviselhetlen, mint sok más üldözött honfié.

Miután e földön misem állandó, ép úgy a Bachrendszer, a terrorizmus korszakának is tágitni kellett a műveltség haladása, s a politikai fordulatok előtt. 1861-ik évben országszerte honvédegyletek alakultak, s az esztergomi egyesület Bátorit elnökké választó, mely alkalommal hona szabadságáért vívott győzelmeinek elismeréséért, az esztergomi művelt közönség részéről fáklyás zenével, s Besze János akkori országgyűlési képviselő által tartott ünnepélyes szónoklattal tiszteltetett meg.

Éhez hasonló megtiszteltetésben, ugyanazon évben, Ipóltságbon is részesült, hol a honvédek vállaikra emelvén Bátorit, a fáklyászenénél körülhordozták.

Mindezeknél azonban sokkal mélyebb benyomást gyakorolt reá egykori hadi bajtársa, a lovagias Blaskovich Pálnak iránta tanúsított vonzalma, ki őt egyedül fel-emelvén, a díszes körben szintén körülhordozta.

Blaskovich e tette annyira hatott Bátorira, hogy mélyen elérékenyülvén, szólni képtelen volt. Régi hü bajtársak voltak mindketten még Milánóból, a hol ezen barátját mint Rádeczky huszár századost ismeré. Egy honvéd főhadnagy s Rainer Pál, az akkori hontmegyei alispán, jelenleg belügyminister, ékes szónoklattal tisztelők meg őt. Báró Majtliényi főispán pedig díszlakomát adott; mely díszes körnek Bátorit volt az ünnepelt hőse.

Ugyanazon 1861-ik évi april 19-én a nagysallói csata napján Nagysallón gyászisteni tisztelet tartatott; a szent misét Gyürky László lévai esperes 14 áldozár assistentiája mellett, a hitszónoklatot pedig Mássá Elek a helybeli plébános tartotta; kün a temetőben Nagy János hely, hitv. lelkész remekül szerkesztett alkalmi be-

szédjével fejező be a szertartást. A megye színe jelen, volt ott, sőt a megyei huszárok is díszben jelentek meg.

Itt ismét új kitüntetés érte Bátorít, fákylás zenével tisztelték meg. Más nap az egyházba való menet alkalmával, Várady János honvéd őrnagy alkalmi lelkes beszédet tartott, midőn egyszersmind egy virág koszorút tűztek Bátorira, mint nagysallói győzelmes csata főtenyezőjének keblére, egy másik koszorúval pedig kardját díszítették fel.

Az egyházi szertartás után mozsár durrogás és harangzúgás között vonult a meuet a temetőbe s onnan haza felé. Az ott lakó megyei főbíró Fábá nagy díszlakomát adott, midőu a majdan felállítandó nagysallói emlékszóborra pénzt is gyűjtöttek.

* *

*

Ezzel befejezi emlékiratait Bátorira. miután mindazon mozzanatok, melyek életében felmerültek, közérdekkel bírnak, s hazai, történelmünkkel szoros egybeköttetésben vannak, lelkiismeretesen elősorolta volna.

Végül pedig fölemlíti mind azon egyéneket, kikkel a sors egybefűzé, kik életének tényezői s reá nézve befolyással voltak. Fennebb, élete leírásában egykori gyermekkori pajtásairól megemlékezett, e helyt férfi korának hű barátait sorolja elő, kik között elsőséget ad Jeszenszky Sándor, Bakonyi ezredbeli bajtársának. E nemes keblű férfiú Bátorinak egy két ezer forintról szóló kötvényét váltotta be, a mely összegért kezességet vállalt magára.

Hogy Jeszenszky Sándor szép jellemvonásairól tiszta fogalmat nyerjünk, a következőt kell itt felemlítnünk. Egyik levelében azt írta Bátorinak: „Kedves Bódog! miután te nekem harczy paripádat nyeregszerszámostól együtt Perlepre (Hontmegyébe) elküldöd: ezennel tudatom ve-

led, hogy a nálam levő 2000 forintos kötvényedet megsemmisítém, s többé nem vagy adósom.“

Továbbá Csúzy János földbirtokos 300, gr. Eszterházy Pál 400, gr. Károlyi Sándor 100, gr. Hunyady László szintén 100 forinttal segítették őt az elnyomatás korszaka alatt, tudván azt, hogy e jeles hős, ki oly sok és nagy érdemeket vívott ki a szabadságharcz alatt, vagyontalan.

Azonban mindezen szép és nemes tények mellett, melyek a magyar arisztokraták némelyike ez érdemdús férfiú iránt tanúsított, méltán főlemlítendő egy egyszerű polgárnak Bátori iránt tanúsított nemes részvéte s ritka áldozatkészsége; ugyanis Ács Flóris esztergomi polgár és szabómester, a szabadságharcz befejezése óta négyszáz p. forint árra ruhát készített Bátorinak, anélkül, hogy ez összeg megtérítését valaha remélte, vagy arra számot tartott volna. Azt vélem, ez oly nemes tény, melynek följegyzése méltó helyt foglal e jelen emlékiratban. — Különben megjegyzendő, hogy Ács Flóris szabómester Esztergom kir. városának előkelő s igen értelmes polgára, ki a külföldön gyűjtött szép tapasztalatait érvényesíteni képes.

Klapka György és Görgey Artbur jellemzése.

Mindkettő fiatal, 29—30 éves, szellemdús vérmes, ideges s egykissé higgadt véralkata, külsőre nézve szép, karcsú termettel s jó arczvonásokkal megáldott férfiak voltak, egészben véve, mindkettőnek külalakja kellemes hatást gyakorolt a szemlélőre.

Azonban Görgey arczvonásai harciasb kinyomatalt bírtak, mint a mennyit Klapka szelíd arczáról le lehetett olvasni

Ifjú korukat tekintve, mindkettő meglehetősen tág tudományismerettel volt felruházva.

Jellemük szilárdságának kiképzése kezdetben s fejlődésben volt, hogy majd egykor teljessé kidomborodjék.

Tudva van, hogy rendszeresen, lélektanilag, a férfi jellemzilárdsága, vagyis jellemének kiképzése csakis a 30-ik életkor után áll elő, — kivételesen korábban is.

Julius Caesar csakis 30-ik életéve után lépett fel a tevékenység terére, s csak azután lett nagyjá, nagy hősi tettei s országlása által.

Továbbá mind Klapka, mind Görgey a szabadságharcz kitörése előtt nem rég léptek ki a hadi szolgálatból, hogy más pályát válaszsanak. Azonban mindketten, a politikai események folytán, véletlenül ismét a harczosok sorába állottak. Mindkettő kitűnő szellemi sajátsága folytán, miként maga Kossuth Lajos kormányzó nyilvánítá: tábornokká neveztetett. Az egyik, Görgey Art húr

hadsereg-, a második, Klapka György hadtest-parancsnokká emeltetett.

Mindakettőnek vezérré lett kineveztetése »általános viBzhangra talált, mindakettőnek egyéniségéhez a haza vérmes reményét kötötte, s méltán várhatta, hogy hadműködésük a nemzet megelégedését kivívja, annak becsületét, szabadságát megmentse, s politikai célját érjen.

Mindkettőnek tehát tudni kellett, hogy az ország és a kormány számot kér tetteikről, felelőségre vonandja őket, a föltétien engedelmisséget követel tőlük, mert arra fel van jogosítva. Engedelmeskedni minden állampolgárnak szent kötelessége.

Rendszeresen,- mintegy elv gyanánt van elfogadva, hogy a stratégát (vezér, parancsnok, tábornok) mint a legmagasabban álló lángelmét tekintik, kitől az állam jólléte vagy végpusztulása függ.

A stratégának csálhatatlannak kell lenni. Azon tényeket, melyeket ő saját felelőségére, saját diplomatiái elveire alapítja, s úgy szólván, önkényüleg végrehajtja,, hogy a végeredményt kivívja: kell hogy lelke mélyében átérezze, vagy pedig inkább szerényül a felsőbb rendeletekhez tartsa magát.

Miután egy hadvezérben a lángész s diplomatiái tapintat föltételeztetik: ha ezen két tulajdonnal nem bir, közönséges harczfivá sülyed; s azon esetre: választása tévesztett volt, s ép oly mélyen bukik alá, a mily magasan állott s általános megvetés tárgygyá aljasul.

Tudvalevőleg, a diplomatia a stratégia felett áll, vagyis jobban mondva: a stratégia (hadvezér) a diplomatiának (a kormánynak) alá van vetve, mely kiszabja a határt, meddig vihető a háború.

Ha a hadvezér önkényüleg, a stratégiai elvekre támaszkodva, működik: akkor egyedül ő felelős a követelményekért, S habár ezen tény hasznos vagy káros ki*

folyású, egyremegy. A kormány felvilágosítási és számadást kíván, s ekként azután helyeslő vagy roszalló vélemény mondatik ki.

A hadvezér, mint lángész, kell hogy minden tudományok s művészetek lényegét értse s egyesítse magában, anélkül azonban, hogy ezen tudományok s művészetek részleteit meghatározniia kellene. Mint mennyiségtanban jártasnak például, úgy kell értenie e tudományt, hogy az egyes elméleteket megoldani nem köteleztetik; mint művezőnek szintoly kevéssé kell érteni a mű rugonyait vagy egy gép összeállítását.

Ezen tudományokon kívül kell, hogy a hadvezér szellemi sajátságokkal is bírjon, a vérmérsékletnek szerencsés vegyülékével, jó idegrendszerrel kell bírnia. Tekintélyesnek, fesztelen és nemes tartásúnak, minden félelem, minden megrovás nélkülinek, igazságos- és méltányosnak, valamint boszú s harag nélkülinek kell lennie. Szóval, saját énjében függetlennek kell magát éreznie. Önzőnek lennie nem szabad, semmi váratlannak sem szabad őt meglepni, s az élet minden körülményei között enmagából merítsen segílyt, részéről kibeszélésnek nincs helye, ez egy hadvezértől el nem fogadható. Tántorithatlan lélekjelenléttel kell bírnia, még pedig oly annyira, hogy bármily leverő hir se hozza ki sodrából s meg ne zavarja, jöjjön az éjjel, vagy nappal; szóval találékonyak kell lennie. Parancsának világosnak, érthetőnek s egyszersmind kötelezőnek is kell lenni. Előnevül, mint szelleme előnyét, csak merészséget s elhatározottságot vehet fel.

Egy határozatlan hadvezér, legyen bár a legműveltebb férfiú, minden bajt és szerencsétlenséget saját fejére fogja zúditni, s a baj okát ép ott fogja keresni, ahol azt feltalálni soha képes nem leend.

Ezen sajátságok a természet adománya, s ezeket már a világra kell hozni, tehát el nem sajátíthatók, hanem az egyénnel születnek.

Ha vájjon a hadvezér nőtlen vagy nős legyen-e? Mindenesetre nőtlennek adandó az előny, mert az erkölcsileg független minden érzelemtől, következőleg merészebb is, tehát egészen mint szabad férfiú áll ki a síkra, míg ellenben a nős, családos vezér keble telve övéé iránti szeretettel, s szellemileg csak félig van a harczi mozgalomhoz bilincselve.

De térjünk most már a két ifjú hadvezér jellemzésére, kik közül mindkettőnek oly nagy^ fontos, tényező s egy nagy nemzet sorsa, jövője felett határozó döntő szerep jutott 1848—49-ki szabadságharcunkban.

E fellett ekként nyilatkozik Bátor:

„Ha mindakét vezér között párvonalat húzni, s némely sajátságokat, melyeket fentebb vázoltam, alkalmazni akarok, melyekkel magán nézetemmel egy hadvezért feldiszitve látni óhajtanék: azon esetre Klapka részére sokkal tágabb tér nyílik, mintsem G örg ey számára.“

Klapka hadvezéri eszélyességét 1849. évi auguszt. 3-ái fényesen tanusítá, mely diadalmas fegyverténynek nevezhető. A komáromi várnak föltételek melletti átadása által a nemzetnek fegyverbecsületét menté meg. Mint harczáez tiszteltetett, mint hadvezért alattvalói s a nép egyiránt szerették. Ő előre-s tisztánlátó volt (prévoyant et clairvoyant), s jelenleg is mint diplomata szerepel. Honába visszatérte örömmel fogadtatott, mindamellet nem részesül azon általános kegyeletteljes, magas megtiszteltetésben melylyel egy nemzet ünnepelt hőse- s hadvezérének hódolni, tömjéneznii s áldozni szokott. Az eddigi történészek által sincs ekként jellemezve, miként megérdemelné, sőt inkább igen szigorúan bírálgatták.

Bátor nem azon szempontból tekintse két hadvezért: a milyeneknek lenniök kellene, hanem a milyenek valóban. Kitűnőnek egyiket sem állítja lenni. A kritika mindegyik főlébe emelkedik, mely a tényeket szigorú bonczolás alá veszi.

Görgey Arthur az 1849. augusztus 13-ki világsi fegyverletétel által katonaiatlan, lealázó tényt hajtott végre; a nemzet méltóságát s büszkeségét megsértő és semmit sem mentett meg.

Ő azonban lelke sugallatta szerint azt hívé, hogy ezáltal hazáját megmenti, tehát végrehajtá.

A jelenlegi politikai constellationál, midőn apanslavismus a fejét fölemelő, az orosz mint béke közvetítő a magyarok és a szláv népek között talán felléphet még. (Majd megválnak!)

Ezen föltételezés nagy horderejűnek látszik lenni.

Jelenleg még határozottan nem mondhatni, ha vájjon Görgey Arthur mint diplomata lángeszű tettet hajtott-e végre, vagy pedig bakot lőtt.

Ezen tette, mely egy nagy nemzet sorsát dönté el, s melyre ő, úgy látszik, diplomatai súlyt fektetett, sziutén diplomatai szempontból volna megbírálandó. — Hogy fia tehát Görgey lelke mélyéből meg volt győződve, hogy ezáltal hazája egész jövője biztosítva leend: árulónak nem nyilváníthatom őt. (Azt mondja Bátor.)

Mint katona — e szempontból kiindulva — egyáltalában nem védhető, hogy mit kellett volna tennie, ezt fejtegetni feleslegessé válik.

Görgey főjellemonásai ;határozatlanság és makacs engedetlenség; ehez járul még túlfeszített büszkesége s azon rögeszme, hogy ő van egyedül hivatva hazáját megmenteni és senki más. Igen, de nem ily lealázó tény által.

Görgey rászedetett és most mindent el kell tőrnie, a mit ellene imák és beszélnek, s mindent reáfent czimeket el kell viselnie, mivel ő azokat saját tettei által szerzé magának.

Valóban Görgey sorsa korántsem irigylendő, de szá-

nalomra Bem méltó. Non quis bene cepit, séd quis bene finit. A hadvezérnek határozottnak kell lenni.

Végül megemlítésre méltó még Per ez el Mór, a ki sicut Deus ex machina merült fel az 1848—49 ki szabadságharcunk nagy terén; az ő hadi tettei valóban szépek, fényesek s dicséretesek, s rövid pályafutását dicsőén s becsülettel fejezé be. ő az, a ki elismerést érdemel. Tagad hatlan, hogy Perczel azon hazafiui s katonai jellem, ki a diadalmas honvéd fegyvert nem engedte volna kicsikarni kezéből, s azt föltétlenül orosz kegyelemre nem tette volna le, s ha valaki, bizonynyal ő megmentette volna a hazát.

Különösen fölemlíti még Bátori Ivánka Imrét, mint művelten kiképzett jeles férfiút, kiből idővel a harczmezőn nagy tehetség fejlődött volna ki.

ZÁRSZÓ.

Ha a jelen munka elejét képező „Bátori Schulcz Bódog életrajzán“, valamint az általa átélte csaták vázlatán végig tekintünk, azon meggyőződésre térünk, hogy Bátori azon kitűnő jellemek közé tartozik, a ki engedelmeskedni s parancsolni egyiránt tud; felebbvalóihoz tántoríthatlan gyermeki engedelmisséggel, s alattvalóihoz a leggyöngédebb atyai szeretettel viseltetik. Igen fényes bizonyítványát adja ennek akkor, midőn egykori század-, ezredparancsnokai s dandár-, valamint hadosztálynokairól kegyelettel megemlékezik. Szintúgy meg nem feledkezik ő hű, bátor s hős alattvalóiról is, mert a kire csak visszaemlékezni képes, elsorolja annak érdemeit.

Azonban mindezen kitűnő sajátságát túlsúlyozza hazája iránti lángoló szeretete, miként őt Antos János 1848—49-ki honvéd alezredes (jelenleg Pestmegye abonyi földbirtokos) jellemzi, úgymond: „Bátori Schulcz Bódog volt az utóbbi szabadságharcz alatt azon kiváló tiszta honfíúi erények, azon páratlan hősök egyike, ki előtt a legválságosb pillanatokban sem merült fel soha semmi nehézség, s ki ha egész napon át csatázott, s 24 óra óta se nem evett, se nem pihent, a harc végeztével önként ajánlott a sereg fedezetéül, hátvédül dandárával, s kedélyes, szelíd modorával annyira meg tudá nyerni honvédeinek szívét, közibök menván, velők nyájas beszélgetésbe eredt, mesélt nekik, s tréfálódzott velők, úgy, hogy senkinek

sem jutott eszébe a kiállott fáradalom, a kenyér s a bor, hanem szeretett vezérok édes szavaiban elmélyedve, örömmel s odaadó készséggel törték a fáradalmat és nélkülözést. Ámde La harczra került a dolog, ott ismét Bátori Schulcz állott elé, villámként pattant lovára s néhány buzdító szava felvillanyzá a tikkadt honvédet, ki vakon rohant az ágyúk tátongó torkolatának, mert szeretett vezérét, észmehősét, Bátorit mindenütt legeiül látta, közönyösen, mosolylyal ajakán megvetni a halált. Rendkívüli tünemény volt ő, s a ki a harcz vad zajában látta e hőst, mythoszi hadistennek képzelé őt.

S ha egy csatát nyertünk, s az teljes diadallal végződött: Bátori szemeiből a legmagasztosabb örömméret könnyüi hullottak alá, mert hivé, lelke mélyéből meg volt győződve, hogy ez ütközet a hazát menté meg; ő csak jót tudott remélni s jósolni, mert végtelen szerette hazáját, miért is előtte semmi sem volt drága, élete sem, a mit ő a liaza szabadságáért, üdvéért készséggel, örömmel bármi-kor oda nem adott volna. “

Ekként nyilatkozik a tisztelt honvéd alezredes, Antos János úr Bátori felől, ki vele a szabadságharcz folyama alatt csaknem mindig együtt volt.

A szabadságharcz bevégeztével összes vagyonát, harczparipált hű barátja, Jeszenszky Sándornak, ki tartozásaiért jótállást vállalt, elküldé, s ekként a szó szoros értelmében minden nélkül maradt, de azért jó kedélye s reménye el nem hagyá, sőt az elnyomatás korszaka alatt is folyton buzditá barátait s ismerőseit a türelemre s kitarításra, úgymond: „a haza s e nemzet nem veszhet el, napunknak fel kell virradni még.“

Bátori nem tartozik azon váltzékony jellemek sorába, mely, ha a láthatáron egy bolygó feltűnik, telve van vérmes reményekkel, s annak eltűntével kétségbe esik. Ő tántoríthatlan optimista, s a magyar nemzet életerejére fekteti összes reményét.

Mindezen sajátságaiért számos barátjai s tisztelői vannak, sőt mondhatni, hogy ellensége nincs is.

Nyugodt s vidám kedélye egyetlen a maga nemében, s testi épsége s ereje állandó, változatlan.

Jelen emlékiratai napvilágot sóba nem láttak volna, ha alulirt azon szerencsés eszmére nem jut, hogy vele levelezésbe bocsátkozván, annak közzétételére nem serkentetem volna őt, míg végre kérelmemnek s több barátai ösztönzésének engedve, rendelkezésemre bocsátá azokat, azon nyilatkozattal, hogy ezt egyedül azért teszi, miszerint a hazai történelemnek szolgálatot vél tenni ezáltal, leginkább pedig azért, hogy azokat majdan az utókor olvasva, tanulja meg szeretni hazáját, s azon tanulságot mérítsen tartalmából, hogy a honért s annak szabadságáért mindenünket, sőt ha kell, életünket feláldozni szent kötelességünk.

Végül, éltet a remény, hogy jelen emlékiratok közzétételével néhány adattal ismét gazdagodott az 1848—49-ki szabadságharcunk története.

Egervári Ödön.